

CIVIL SZEMLE

WWW.CIVILSZEMLE.HU

XII. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

■ ELMÉLETILEG

INFORMÁCIÓ, NYILVÁNOSSÁG ÉS A CIVIL TÁRSADALOM
SZÍNTEREINEK ÉS INTEGRÁLÓ EREJÉNEK VÁLTOZÁSA
A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓBAN

(Koudela Pál)

■ KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM

FIATALOK. DE CIVILEK? — A TÁBOROK IFJÚSÁGÁTÓL
A FESZTIVÁLOK IFJÚSÁGÁIG

(Fazekas Anna–Nagy Ádám)

KÖZÖSSÉGI TERVEZÉssel A VÁROK-VÁROSRESZEK
MEGÚJULÁSÁÉRT

(Péterfi Ferenc)

■ TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM

A KÖRÖS–MAROS NEMZETI PARKÉRT EGYESÜLET
KUNHALMOK VÉDELMEÉRT FOLYTATOTT TEVÉKENYSÉGÉNEK
EREDMÉNYEI 20 ÉV TÁVLATÁBÓL

(Rákóczi Attila–Barczy Attila)

■ VILÁG-NÉZET

SHARING ECONOMY: A CIVILEK LEHETŐSÉGEI
A KÖZÖSSÉGI GAZDASÁGBAN

(Szűts Zoltán–Yoo, Jinil)

■ VISSZAHATÁS

Farkas Gabriella és Kovács Edit (szerk.):

A KÖZÖSSÉG DICSERETE

(Csongor Anna)

CIVIL SZEMLE

Szerkesztőbizottság/Editorial Board

Belia Anna, Harsányi László, Kirschner Péter, Kuti Éva,
Marschall Miklós, Miszlivetz Ferenc, Nagy Ádám

Szerkesztőség/Editors

Felelős szerkesztő/Executive Editor	Nárai Márta
Rovatszerkesztők/Editors	Csongor Anna (Társadalom és állam/Society and State) Kákai László (Elméletileg/Theoretically) Péterfi Ferenc (Közösségek és civil társadalom/Community and Civil Society)
Képszerkesztő/Image Editor	Sebestény István (Világ-nézet/International Review)
Online szerkesztő/Online Editor	Gönczö Viktor Bod Levente

Cikkjavaslatokat, ötleteket, véleményeket a civilszemle@gmail.com címre várunk.
Előfizethető a www.civilszemle.hu címen

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadó

CIVIL SZEMLE ALAPÍTVÁNY

www.civilszemle.hu

1137 Budapest, Pozsonyi út 14.

Tel./fax: (+36-1) 221-8099

E-mail: civilszemle@gmail.com

Felelős kiadó: Nizák Péter kuratóriumi elnök

Tördelőszerkesztő: Erlei & Társa Bt.

Készült a Pharma Press Nyomdában

Felelős vezető: Dávid Ferenc

ISSN 1786-3341

■ ■ ELMÉLETILEG	
Koudela Pál: INFORMÁCIÓ, NYILVÁNOSÁG ÉS A CIVIL TÁRSADALOM SZÍNTEREINEK ÉS INTEGRÁLÓ EREJÉNEK VÁLTOZÁSA A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓBAN	5
■ ■ KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM	
Fazekas Anna–Nagy Ádám: FIATALOK. DE CIVILEK?	25
– A TÁBOROK IFJÚSÁGÁTÓL A FESZTIVÁLOK IFJÚSÁGÁIG	
Péterfi Ferenc: KÖZÖSSÉGI TERVEZÉssel A VÁROSOK-VÁROSRESZEK MEGÚJULÁSÁÉRT	39
■ ■ TÁRSADALOM ÉS ÁLLAM	
Rákóczi Attila–Barczy Attila: A KÖRÖS–MAROS NEMZETI PARKÉRT EGYESÜLET KUNHALMOK VÉDELMEÉRT FOLYTATOTT TEVÉKENYSÉGÉNEK EREDMÉNYEI 20 ÉV TÁVLATÁBÓL	57
■ ■ VILÁG-NÉZET	
Szűts Zoltán–Yoo, Jini: SHARING ECONOMY: A CIVILEK LEHETŐSÉGEI A KÖZÖSSÉGI GAZDASÁGBAN	75
■ ■ VISSZAHATÁS	
Csongor Anna: A KÖZÖSSÉG DICSÉRETE. 25 ÉVES A KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐK EGYESÜLETE	95
■ ■ SZERZŐINK	99

Fotó/Gönczö Viktor

INFORMÁCIÓ, NYILVÁNOSSÁG ÉS A CIVIL TÁRSADALOM SZÍNTEREINEK ÉS INTEGRÁLÓ EREJÉNEK VÁLTOZÁSA A NEMZETKÖZI MIGRÁCIÓBAN

Új értelmezési keretek

Koudela Pál

Bevezetés

■ Mindenekelőtt tisztáznunk kell, hogy a civil társadalom koncepciója, és különösen annak jelentősége Kelet-Közép-Európában túlmutat a nem kormányzati szervezetek társadalmi szerepvállalásán. Ahogyan maguknak az NGO-knak a társadalmi jelenségként való önálló elemzése, értelmezése is a demokratikus, alulról szerveződő társadalmi modell részeként vált központi kérdéssé, úgy maga a társadalom illetően felépítése, vagy sokkal inkább felépülése (hiszen nem egy szerv, hanem maga a társadalom önszerveződő folyamata hozza létre) is része a civil társadalomról szóló diskurzusnak. Mindez tehát egyfajta társadalmi szerkezeti és különösen intézményesülési modell koncepciója is, ellentétben a csupán leíró intézményi megközelítéssel, és visszavezethető egészen a habermasi nyilvánosság fogalmára (Habermas 1991) és annak politikai jelentőségére (Fraser 1990). Az intézményesülési folyamat éppen azokat a területeket érinti napjainkban a leginkább, melyek túllépnek az egyén szintjén, de alig vagy egyáltalán nem érik el a formális szerveződési szintet, ugyanakkor jelentőségük túlmutat a lokális közösségeken, amennyiben például komoly nemzetközi tőkemozgást, munkaerő-áramlást stb. is közvetíthetnek. Ezt a jelenséget lehet vizsgálni a fejlődési folyamat végeredményeként létrejövő szervezetek, a nemzetköziesedés vagy a globalizáció szemszögéből is, itt azonban magát a folyamatot és annak a nem-civil társadalomra gyakorolt hatását kívánjuk megvilágítani a migráció kapcsán.

A nemzetközi vándorlás értelmezésében jó ideje szerepet kapott a közösségi hálózatok felőli megközelítés, így a hagyományos makrogazdasági, politikai és/vagy intézményesített eszközök mellett, helyett a társadalom önszerveződésére is hangsúlyt fektetett a szociológia. A hálózatelmélet, mely talán legközelebb áll a mostani koncepciókhoz, azonban csupán az egyének között megvalósuló korábbi vagy újonnan keletkező kapcsolatokra építi a migráció valószínűségének változását, illetve az azt segítő és hátráltató tényezők kialakulását (Tilly 1990). A közösségeket felépítő folyamatok is csupán olyan integráló erejű társadalmi bázisokra építkeznek, mint a kisebbségek, illetve a bevándorlóként létrejövő kisebbségi közösségek, azok civil szervezetei (Portes–Rumbaut 2006). Mindezekon túl, a mai gyorsan átalakuló társadalmi térben, további értelmezési keretre van szükség, hiszen a közösség fogalma a korábbi horizontális vetületek mellett már vertikálisan is szétbomlik, számos dimenzióba rendeződik. Jelen tanulmányban tehát azok a lehetséges értelmezési keretek kapnak helyet, melyek alkalmasak a hagyományos közösségfelfogásokkal, az intézményesülés hagyományos közösségi koncepciójával szemben nem csupán alternatívát kínálni, hanem a migráció új kontextusát is nyújtani. De felmerül a kérdés, hogy vajon azon folyamatosan születő és erősödő elemei, szintjei a civil társadalomnak, melyek a nyilvánosság vagy közzsféra habermasi erejét növelik, mennyire hatnak a meglévő politikai-gazdasági intézményi korlátok ellenében? Hogyan működik egyáltalán a migráció civil szervezeteinek intézményesülési folyamata? Egy évtizedes múlttal rendelkező nonprofit munkaközvetítőtől a Facebook csoportig terjedő szerveződések milyen mértékben hatnak az egyén hozzáállásán keresztül az egyébként is mind intenzitásában, mind átstrukturálódásában is erősödő migrációs folyamatra? Ezen kérdések nem csupán az intézmények leírását, hanem azok hatásmechanizmusának sokoldalú értelmezését is igénylik, mely folyamatra különösen nagy hangsúlyt igyekszünk fektetni, hogy a fenti kérdéseket megválaszolhassuk. Mára a migráció komplex értelmezése éppen az egyén és kormányzat közötti széles és sokrétű terület elemzésével oldható meg csupán: ebben az értelemben is van hagyományos módszer, amennyiben akár a kormányzati, akár az egyén felől közelítünk, és mindkettőben helyet kaphat a civil társadalom, de annak önálló kiindulópontként való szerepeltetése nem jellemző a migrációkutatásban. Ezt a hiányt is igyekszem pótolni munkámban.

A társadalmi rugalmasság közösségépítő ereje és szerepe a migrációban

A társadalmi reziliencia vagy rugalmasság egy olyan sokrétű társadalomelméleti megközelítés, mely az egyén és társadalmi csoportok, intézmények alkalmazkodóképességén keresztül a társadalom egészének hierarchiafokát méri. A legfontosabb immanens értékeleme az alulról szervezettség és az egyén érvényesülése a társadalom fentről ható tényezőivel szemben, ezzel mintegy pozicionálva annak demokratikus jellegét. Két fő területből táplálkozik: részben az egyén pszichés regenerálódó képességéből indul ki, részben az ökológiai ellenálló-képesség fogalmát fejleszti tovább. Az egyén rugalmasságának, alkalmazkodóképességének elsődleges alapja a családban meglévő kölcsönös

kapcsolatok (Black–Lobo 2008), valamint számtalan egyéb individuális összetevő, mint például a megfelelő önértékelés. A társadalmi beilleszkedés ezen alapokon egy folyamatként értelmezhető, melynek során az egyén olyan tulajdonságokat alakít ki, amelyekkel környezetének tárgyi és személyi komponenseit sikeresen kezelni tudja. Tárgyi elem lehet például egy gazdasági intézmény, vagy maga a migrációs esemény is, a rugalmasságot ugyanakkor befolyásolja a nyilvánosság családtól a közösségi intézményekig terjedő integrációs kontextusainak sokasága. Egy ilyen szint, legyen az a család, egy szervezeti közösség vagy akár a teljes befogadó lokális társadalom, kölcsönösségének minősége ugyanakkor értelmezhető egy rendszer organizációjaként, annak működőképességéeként is. Mondhatjuk tehát azt is, hogy bár eltérő szintű rendszerkorlátként, de ugyanazon egyénekre gyakorolt hatások eredőjeként értelmezhető a civil társadalom komponensei és a nem-civil társadalom is.

Amint a korábbi fogalomhasználat már megelőlegezte, a jelen értelmezés társadalomfelfogása rendszerszemléletű, tehát utalnunk kell annak elméleti gyökereire is. Parsons és Bales (1956) a személyiséget a családon vagy a kommunikációs funkciókon keresztül interpretálta, és ahogy az egyén beilleszkedését a társadalomba levezette mindebből, oly módon lehet magát a nemzetközi kapcsolati rendszereket és azok társadalmi folyamatokba való kapcsolódását is értelmezni. Mindezt tágabban, a rendszerelmélet alapjaihoz közelítve is interpretálhatjuk, és a jónak vagy éppen rossznak minősített kölcsönösséget felfoghatjuk analóg módon a társadalmi-gazdasági rendszerekhez hasonlóan. Ebben az esetben például reciprok hálózatokat vizsgálhatunk, melyek látens gazdasági szerepe a hatvanas évek óta a gazdaságszociológia egyik fő vizsgálati területe (Granovetter 1985), és egyben a migrációkutatás portesi irányvonalát is képviseli (Portes–Sensenbrenner 1993), sőt egyenesen Polányiig nyúlik vissza (1944). Az AGIL paradigma¹ tehát az adaptációt az általános rendszerelmélet makro-társadalmi interpretációjaként kezelte, és Parsonsnak kétsége sem volt afelől, hogy minden rendszernek szüksége van egy kiindító cselekvésre, illetve egy egyéni cselekvőre ehhez. Szemben Niklas Luhmann (1982) megközelítésével, mely szerint a rendszerek önműködők. A társadalmi rugalmasság tehát jelenthet ugyan alkalmazkodó- vagy egyéb képességeket, de mindezt, vagyis minden, a rendszeren belüli folyamatot, csupán az egyén szintjén értelmezhet. A társadalmi szereplők tehát együttműködnek másokkal, tapasztalataikból tanulnak (Keck–Sakdapolrak 2013), de míg ők maguk egyének, a csoportot az ő cselekvéseik alapján jellemezzük.

A reziliencia, mint említettük, az egyén alkalmazkodási folyamata, melyben megtanul válsághelyzeteket kezelni, és mely mérhető (Klohn 1996) az egyén kommunikációs képességeivel, önképével és más emocionális faktorokkal (Fredrickson–Branigan 2005). Másfelől megközelítve azonban az alkalmazkodás képessége nem is lehet más, mint folyamat, ha arra gondolunk, hogy mindez egy állandóan változó környezetben zajlik (Adger 2000:347). Így például a gazdasági sikeresség felfogható társadalmi rugalmasságként az egyén és a társadalom szintjén is (Barnes–Hall 2013:232). Ugyanakkor a társadalom ilyen ökológiai leírása meglehetősen leegyszerűsítése lenne annak. Ahogyan az alkalmazkodóképesség a pszichológiában csupán a személyiség egy szegmense, úgy a társa-

dalom sem lehet egyszerűen egy ökoszisztéma, mely egy adott környezethez, környezeti feltételekhez alkalmazkodik, sokkal inkább egy közösség vagy közösségek összessége (Zachar 2014:22–25), melynek mindössze egy képessége a sok közül az alkalmazkodás. Ha az együttműködést és az önértékelést, azok változását, illetve ennek eszméjét a személyiség dimenzióiként értelmezzük, akkor az alkalmazkodás megkülönböztethető ökológiai értelemben is, és a gazdasági sikeresség is könnyen elkülöníthető benne, vagy definiálható a tágabb társadalmi kommunikáció kontextusában.

A nemzetközi vándorlás ebben az értelmezési keretben vagy a közösség tagjainak rezilienciájaként vagy a közösségek rugalmasságának egyik összetevőjeként értelmezhető, így a kölcsönös kapcsolatok, azok ereje kifejeződhet a vándormozgalom hálózatos jellegében, annak mértékében. Ha például a munkaerőpiac informális jellege mérhető a kapcsolati tőke szerepével, akkor a vándorlás, és nem csupán a munkaerő-vándorlás, ugyancsak kifejezhető ily módon. Ez utóbbi azonban azt feltételeznél, hogy csoportoknak is vannak egyéni tulajdonságai, le lehet írni ilyen jellemzők mentén csoportviselkedést, ami meglehetősen sok egyéb koncepciót is magában hordozna. Ilyen állítás többek között azt is tartalmazza, szükségszerűen tartalmaznia kell, hogy a csoport nem konglomerátum, hanem a közösségek olyan integráló erejével rendelkezik, mely a csoportot, mint egészet befolyásolja. Ez messze túlmutat azon egyszerű közösségelméleteken, melyekben a csoportot hagyományosan közös tulajdonságokkal (vallás, nyelv, értékrend, egymásrautaltság, kommunikáció) írunk le (Tönnies, Wirth, Gans stb.). A hagyományos közösségfelfogás lokalitásban gondolkodott, hiszen ez hozta létre az egymásrautaltságot, az ellenőrzést, de egyben az elszigeteltséget is. Ezzel szemben egyrészt közösségek hálózatával kell számolnunk, mely ugyan virtuálisan elszigetelődhet (például vallási vagy nyelvi okok miatt), azonban mégiscsak egy újabb és összetettebb – ha úgy tetszik magasabb rendszerszintű – szerveződést alkot, különösen akkor, amikor éppen elszigetelt volta miatt szervezeti formát ölt. Ugyanakkor még így is csupán gazdaság vagy politika és civil társadalom közvetlen kapcsolatáról beszélünk.

A közösség ilyen új formája mint aktív cselekvő viszonylag könnyen megragadható a család esetében. A legkisebb közösségi szint már az új közgazdaságtan megközelítésében önálló döntéshozó és cselekvő lehet, amennyiben a relatív depriváció koncepciója szerint egyenesen a küldő országok hátrányos gazdasági helyzetét, az abból fakadó hátrányokat küzdi le migrációs stratégiájával (Massey 1990; Stark 1991). A családok döntései azonban kényszermigrációs helyzetekből, erős gazdasági toló- és húzóerős feszültségből vagy egyenesen üldöztetésből adódnak, és így az új környezethez való alkalmazkodóképességük szintén csupán kevéssel egészíti ki azt, amit egyébként is tudnánk a gazdasági és/vagy politikai helyzet leírásából (Portes 2010). A bevándorló közösségek szintjére lépve az elsődleges etnikai összetartó erő, és ezen keresztül a csoport integritása is egyszerűen eltűnik a második generációra, így csupán a nyelvi-etnikai segítség, egymásrautaltság lehet kiindulópont a migráció bekövetkeztekor. Ez ugyancsak két lehetőséget hagy az elemzésre: az etnikai migrációt és a kapcsolathálók etnikai jellegét. Mindkettő hagyományos modell mind elemzési módjában, mind a létrehozott civil szerveződések formáját tekintve: az etnikumok szerepe már jól ismert az áthelyezett hálózatok révén is (Tilly

1990) és a gazdasági összefüggésekbe ágyazva is (Salt 1989). Egyik oldalról a nyelvi és a származási közösség integráló ereje hat fenntartóerőként, az enklávék, etnikai szigetek esetében, létrehozva saját intézményrendszerét is (például etnikai, nyelvi vagy vallási érdekvédelmi szervezetek), míg a másik oldalról a megélt sors, az egyes közösségekben való részvétel a meghatározó. Ez utóbbi tipikusan például a munkahelyi közösségeknél és érdekvédelmi szervezeteknél jól ismert, hiszen az egyes bevándorló csoportok kapcsolatai elsősorban honfitársaikhoz kötik mind érzelmileg, mind praktikusán. Nem meglepő, ha munkahely-, munkahelycsoport-választásuk és segítő kezük vagy akár szakszervezeti tagságuk is ilyen irányba nyúl.

A hagyományos etnikai migráció hálózatos megközelítése azonban már a kezdetekben átlátta, hogy mennyire bonyolult folyamatról van szó, ha csak a belső és külső integrációt és diszkriminációt különböztetjük meg, és mekkora jelentősége van a médiának mindebben (Olzak–West 1991). A nemzetiségi média oly nyilvánvalóan szolgált identitás-megőrző szerepet a szórakoztatás mellett, miközben a közösségi integráción túl a társadalmi ellenőrizhetőséget is szolgálta. Mindez tehát kétféleképpen is megbontja a nemzetiségek integrációjának szükségszerűsége iránt táplált tudományos meggyőződést: egyfelől az etnikai asszimiláció megakadhat gazdasági vagy politikai okok miatt is, de gátja lehet a közvetítő jelleg is (Turner–Bonacich 1980). Másfelől maga a közvetítő eszköz, a média is önálló életre kelt, globalizációs dimenzióvá vált és nem feltétlenül az etnikai csoportképződés, érdekérvényesítés vagy ellenőrzés eszközeként lett a migráció egyik legfontosabb meghatározó tényezője. Ebben a kettősségben a civil társadalom intézményesülése és a civil szervezeti formák kialakulása mögött meghúzódó társadalmi hatóerők kulminációja is megfigyelhető tehát.

A bizalom és migráció kapcsolatának szerepe a civil társadalom intézményesülésében

Felmerülhet a kérdés, hogy egy civil társadalomban vagy az egymás mellett párhuzamosan létező és egymásra ható társadalmi dimenziókra vonatkoztatva egyáltalán létezik-e univerzális integrációs séma vagy sem. Vajon minden körülmények között nagyobb a befogadó társadalom ereje a bevándorló csoportokkal szemben, vagy létezik, léteznek olyan tényezők, melyek ezt megfordítják, akár csak meglassítják. Az egyik kulcsfogalom a bizalom, mely a migráció szociológiai elemzésének amerikai történeti talajon történő elemzésekor a gazdasági-társadalmi érvényesülésből indult ki, és ennek megfelelően erre a dimenzióra szűkítette annak használatát. Erre jó oka volt, hiszen a bevándorlástörténet az Egyesült Államok szemszögéből leginkább jogi és munkaerő-piaci problémákat jelentett többgenerációs szinten. Jól mutatja ezt a huszadik század, pontosabban az 1882 óta bekövetkezett szabályozástörténet (Koudela 2013), illetve az egyes, korábban diszkriminált etnikumok társadalmi beilleszkedésének ezzel párhuzamos folyamata, egyben a kormányzat és civil társadalom közötti feszültségeket is példázva. Nem kérdéses, hogy amíg egy kelet-európai értékrendjének középpontjában az egyéni érvényesülés és a beilleszkedés állt, addig az amerikai befogadó társadalom számára a korábban külön fajként

kezelt bevándorló beilleszkedésének egyetlen külső kritériuma maradt, a fehér bőrszíne (Portes 1997). Ennek megfelelően ma csupán a színes bőrű lakosság integrációja kérdéses.

A bevándorlók szemszögéből mára mindez alapvetően megváltozott, így az amerikai történeti-intézményi séma nem alkalmazható még a tengerentúlon sem egyöntetűen. A legfontosabb kérdés innen nézve, a bevándorlók bizalma, mely sok esetben éppen az integráció gyengüléséhez vezet a saját etnikai csoporthoz történő kötődés megerősítése által (Uslaner 2002). A befogadó társadalommal szemben erősödő idegenkedés, a felerősödő bizalmatlanság ugyan pozitívan hat az intézményekkel szembeni bizalomra, ebben ugyanakkor nagy szerepe van az intézmények működése közötti különbségeknek befogadó országoként. Az intézményekkel szembeni bizalom nagymértékű különbséget mutat például az Európai Unióban, illetve általában az európai országok között. A listavezetők, egyébként globálisan is, a skandináv országok, míg a legalján Oroszország, Makedónia, Törökország áll. A legtöbb bevándorlót befogadó országok, Olaszország, Németország, ugyanakkor közepes értékeket mutatnak, míg az egyik legfontosabb célország, Nagy-Britannia kifejezetten a legrosszabb értékű országok közé került az intézményekkel szembeni bizalom tekintetében (Eurobarometer 2014:30). Ugyancsak nehéz egyértelmű összefüggést találni az ezer főre jutó migráció és a bizalom között, hiszen ez alapján Nagy-Britanniának Németország mögé kellene kerülnie, mégis megelőzi azt (Eurostat 2012).

Mindez tehát nehezen vagy egyáltalán nem világítja meg magát a migráció folyamatát, a migrációs szándékot, döntést, sem az azt befolyásoló tényezőket még a bizalom szemszögéből sem. A kormányzat és a gazdaság intézményeivel szembeni bizalom önmagában ugyan módszertani váltás, de a hagyományos migrációs érintkezési színtereken marad, és nem mutat lényegesen eltérő magyarázatot a hagyományos kormányzati és/vagy gazdasági modellekhez képest. A már bevándorolt etnikai csoportok természetesen visszahatnak a még csak potenciális bevándorlók döntési mechanizmusára, és itt már közvetlen jelentősége lehet a migráns etnikai médiának és a küldő országhoz kötődő kapcsolathálóknak is. Ez a szerveződési szint már létrehoz életképes civil szervezeteket is (vagy meglévő szervezeteken belüli részfunkciókat), melyek működése visszahat a migrációra. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül a potenciálisan migráns népesség esetleges bizalomhiánya, illetve ismereteinek hiánya sem, így az ő bizalmuk, bizalmatlanságuk a kivándorolt etnikai csoportjaikkal szemben és a lehetséges befogadó országok és a migrációt lebonyolító vagy érintett intézményekkel szemben.

Magyar enklávék persze sosem voltak olyan méretűek, tartósak és jelentősek, mint a lengyel kivándorlók városi vagy munkahelyi szegregációi (Bodnar–Simon–Weber 1982), mégis szerepet játszottak a migráció indukálásában. Jól ismert a kapcsolathálók jelentősége a magyar kivándorlók körében is a 20. század elején (Puskás 1982), a rokoni, baráti vagy lokális kapcsolatok, az azokon keresztül zajló információáramlás. Mára mindez sem földrajzilag, sem intézményesen nem áll fenn, így a hagyományos megközelítések az elemzés és az értelmezés területén sem elegendőek. Nincsenek még Németországban vagy Londonban sem a száz évvel ezelőttihez hasonló közösségi vagy intézményi for-

mák, azonban mindezt felváltotta a társadalmi kapcsolatokat újraértelmező virtualitás. A kérdés tehát elsősorban úgy merül fel, hogy például a magyar kivándorlók milyen kapcsolati rendszereket, kulturális mintákat követnek döntéseikben, hogy a befogadó ország számukra egyben befogadó kultúra is, avagy nem, illetve hogy mindebben milyen szerepe van a civil szervezeteknek vagy az azokat pótló virtuális közösségi színtérnek. Az identitás kérdését ebben az értelemben már csak egymás mellett élő lojalitásokként foghatjuk fel, és az országok közötti ingázások felerősödése, a határátlépések számának növekedése, vagy a foglalkoztatottság képzési szintjének megemelkedése jól mutatja mindezt, például a Beljumban élő magyarok esetében (Rajabaly–Hermia 2005).

A határok jelentőségének háttérbeszorulása az EU-ban, a kommunikáció által szorosabbá tett társadalmi tér, mely az országok közötti kapcsolatrendszerek és egyben a mozgás elterjedtebbé válását is jelenti ugyancsak ebben az irányban hatnak. Nem tekinthetünk tehát már ezért sem a hagyományos allokációs vagy push-pull szempontok felől a kérdésre, hanem a társadalmi mechanizmusok megismerése a legfontosabb feladat. Meglehetősen jól illusztrálja ezt a női munkaerő vándorlás, mely tipikusan a hátrahagyott, vagy a migráció során teremtett kapcsolatokhoz igazodik (Kovács–Melegh 2008), ezzel mintegy új közösségi hálót teremtve. Ebben az értelemben is lehet kulturális mintákat találni a kapcsolat jelentősége mögött, például a tradicionalitás vagy az emancipáció meghatározó erejét, a meghatározó ugyanakkor mégiscsak az, hogy a befogadó közösség teremt-e olyan mintaadó közeget – és ha nem, akkor ennek lehet a kirekesztődés is az oka –, melyek befolyásolók lehetnek a további életutak szempontjából.

Korábbi migrációs kutatásaink során egyértelműen arra az eredményre jutottunk, hogy – a hagyományos intézményesülés nélküli hálózatok vagy a pusztán gazdasági megközelítésekkel szemben – a civil társadalmi integráció szerepe központivá, nélkülözhetetlenné vált napjainkban a nemzetközi vándormozgalom megértéséhez. Kiemelnénk az elsősorban a 2004 után jelentőssé vált új célországokba, különösen Nagy-Britanniába történő kivándorlást, mely kvázi hagyomány nélküli területről adhat képet (Koudela 2011). Amíg a szekuláris csoportképződés a nyolcvanas években jelenthetett elszigetelődést a magyarok számára az Egyesült Királyságban, addig a rendszeresen fenntartott hazai kapcsolatok és a saját etnikumú kinti kapcsolatok modern jellege (például fórumok, Facebook csoportok stb.) nem teszi ezt lehetővé. Egyfelől nem válik valós társadalmi résztvevővé az, aki csak egy dimenzióban kötődik a befogadó közeghez, vagyis csak munkaerőként, illetve az, aki érzelmileg nem alakít ki lokális kapcsolatrendszert. Mindez ugyan szükségszerűen hat az intézményesülési folyamatra, a civil társadalom kiépülésére, másfelől az etnikai elszigetelődéshez nincsenek meg a területi organikus feltételek, erre a virtuális világ nem biztosít megfelelő háttérrel, ahhoz például egy megfelelő etnikai szegregáció kellene, ami nem létezik, és a mai körülmények között nem is jöhet létre, hiszen az integráció éppen az alapja a kivándorlásnak (munkakeresés), és nem pedig fordítva. A folyamat tehát ellentétes erők kioltó hatására megrekedt, ez azonban lehet átmeneti is, így rejthet további lehetőségeket mind a civil társadalom formálódása, mind a migrációt könnyítő társadalmi változások irányába, nem véletlen az sem, hogy a látszólag sűrűlődként, látenszen politikai stratégiaként megfogalmazott restriktívok ekkora

jelentőségre tettek szert emocionálisan is. Az érzelmi reakció olyan félelmeket rejt magában, amik a nem teljes és nem átlátható integrációt sejtetik háttérnek.

Információ, virtuális közösségek és a társadalmi távolságok szerepe a migrációban

A modernizáció egyik fontos összetevője a társadalmi távolságok rövidülése. A jelenleg egyszerre kapcsolódik a globalizációhoz mint egészhez, és olyan folyamatokhoz, melyek ennek kapcsán a gazdasági-társadalmi életet közvetlenül és közvetve is átalakítják. Ha a közlekedési-szállítási rendszer fejlődése közelebb hozza, illetve elérhetőbbé teszi az egyes gazdasági-társadalmi tereket egymáshoz, akkor az közvetlenül hat az árupiacokra is és a munkaerőpiacokra is, de egyben megváltoztatja a földrajzi térről alkotott fogalmainkat, kognitív térképeinket is, olyan alapvető változást indukálva magára a gazdasági szereplőkre, társadalmi aktorokra, mely többszörösen is visszahat a fent említett jelenségekre és területekre (Zachar 2011). A migráció szemszögéből nézve ez jelenthet növekedést, közvetett gazdasági hatásokkal, ám ezek nem minden esetben jelentik a kibocsátás növekedését is. A befogadó ország számára ugyan szinte minden esetben közvetlen gazdasági haszonnal jár a pozitív migrációs különbözet (Blanchflower et al. 2007; Dickinson et al. 2008; Dustman et al. 2010), ám a kibocsátó ország számára a legtöbb esetben aktív munkaerő-piaci részesedési hiányt okoz, sőt még a hazautalások révén történő tőkebeáramlásnak is nagyobb a fékező hatása a munkaerő-piaci aktivitás csökkentése révén, mint a haszna a fogyasztás növekedésére gyakorolt hatása révén (Chami et al. 2003; Le 2009).

Az információáramlással más a helyzet. A munkaerőpiacok, de bármely társadalmi-gazdasági tér átjárhatóságának fokozódása az átáramlott információ mértékének növekedésével jár együtt. Elég csak egy pillantást vetni az USA migrációtörténetére, hogy lássuk: minden nagyobb bevándorlási hullám pozitívan hatott vissza a kibocsátó ország társadalmára az információáramlás révén. Magyar parasztok vándoroltak a tengerentúlra a 19. század végétől, nagy részük bányász lett, és amint állást kapott, máris buzdító levelet írt családjának, barátainak stb. Ez a hagyományos szituáció általános migrációs sémaként került az elemzés homlokterébe (Boyd 1989; Tilly 1990; Puskás 2000; Poros 2001). Így zajlott a mexikóiak bevándorlása a hatvanas években véget ért Bracero-program után az Egyesült Államokba (Snodgrass 2011), és hasonló a helyzet a mai dél-koreai bevándorlók esetében is, akiknek a száma 1970 és 2007 között 38 711-ről egymillióra emelkedett, ezzel a hetedik legnagyobb bevándorló csoporttá válva (Terrazas 2009). A láncc-migráció elég hétköznapi fogalomná vált a szociológiában (MacDonald J.–MacDonald L. 1964; Massey et al. 2002), sőt a politikai döntéshozásban is a legáltalánosabban elfogadott elvé vált a családgyegetítés szinte univerzális alapelemmé tétele révén a bevándorlási törvényekben (Tichenor 2002).

Az információáramlás előbb-utóbb ugyancsak az intézményesülés útjára lép: míg a digitális kor előtti formák elsősorban a nyomtatott sajtóra és az érdekvégyesítés szervezeteire korlátozódtak, ezek számtalan korláttal küzdöttek. Egy helyi magyar lap nem

jutott el, vagy csak nehezen az anyaországba, a bevándorlást sürgető szakszervezetek pedig a legtöbb esetben vagy kormányzati vagy közvetlen gazdasági érdekek befolyása alatt álltak. Ilyen volt például az 1885-ben alapított First Hungarian–American Colonization Company, a magyar származású Packh (Esterházy) Pál amerikai cége (Marchildon 2009:309). Ez eredetileg a Középnnyugaton dolgozó bányász betelepülők szakszervezete és hazai kapcsolattartó szervezete volt, végül azonban a kanadai kormánnyal sikerül üzletet kötnie. A birtokolt információ ráadásul nem az egyetlen, de semmiképpen sem független összetevője a migrációs döntéseknek. Nem feledkezhetünk meg a racionális döntést kiegészítő beágyazottságot jelentő összetevőkről, melyek részben kulturálisan kötöttek, részben általánosak. Az attitűdök, félelmek, bizonytalanságok csupán részben kiküszöbölhetők a növekvő információval, részben akár az ellentétes hatást is megfigyelhetjük. Kérdéses tehát, hogy a hagyományos etnikai integráció és migrációs csatorna hiánya, meggyengülése vagy visszautasítása helyett hasonló szerepet tölthet-e be egy virtuális informális kapcsolatrendszer. Az elmúlt évtizedekben ez a tendencia fokozódott, mára munkaerő-piaci jelentősége bizonyítottan nőtt (Portes 1997; Portes et al. 1999). A társadalmi nyilvánosság területeinek számszerű növekedése növekvő jelentőséget biztosít a nem hagyományos közösségek formálásában is, így közvetve a migrációban is egyre nagyobb a szerepe az internetes fórumoknak, blogoknak, melyek ezzel kapcsolatban is információt közvetítenek, és bár etnikailag kötöttek, etnicitást, mint értéket nem feltétlenül hordoznak.

A migráns tehát, kulturális, nyelvi vagy éppen kapcsolati kötöttsége miatt, mindenképpen olyan virtuális közösségben találja magát – legyen intézményesült civil szervezet vagy csak annak csírája –, mely nyelvében vagy etnikai jellegében hasonló módon korlátozott, mint például a hagyományos enklávék. Ezek a közösségi hálón vagy akár más, kevésbé strukturált felületen létrejött közösségek, kapcsolathálók vagy fél-szervezetek etnikai alapon szerveződő közösség részei lesznek, azonban a diskurzus hiányának következtében a cél nem az identitás erősítése lesz, hanem egyszerű praktikus dolgok, mint a munkakeresés vagy hivatali ügyintézés. Mégis, mindezek ellenére megfigyelhető az integritás növekedése; hogy pontosan miért az vitatható: lehet a csoporthoz tartozás elemi ösztöne, a csoportformálódás spontán folyamata vagy bármely egyéb elméleti magyarázat rá. Az interakciók mennyisége és intenzitása azonban vitathatatlanul folyamatosan nő minden platformon, minden virtuális közösségben, az azonban kérdéses, hogy befolyásolja-e a migrációt, a migráns csoportok integrációját, és ha igen, akkor hogyan és milyen mértékben.

Visszatekintve egy pillanatra a hagyományos gazdasági kontextusra, a migráció neoklasszikus interpretációja ugyancsak az egyénből indul ki, amikor a migráns várható költségeit és hasznát elemzi (Borjas 2001), az új gazdaságtan azonban már nagyobb hangsúlyt helyez a relatív deprivációra és a családi kötelezésekre (Massey 1990; Stark 1991), ezzel máris egy lépéssel közelebb kerülve a civil társadalom legelemibb szintjéhez. Mindkét megközelítés sokkal inkább volt gazdasági, mint hogy figyelembe vehette volna a nemzetközi kapcsolatrendszereket, pláne ezek intézményeit; pedig a társadalmi struktúrák legalább annyira képesek piacként működni, a migráció pedig egyfajta kiegyenlítő

Fotó/Gönczö Viktor

mechanizmusként hatni eltérő területek között (Portes–Walton 1981). És itt visszaérünk a reziliencia megközelítéséhez, ugyanis a következő lépés a migrációkutatásban, a társadalmi beágyazottság mentén, az útfüggőség volt. Döntések, melyeknek az egész életre kiható következményei vannak, egyértelműen befolyásolják a migrációs lehetőségeket, és ez máris egyfajta társadalmi rugalmasság, alkalmazkodóképesség. Ilyenek a társadalmi kapcsolathálók is (Anderson 1974; Tilly 1990, Castles 2004), Magyarország esetében az európai migrációs ciklus részeként (Kaczmarczyk–Lesińska–Okólski 2012; Okólski 2012a), mely 2004 után passzívból aktív migrációs országgá változtatta hazánkat, de példa lehet a nyelvtudás növekedése, összetételének változása is, mely egyértelműen meghatározza egy népesség vagy egy csoport lehetőségeit, így döntéseit is. Mindez persze ellenében hat a befogadó országok civil szervezeti fejlődésének, hiszen nyelvi elszigetelődés hiányában nincs szükség ilyenekre; elméletben legalábbis, de ne feledjük a határ etnikai-nyelvi és munkaerő-piaci szervezetek között képlékeny lehet, csupán az egyik hiánya nem jelenti a másikat is.

A fejlődés irányvonala azonban nem az azonos szintű, de eltérő karakterű intézmények versenyének irányába mutat. A virtuális közösségek szerepe mára jelentős mértékben megnőtt a személyes érintettség és a különböző társadalmi visszacsatolások tekintetében is. A közvetlenség élménye kétféleképpen is növeli a részvételi hajlandóságot: egyfelől horizontálisan, a kapcsolati hálók méretének növelése révén, másrészt vertikálisan, az élmény személyes jellegének kihangsúlyozásával. Az előbbi közvetlenül is megnyilvánul a résztvevők, kötések és az érintett országok számának növekedésében, az utóbbi pedig az integritás olyan tradicionális formáinak egyre nagyobb mértékű átalakulásában, mint például a házasság. A kétféle hatás azonban elválaszthatatlan egymástól, a makrogazdaság számára oly nyilvánvaló migrációs hatást (Gillingham 2010) együtt éri el. Az Európai Unióban a 2004 utáni ugrásszerű váltás ezen a szinten is nyilvánvalóan érzékelhető: az index.hu Angliában élő magyarok számára 2003-ban létrehozott fórumára az első bejegyzés csak 2005-ben került, ám az azt követő hat év alatt 1675 oldalnyi hozzászólás született, oldalanként 30 bejegyzéssel, a használat növekedésével egyben az igény fokozódását is jelezve. Hasonló felület számtalan keletkezett az EU-csatlakozás után, így például a megfelelő fórum az utazas.com-on, de létrejöttek önálló weboldalak is ilyen céllal, mint például a londonimagyarok.hu vagy a london.network.hu. Igen gyorsan reagált a közösségi média is, csoportok jöttek létre az akkor még működő magyar közösségi hálón, az iWiW-en, majd ezt követően a Facebookon. Az ilyen csoportok aktivitásával, számának növekedésével könnyen kifejezhető a jelentőségük növekedése, és ugyanakkor az intézményesülés iránya is. Az így megvalósuló interakciók legnagyobb értéke a résztvevők számára az információcsere volt, mely nélkülözhetetlen az egyén, valamint a piaci szegmensek gyors és rugalmas alkalmazkodásának szemszögéből. Az ilyen virtuális kapcsolatok az egyén számára azonban leginkább szolgáltatóorientáltak, és valós integritást a személyiség számára nem hoznak létre. A migránsok vagy potenciális kivándorlók kicserélik élményeiket, barátokat keresnek, de mindez sem korlátot, sem érzelmi biztonságot nem jelent számukra (Pléh et al. 2003).

Úgy tűnik, hogy míg a szekuláris csoportképződés szegregációhoz vezetett a nyolcvanas években külföldön dolgozó magyarok esetében, ez a hatás mára talaját veszítette a hazai gyakori kapcsolattartás miatt és amiatt, hogy ezek a migráns csoportok nélkülözik a geográfiai integritást. Egyfelől, aki csak egy dimenzió mentén kapcsolódik a fogadó-társadalomhoz, vagyis leginkább csupán a munkaerőpiachoz kötődik, és nem alakít ki lokális kapcsolatrendszert, nem is lesz integráns tagja az adott társadalomnak. Másfelől egy szükséges etnikai izolációnak eleve hiányoznak az organikus feltételei: leginkább egy szegregációban elképzelhető folyamatról van ugyanis szó, ami kialakulásának éppen a munkaerőpiac és a társadalmi távolságok átjárhatósága miatt hiányoznak a feltételei. Izoláció és integrációt segítő tényezők nélkül viszont a bevándorlók érzelmileg instabil helyzetbe kerülnek, és mindez negatív visszacsatolást jelent az integrációs folyamatra. Mindez egy instabil állapot, melyben a kialakulóban lévő szervezeti keretek vagy inkább csak azok csírái még nem nyújtanak tartós megoldást semmilyen szemszögből, ugyanakkor kijelölik a fejlődés és intézményesülés lehetséges irányvonalát.

A nyilvánosság és információ kapcsolata

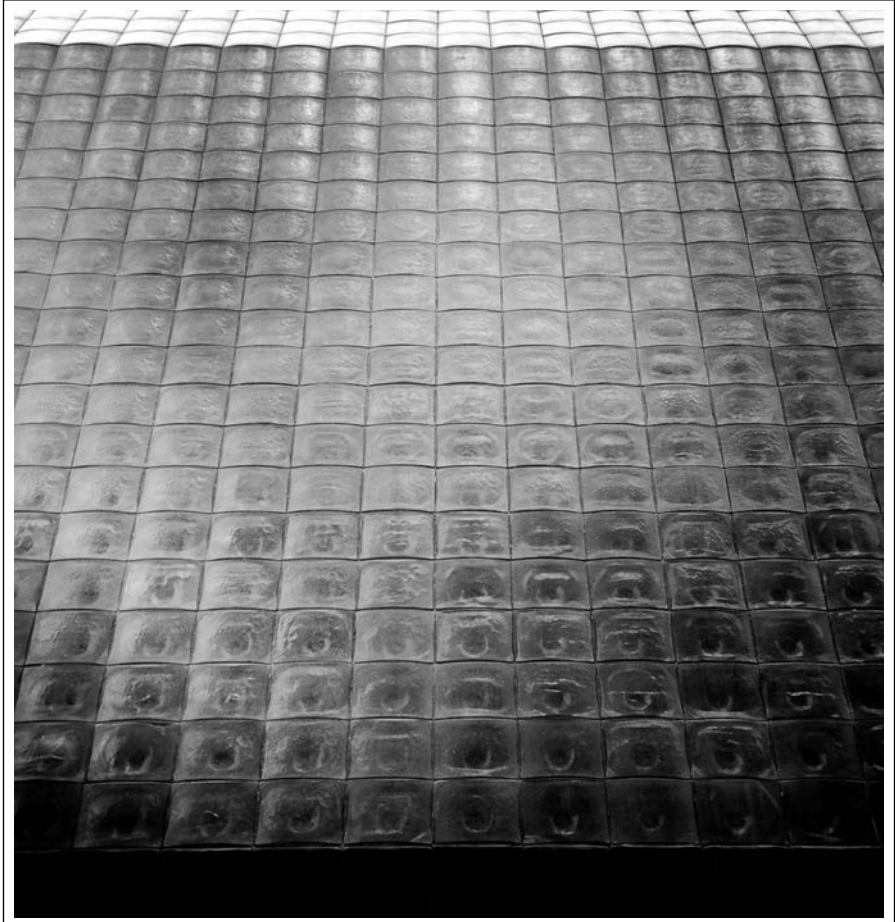
Mindnyájunk számára meghatározó hétköznapi élménnyé vált a migráció. Vannak ismerőseink, akik Erdélyből származnak, és olyanok is, akik nyugatra költöztek jobb munka okán vagy reményében. Mindennapos hír a növekvő mértéke, a schengeni határokon kívülről való fenyegetése, a földközi-tengeri menekülthajók, a brit politikai versengésben játszott szerepe. Hazánk számára ez közvetlen élmény, különösen 2004 óta, és két alapvetően eltérő emocionális kötöttséget mutat: egyfelől a félelmet a bevándorlókkal szemben és a hazai társadalomra, gazdaságra gyakorolt negatív hatását az elvándorlásnak. Másfelől reményt, lehetőséget: a munkaerőpiac nyitott, a fizetések jobbák, az utazás olcsó és egyszerű. Mindezt megerősítik a tapasztalatok, a fapados járatok megjelenése és a Malév csődje óta a tényleg olcsó repülőjegyek. Ha azonban mögé akarunk látni a szubjektív elemeknek és a kivándorlás potenciális faktoraira vagyunk kíváncsiak, vagyis azokra a dimenziókra, amelyek az ismert gazdasági-társadalmi tényezőkön túl napjainkban befolyásolják azt, akkor az emocionalitás szerepét kell elsősorban megértenünk az egyéni döntések társadalmi jelentőségében.

Kanyarodjunk vissza tehát a kiindulóponthoz: a gazdasági teljesítmény egyértelműen befolyásolja a migráció kelet–nyugat irányát Európában mind egyszerű makromutatók szintjén, mind a munkaerő-piaci szegmensek közötti kínálat-keresleti különbségek révén, és mindez alapvetően meghatározza Magyarországot vagy tágabban a 2004-ben és utána csatlakozott országok szerepét a nemzetközi vándorlásban (Saleheen–Shadforth 2006; Clark–Drinkwater 2008; Coats 2008). A migráció szerepe regionális értelemben nagyjából a wallersteini centrum–periféria modellel írható le: a nagyobb gazdasági teljesítmény növeli az aktív és képzett munkaerő bevándorlását, az ilyen bevándorlás pedig növeli a gazdasági teljesítményt. Az ilyen öngerjesztő folyamat logikáján nem változtat a migráció intézményrendszere és az sem, hogy olyan sűrűlódásokhoz vezet, mint a megjelenő jóléti

migráció, melynek költségei csökkentik az egyébként pozitív gazdasághoz való hozzájárulását. Csupán annyit változtat, hogy vagy szelektálja a bevándorlást, vagy az intézményrendszert alakítja hozzá, mint láthattuk 2014 őszén az Egyesült Királyságban. Ennek a logikának a mentén lehet érvelni a fejletlenebb régiók munkaerő-piaci feltételeinek fejlesztése mellett, ez a logikai konstrukció azonban kizárja a külső tényezők bevonásának lehetőségét. Nincs jelentősége a befolyásoló egyéb tényezőknek, ez csupán egy egyszerű gazdasági modell: jól működik, de számtalan társadalmi beágyazottságot figyelmen kívül hagy, aminek a jelen társadalmi körülmények között megnő a jelentősége. Abban az esetben, ha egy zárt intézményrendszeren belül akarjuk értelmezni, mint például az EU, akkor a többi elemnek, mint a menekültkérdés, családegyesítés vagy éppen a civil szervezetek, itt nincs közvetlen jelentősége (persze közvetett még így is van, ha például a közvéleményt befolyásolja, és azon keresztül a döntéshozatalra vagy az integrációra is hat).

Az imént vázolt és a valóságtól mára egyértelműen eltávolodott, zárt logikai lánc feloldásához ki kell lépünk abból a szimplifikáló strukturalista megközelítésből, mely a társadalmi-gazdasági folyamatok megértését csoportok szintjén kívánja megoldani (Markova–Black 2007:8), hiszen a döntéseket nem rétegek, közösségek vagy egyéb formációk hozzák, hanem egyének. Valójában a kérdés ebben az esetben éppen az, hogy az egyén döntését milyen, a csoporthoz kötő tényezők, az onnan ható befolyásoló elemek mentén lehet megérteni. Az egyén természetesen kapcsolatainak keresztül kötődik a csoporthoz, legyen az bármennyire is absztrakt, nem pedig intézmények segítségével. Ez utóbbiak szerepe elhanyagolható az információáramlás és az érzelmi kötődés tekintetében, legyen az gazdasági, munkaerő-piaci természetű vagy akár pszichológiai segítség (Poros 2001). Mindez tehát egy kulturális befolyásolási folyamat, de hogyan, ha semmiképpen sem olyan értelemben, ahogy Massey és társai (1998) felvázolták. A döntéshozatal valahol a kettő között zajlik, az egyén és a csoport közötti kapcsolatok szintjén, melyet nevezhetünk mezo-szintnek is, ahol az információ, az értékek megfogalmazódnak és meghatározzák az egyének közötti és az egyén és a csoport közötti kapcsolat jellegét (fenntartva természetesen, hogy mindez fordítva is igaz). Massey és társainak a megközelítése hagyományos, strukturalista modell, mely egy egyén-hálózat-gazdaság hármában gondolkodik (Massey et al. 1998:50), abban a következtetési láncban, amit itt igyekszünk felvázolni azonban értelmezhetőbb keretet ad, ha megkülönböztetjük a szimbolikus kötések a társas kapcsolatoktól, mely utóbbiakat még tekinthetjük a szimbolikus közösségi integráció alapjának (Faist 2000:102).

Így tehát elérkeztünk ahhoz, hogy két eltérő megközelítést kapcsoljunk össze és ezzel közelebb kerüljünk a migráció és a civil társadalom szerepe közötti kapcsolat modern jellegének megértéséhez. Elsőként azonban különítsük el az információt az érzelmektől, hisz az előbbi része a racionális döntésnek, míg az érzelmek tudattalanul befolyásolják azt. A virtuális közösségekhez tartozás tehát jelentheti a racionális döntési mechanizmusok változását, a lehetőségek számának növekedését, de nem változtat az emocionális síkon, tekintve, hogy érzelmi kötődést nem jelent. Ez közvetlenül is tapasztal-

Fotó/Gönczö Viktor

talható a társadalmi témák háttérbeszorulásában az online diskurzuson belül (Szűts–Yoo 2013).

Ugyanakkor, hosszú távon a növekvő aktivitás erősítheti a közösség integritását és így befolyásolhatja az érzelmi attitűdöket akár anélkül, hogy információkat közvetítene, és mindezzel egy valós közösséget hozhat létre az individuumok laza kapcsolathálójából. Egy ilyen közösségben már nagyobb jelentősége volna a civil társadalmat érintő kérdéseknek, azok közbeszéddé válhatnak és természetesen befolyásolhatnák a résztvevők intézményekkel és a migráció egyéb környezeti elemeivel szembeni attitűdjeit, ezzel egy intézményesülési folyamatot indukálva, melynek végén akár valós civil szerveződés is lehet. A személyes és valódi közösség a virtuális térben is képes kapcsolatot teremteni az információ és az attitűdök, érzelmek között, és így a társadalmi távolság fogalma is újra-definiálható: az egyén érzelmi kötéleke egy csoporthoz, mely hatással van a racionális döntéseire (Koudela–Yoo 2015).

Hogyan lesz virtuális közösségekből civil nyilvánosság: a lehetséges jövőkép

Mint láttuk, a kormányzat/gazdaság és egyén skála közé ékelt civil társadalmi dimenzió csupán funkcionalista értelmezése egyáltalán, de legalábbis nem kielégítő módon ad magyarázatot annak migrációban betöltött szerepére. Az egyén szerepének felértékelésével és a leírt társadalmi folyamatok eredményeként létrejövő intézmények beemelésével – vagyis az intézményesülés átértelmezésével – és az átalakuló civil társadalom, vagy akár annak szervezetei is érthető módon válnak a társadalmi kommunikáció, ha úgy tesszük nyilvánosság, részévé, és így közvetlenül befolyásoló tényezőjévé. Ugyanakkor a hagyományos intézményi és gazdasági modellek segítségével sem maga a fejlődési séma, sem a migráció kontextuális értelmezése nem jósolható meg, nem kifejtethető teljes mértékben.

Természetesen a csökkenő társadalmi távolságok, mint a könnyebb utazás vagy nyitottabb munkaerőpiac továbbra is hatással vannak a növekvő migrációra, és gazdasági hatásuk így közvetlenül is értelmezhető. A virtuális közösségek, mint például fórumok, Facebook csoportok, weblapok szerepet játszottak ugyan, de nem képeztek jelentős migrációt befolyásoló tényezőt, csupán elérhető információforrásként szolgáltak. Az egyes esetekben a könnyebben hozzáférhető információ természetesen hatással van a döntésekre, megkönnyíti azokat, ám a virtuális közösségekben való növekvő részvétel és aktivitás mindeztidig nem hozott létre olyan civil nyilvánosságot, mely alapvetően változtatta volna meg a migráció kormányzati és gazdasági intézményeivel szembeni attitűdöket. Korábbi kísérleti vizsgálataink szerint, szimulált migrációs helyzetben, a magas közösségi részvétel és a magas informáltság megléte esetén is fennmarad az intézményekkel szembeni bizalmatlanság, negatív érzelmi reakció és ennek fékező ereje (Koudela–Yoo 2015). Egy ilyen fék feloldása a jelenlegi folyamatok következményeként multiplikatív hatással lenne a már így is radikálisan megnőtt kivándorlási mutatókra, és ebben a formálódó civil társadalmi nyilvánosság és annak intézményesülése jelentős szerepet játszik.

hat. Meglehet, egy ilyen öngerjesztő folyamat beindulását nem érzékeljük, ha a mostani migrációs kérdést csupán a gazdasági oldalról közelítjük meg, azonban elképzelhető még így is, hogy az ún. nem teljes migráció (Okólsky 2012b) korántsem ért véget a társadalmi csoportok cirkuláris migrációban történt cseréjével. Jelen körülmények között ugyanis csupán a munkaerőpiacok beágyazottságának kérdéseként lehet értelmezni mind az információk elérhetőségének kérdését, mind a civil nyilvánosság szerepét, de egy közösségi térré válás, pláne egy esetleges további intézményesülés alapvető ugrást jelentene mindebben. Egy ilyen szervezeti változás a munkaerő-piaci szegmenseket valódi közösségekké alakítaná át ezzel egy olyan nemzetközi integrációs rendszert létrehozva, melyek megkerülhetik azt a helyzetet, amiben az egyén közvetlenül áll szemben az állammal vagy akár a gazdasággal, mint intézménnyel, és melyben a hordozott értéke, félelme, bizalmatlansága, illetve mindennek szerepe a döntéshozatalban elsikkad. Mindezek párhuzamos folyamatok: a népesség nyelvtudásának átstrukturálódása, a földrajzi terek társadalmivá alakulása, a munkaerőpiacok átjárhatósága és a civil társadalom új dimenziójának formálódása egy olyan öngerjesztő eszkalációhoz vezethetnek, melynek kimenetele nehezen megjósolható.

Kilépve Magyarország helyzetének megítéléséből, úgy látszik, hogy Közép- és Kelet-Európában nem csupán a változó gazdasági és egyéb intézményi körülmények befolyásolják a migrációs mintákat, hanem a változó minták önmaguk is részét képezik egy átalakuló európai migrációs ciklusnak, melynek kezdete valahol a kommunizmus összeomlása utánra tehető. Ekkor ugyanis ezeknek az országoknak szétzilálódott a belső migrációs rendszere (Moldikova 2008), és míg Oroszország új bevándorlási központtá vált a kelet-európai, közép-keleti és közép-ázsiai országok számára, addig a kelet-közép-európai országok egy új, európai uniós rendszer részévé váltak.

Megváltozott a társadalmi tér, térhasználat, megváltoztak a kommunikációs feltételek és a globalizáció részeként még a gazdasági környezet is. Szükségszerűen következik, hogy a vele járó intézményi változások, a korábbi lokalitást hordozó közösségi integrációk helyett újak jelenjenek meg, és nem tekinthetünk el ezek szerepétől a migrációban sem. Mindezidáig azonban nem foglalkozott a migrációkutatás azzal a lehetséges hatással, mely a nyilvánosság, a közszféra vagy tágabban a civil társadalom átalakult intézményesülési feltételeiből adódott. Ha a megváltozott körülmények új intézményesülési folyamatot indítanak be, akkor a migráns hálózatok helyett újfajta migráns civil szervezetekről kell majd hamarosan beszélnünk, és ezzel olyan jelentős kormányzati vagy kormányközi alapelvek és konfliktusok területére érkezhetünk, melyek maguknak a meglévő nemzetközi kapcsolatoknak a jellegét is befolyásolhatják.

Irodalom

- Adger, W. Neil (2000): Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography*, 24., (3), 347–364.
- Anderson, Grace M. (1974): *Networks of Contact: The Portuguese and Toronto*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

- Barnes, Lucy–Hall, Peter A. (2013): Neoliberalism and Social Resilience in the Developed Democracies. In: Hall, Peter A.–Lamont, Michèle (eds.): *Social Resilience in the Neoliberal Era*. New York:Cambridge University Press. 209–239.
- Black, Keri–Lobo, Marie (2008): A conceptual review of family resilience factors. *Journal of Family Nursing*, 14., 33–55.
- Blanchflower, David G.–Saleheen, Jumana–Shadforth, Chris (2007): *The Impact of the Recent Migration from Eastern Europe on the UK Economy*. London, England:Bank of England.
- Bodnar, John–Simon, Roger–Weber, Michael P. (1982): *Lives of Their Own: Blacks, Italians, and Poles in Pittsburgh, 1900–1960*. Urbana:University of Illinois Press.
- Borjas, George J. (2001): *Heaven's Door: Immigration Policy and the American Economy*. Princeton, NJ:Princeton University Press.
- Boyd, Monica (1989): Family and personal networks in international migration: Recent developments and new agendas. *International Migration Review*, 23., (3), 638–70.
- Castles, Stephen (2004): The Factors that Make and Unmake Migration Policies. *International Migration Review*, 38., (Fall), 852–884.
- Chami, Ralph–Fullenkamp, Connel–Jahjah, Samir (2003): *Are Immigrant Remittance Flows a Source of Capital for Development?* IMF Working Paper WO/03/189.
- Clark, Ken–Drinkwater, Stephen (2008): The labour-market performance of recent migrants. *Oxford Review of Economic Policy*, 24., (3), 495–516.
- Coats, David (2008): *Migration Myths: Employment, Wages and Labour Market Performance*. London, England:The Work Foundation.
- Dickinson, Scott–Thompson, Grendon–Prabhakar, Meera–Hurstfield, Jennifer–Doel, Christine (2008): *Migrant Workers Economic Issues and Opportunities*. Viewpoint Series, Issue 2 London, England:SQW Consulting.
- Dustman, Christian–Frattini, Tommaso–Halls, Caroline (2010): Assessing the Fiscal Costs and Benefits of A8 Migration to the UK. *Fiscal Studies*, 31., (1), 1–41.
- Eurostat (2012): Immigrants, 2012 (1) (per 1000 inhabitants).
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Immigrants,_2012_%281%29_%28per_1_000_inhabitants%29_YB14_IL.png (Letöltve 2015. április 14.)
- Eurobarometer (2014): Standard Eurobarometer 82. Table of Results. 2014., Autumn.
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_anx_en.pdf (Letöltve 2015. április 14.)
- Faist, Thomas (2000): *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. Oxford:Clarendon Press.
- Fraser, Nancy (1990): Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, 25., (26.), 56–80.
- Fredrickson, Barbara L.–Branigan, Christine (2005): Positive emotions broaden the scope of attention and thought-action repertoires. *Cognition and Emotion*, 19., 313–332.
- Gillingham, Emma (2010): *Understanding A8 migration to the UK since Accession*. London, England:Office for National Statistics.
- Granovetter, Mark (1985): Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91., (3), 481–510.
- Haberamas, Jürgen (1991): *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society (Studies in Contemporary German Social Thought)*. Cambridge Massachusetts:The MIT Press.
- Kaczmarczyk, Paweł–Lesińska, Magdalena–Okólski, Marek (2012): New Patterns of European Migration: A Broad View from a Multidisciplinary Perspective. *ANU Centre for European Studies Briefing Paper Series*, 3., (10.), 1–31.
- Keck, Markus–Sakdapolrak, Patrick (2013): What is social resilience? Lessons learned and ways forward. *Erdkunde*, 67., (1), 5–19.
- Klohn, Eva C. (1996): Conceptual analysis and measurement of the construct of ego-resiliency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70., 1067–1079.
- Koudela Pál (2011): A nemzetközi vándorlás motívumai. In: Beszteri Béla (szerk.): *A 21. század kihívásai és Magyarország jövőképe*. Komárom–Veszprém:MTA VEAB, 143–152.
- Koudela, Pál (2013): A Brief History of Immigration Policy in the United States. *West Bohemian Historical Review*, 2013., (2), 43–65.
- Koudela, Pál–Yoo, Jinil (2015): Information and Fears among Decision Making – International Migration from Hungary. *Polish Sociological Review*, 189., (1), 29–47.

- Kovács Éva–Melegh Attila (2008): Nemek szerint tagolt térben. A bevándorló nők vándorlásának típusai, okai és formái nyolc európai országban. *Demográfia*, 51., (2–3), 143–181.
- Le, Thanh (2009): Trade, Remittances, Institutions, and Economic Growth. *International Economic Journal, Taylor & Francis Journals*, 23., (3), 391–408.
- Luhmann, Niklas (1982): The World Society as a Social System. *International Journal of General Systems*, 8., (3), 131–138.
- MacDonald, John S.–MacDonald, Leatrice D. (1964): Chain Migration Ethnic Neighborhood Formation and Social Networks. *The Milbank Memorial Fund Quarterly*, 42., 82–97.
- Marchildon, Gregory P. (2009): *Immigration and Settlement, 1870–1939*. Regina:University of Regina Press.
- Markova, Eugenia–Black, Richard (2007): *East European immigration and community cohesion*. York:Joseph Rowntree Foundation.
- Massey, Douglas S. (1990): Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration. *Population Index*, 56., 3–26.
- Massey, Douglas S.–Arango, Joaquín–Hugo, Graeme J.–Kouaouchi, Ali–Pellegrino, Adela–Taylor, Edward J. (1998): *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millenium*. Oxford, New York: Clarendon Press.
- Massey, Douglas S.–Durand, Jorge–Malone, Nolan J. (2002): *Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration*. New York:Russell Sage Foundation.
- Molodikova, Irina (2008): Patterns of east to west migration in the context of European migration systems. Possibilities and limits of migration control. *Demográfia*, 51., (5), English Edition, 5–35.
- Okólski, Marek (ed.) (2012a): *European Immigrants: Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam:Amsterdam University Press.
- Okólski, Marek (ed.) (2012b): Spatial Mobility from the Perspective of the Incomplete Migration Concept. *Central and Eastern European Migration Review*, 1., (1), 11–35.
- Olzak, Susan–West, Elizabeth (1991): Ethnic Conflict and the Rise and Fall of Ethnic Newspapers. *American Sociological Review*, 56., 458–474.
- Parsons, Talcott–Bales, Robert F. (1956): *Family, Socialization and Interaction Process*. London:Routledge & Kegan Paul.
- Pléh Csaba–Krajcsi Attila–Kovács Kristóf (2003): Webhasználat, kommunikációs mintázatok, magány és társaság. *Magyar Tudomány*, 48., (12.), 1513–1517.
- Polányi, Karl (1944): *The Great Transformation*. New York:Holt-Rinehart.
- Poros, Maritsa V. (2001): The role of migrant networks in linking local labor markets: The case of Asian Indian migration to New York and London. *Global Networks*, 1., (3), 243–59.
- Portes, Alejandro (1997): America 2050: Immigration and the Hourglass. *Cross Currents in Culture, Power and History*, 4., (Spring), 1–5.
- Portes, Alejandro (2010): Migration and Social Change: Some Conceptual Reflections. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36., (10), 1537–1563.
- Portes, Alejandro–Walton, John (1981): *Labor, Class, and the International System*. New York:Academic Press.
- Portes, Alejandro–Guarnizo, Luis E.–Landolt, Patricia (1999): The study of transnationalism: Pitfalls and promises of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22., (2), 217–237.
- Portes, Alejandro–Rumbaut, Rubén G. (2006): *Immigrant America. A Portrait*. Berkeley:University of California Press.
- Portes, Alejandro–Sensenbrenner, Julia (1993): Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*, 98., (6.), 1320–1350.
- Puskás Julianna (1982): *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880–1940*. Budapest:Akadémiai Kiadó.
- Puskás, Julianna (2000): *Ties That Bind, Ties That Divide: 100 Years of Hungarian Experience in the United States*. Boulder:Holmes & Meier Pub.
- Rajabaly, Helena–Hermia, Jean-Pierre (2005): A Belgiumban élő magyar népesség rövid története a XX. században. *Demográfia*, 48., (2–3), 280–290.
- Saleheen, Jumana–Shadforth, Chris (2006): The economic characteristics of immigrants and their impact on supply. *Quarterly Bulletin*, Q4., 374–385.
- Salt, John (1989): A Comparative Overview of International Trends and Types. *International Migration Review*, 23., (3), 431–456.
- Snodgrass, Michael (2011): The Bracero Program, 1942–1964. In: Overmyer-Velásquez, Mark (ed.): *Beyond the Border: The History of Mexican–U.S. Migration*. New York:Oxford University Press 79–102.
- Stark, Oded (1991): *The Migration of Labour*. Cambridge, UK:Basil Blackwell.

- Szűts Zoltán–Yoo, Jinil (2013): A világháló nyitott természetéből fakadó civil diskurzus lehetőségei. A Facebook magyarországi civil nyilvánosságának vizsgálata. *Civil Szemle*, 10., (4.), 5–23.
- Terrazas, Aaron (2009): *Korean Immigrants in the United States*. Migration Policy Institute. <http://www.migrationpolicy.org/article/korean-immigrants-united-states-0>
- Tichenor, Daniel J. (2002): *Dividing Lines: The Politics of Immigration Control in America*. Princeton, NJ:Princeton University Press.
- Tilly, Charles (1990): Transplanted Networks. In: Yans-McLaughlin, Virginia (ed.): *Immigration Reconsidered*. New York–Oxford:Oxford University Press, 79–95.
- Turner, Jonathan H.–Bonacich, Edna (1980): Toward a Composite Theory of Middleman Minorities. *Ethnicity*, 7, 144–158.
- Uslaner, Eric M. (2002): *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge:Cambridge University Press.
- Zachar Péter Krisztián (2011): Az uniós (neo)korporatív gazdaság- és társadalompolitikai érdekkiegyenlítés szervezetei. Történelmi tanulságok, jövőbeni perspektívák. In: Beszteri Béla (szerk.): *A 21. század kihívásai és Magyarország jövőképe*. Komárom–Veszprém: MTA VEAB, 75–84.
- Zachar Péter Krisztián (2014): *Gazdasági válságok, társadalmi feszültségek, modern válaszkísérletek Európában a két világháború között*. Budapest:L'Harmattan Kiadó.

Jegyzet

- 1 Talcott Parsons ötvenes éveiben megalkotott elméleti rendszere a funkcionista szociológia alapját képezi, és egyben a cselekvés- és rendszerelmélet szerves része, amennyiben kibernetikai alapokon nyugszik és számos alrendszert is feltételez, definiál, mint például a személyiség vagy a kultúra, és amennyiben információ alapú. A társadalmi rendszerek túlélését négy fő funkciója segíti: az adaptivitás, célmegvalósítás, látens struktúrafenntartás és integráció, melyek feloszthatóak instrumentális és expresszív, valamint külső vagy belső jellegük szerint. A természeti erőforrás például az adaptáció instrumentális külső eszköze, míg az iskola és a család a látens struktúrafenntartás belső instrumentális eszköze.

Fotó/Gönczö Viktor

FIATALOK. DE CIVILEK?

— A TÁBOROK IFJÚSÁGÁTÓL A FESZTIVÁLOK IFJÚSÁGÁIG*

A fiatalok modern és posztmodern kapcsolódásai a civil társadalomhoz

Fazekas Anna–Nagy Ádám

■ Elméleti háttér

■ Míg a civil mint kifejezés több évezredes múltra tekint vissza, a nonprofit fogalom csak a XX. század terméke. Ez utóbbi fejlődésének egyik állomásaként a civil társadalomról folyó polémiában a szakma az ún. minimalista-generalista vitától volt hangos (Pérez-Díaz 1998; Huszár 2009). A minimalisták megközelítése volt szűkebb: szerintük civil társadalom alatt szervezetek, mozgalmak sajátos kombinációja, azaz a társadalom egy önálló szférája értendő. Konkrétan a civil társadalom a nem kormányzati és nem gazdasági intézmények egysége. A generalisták tágabb fogalmi rendszerrel dolgoztak: szerintük a terület alapja egy magatartásforma, amelynek jellemzői: a korlátozott és elszámoltatható közhatalom, a nyilvánosság stb., és amely lehetővé teszi a közös cselekvést, illetve biztosítja a szabadságjogok gyakorlását, az önszerveződést (Anheier–Glasius–Kaldor 2004). A civil társadalom tehát tulajdonképpen egyfajta politikai kultúra, „civilizált” közélet, szabályrendszer, amelynek alapja a jogállam, a demokrácia, a polgári felelősség, a tolerancia. Ez – nem is olyan látenszen – bizonyos értékek melletti elkötelezettséget is feltételez, azaz e szerint a terület alapja tulajdonképpen egyfajta politikai kultúra.

A „szervezetek vs. attitűd” problematikája az igénybevevő oldaláról a „tagi viszony vs. szolgáltatások igénybevétele” kettősségé válik. Ez a fiatalok terében az ifjúsági részvétel

* Jelen cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

(youth participation) sokat hangoztatott kifejezésének formaváltozásaiban, az ehhez szükséges „becsatornázási módozatok” úgyszintén nagy átalakulásain érhetőek tetten:

- az ifjúsági részvételnek a szervezeteken alapuló megközelítését összefoglalóan modern formáknak nevezhetjük. Ez esetben a szervezet a közösségért, a tevékenység lehetőségéért cserébe egyfajta látens szerződés keretében azonosulást, tagságot, szimbolikát vár el tagjaitól (lásd a XX. század gyermek- és ifjúsági tömegszervezetei);
- napjainkban azonban egyre több ifjúsági közösség mutat túl a szervezetek, a szervezettség határain. Az ifjúság korábban szervezeti tagságon keresztül, de mostanában egyre növekvő mértékben azokon kívül éli meg részvételi céljait. A fiatal egyre kevésbé adja nevét a szervezethez, hajlandó hirdetni egy közösség szimbolikáját, egyre inkább szolgáltatásokat vesz igénybe, rendezvényeken vesz részt, az együttműködés magasabb szintjén programokat szervez, együttműködés részese. Kötődése, identitása gyengébb, ugyanakkor sokrétűbb, komplexebb. Ezen nem tagságra alapuló lehetőségeket „posztmodern ifjúsági részvételi formák” néven foglalhatjuk össze.

A következőkben a tagságon alapuló, illetve a szolgáltatást igénybevevő civil kapcsolódást vizsgáljuk meg a fiatalok esetében a Magyar Ifjúság 2012, illetve az Ifjúság 2000, Ifjúság 2004 és Ifjúság 2008 adatai alapján.

Civil kapcsolatok a Magyar Ifjúság 2012 adatai nyomán

A legutóbbi országos ifjúságkutatás eredményei alacsony fokú szervezeti aktivitást tükröznek. A 15–29 évesek mindössze 27 százalékának van valamilyen szintű kapcsolata civil vagy egyéb szervezettel, azaz négyből három fiatal nem jellemez ez a fajta közéleti részvétel. Civil szervezet rendezvényén a megkérdezést megelőző egy évben a korosztály egytizede járt, s mindössze 7 százalékuk vett részt az adott szervezet tevékenységében. Konkrét szervezeti tagsággal a magyar fiatalok 10 százaléka rendelkezik, elsősorban diák-, sport- vagy szabadidős, illetve kulturális szervezethez kötődnek. A legkevésbé népszerűeknek a politikai, karitatív célú, valamint érdekvédelemmel kapcsolatos közösségek számítanak.

Szocio-demográfiai jellemzők és közéleti aktivitással szembeni attitűdök mentén azonban eltérő motiváltságot tapasztalhatunk, amelyek szignifikáns összefüggéseket jelentenek. Az aktív szervezeti kapcsolat elsősorban a 20 év alattiak és a férfiak körében gyakori. A szervezeti tagsággal rendelkezők 41 százaléka 20 év alatti, 59 százalékuk férfi. A szervezeti tagok aránya a vidéki nagyvárosokban a legmagasabb (14 százalék), a legalacsonyabb Budapesten (5 százalék). Régiós összehasonlításban mind a szervezeti kapcsolatok, mind a konkrét tagság szempontjából a dél-alföldi fiatalok a legaktívabbak. Körükben 18 százalék a tagok aránya, míg a valamilyen szervezeti kapcsolattal rendelkezőké¹ 34 százalék. Ezzel szemben a közép-magyarországi körében a legalacsonyabb a tagok aránya, csak 7 százalék. Az észak-magyarországi fiatalok pedig összességében a legkevésbé aktívak a szervezeti kapcsolatok terén, mindössze 21 százalékuk állt kisebb-nagyobb mértékben kapcsolatban civil szervezetekkel.

Anyagi helyzet szempontjából megállapítható, hogy annak szignifikáns hatása van a szervezeti aktivitásra (1. táblázat). A jobb anyagi körülmények között élő fiatalok körében magasabb a tagok aránya (gondok nélkül élők között 14 százalék), mint a rosszabb helyzetűek között (nélkülözők között 4 százalék). Tehát a szubjektív státusértékelés és a szervezeti aktivitás arányos. Három-négyszer nagyobb eséllyel lesz tag az, aki nem küzd anyagi gondokkal („gondok nélkül élnek” vagy „beosztással jól kijönnek jövedelmükből”), mint e téren problémás, nehéz helyzetű kortársai.

1. táblázat. Szervezeti tagság aránya a szubjektív anyagi helyzet függvényében
($N=767$; százalékos arány) ($p \leq 0,001$)

Gondok nélkül élnek	14
Beosztással jól kijönnek jövedelmükből	12
Beosztással éppen kijönnek jövedelmükből	10
Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	8
Nélkülözések között élnek	4

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

Közéleti aktivitást tekintve a döntéshozói szereplőkkel szembeni bizalom is jelentős mozgatórugónak számít a szervezeti kapcsolatok terén. Az állami intézményekkel, szereplőkkel² szembeni általános bizalom országosan is alacsony fokúnak tekinthető (2,2)³. Ugyanakkor, míg mind a törvényhozó-végrehajtó aktorokkal, mind az igazságszolgáltatás intézményeivel szembeni attitűd szempontjából elmondhatjuk, hogy nincs szignifikáns különbség a szervezeti tagsággal rendelkezők (2,2) és az azokkal nem rendelkezők (2,1) attitűdjében, addig a helyi politika terén már más a helyzet. A települési polgármesterekkel szemben érzett bizalmatlanság kisebb mértékű a tagok között, mint a szervezeti tagsággal nem rendelkező fiatalok között (2. táblázat). Ez az attitűdbeli különbség abból is eredhet, hogy az állampolgárok civil aktivitása elsősorban helyi szinten valósul meg, ott érezhető leginkább a hatása, így az ezzel jellemezhető fiatalok nagyobb eséllyel kerülnek kapcsolatba a lokális politikai folyamatokkal (például közelebbi ismeretségekbe kerülnek vagy munkakapcsolatban állnak helyi politikusokkal), mint a nagypolitika szereplőivel.

Ehhez szorosan kapcsolódik a fiatalok közügyekbe való beleszólásának mértéke is (2. táblázat). Azok a fiatalok, akik valamilyen szervezet tagjai, nagyobb eséllyel látják arra, hogy akár az országos, akár a helyi politika döntéseinek meghozatala során ad a fiatal korosztály véleményére. A fiatalok egészét nézve azonban e helyütt is inkább a szkeptizmus dominál, így a szervezeti tagsággal rendelkezők körében csak ennek csekély mérséklődését regisztrálhatjuk.

Az állampolgári magatartásformák közül az önálló véleményalkotás, valamint a helyi és országos közügyekben való jártasság is szignifikáns összefüggést mutat a szervezeti kapcsolatok meglétével (3. táblázat). Azok a fiatalok, akik szervezeti tagsággal rendelke-

nek, elengedhetlenebbnek érzik a másokétól független véleményalkotást, mint jó állampolgárokkal szembeni elvárást, ellentétben azokkal, akik ennek hiányában vannak. Ugyanezt tapasztalhatjuk, ha a közéleti ügyekben való jártasságot vizsgáljuk. A szervezeti tagok fontosabb attribútumnak tekintik ennek meglétét, mint azok, akik nem rendelkeznek semmilyen szervezeti tagsággal vagy kapcsolattal. Az adatok nyomán összegezhető, hogy a szervezeti aktivitás egyfajta aktív állampolgári szerepkör meglétének szükségességét is magában hordozza.

2. táblázat. *Fiatalok véleményének figyelembevétele a politikai döntések során⁴, valamint a politikai szereplőkbe vetett bizalom mértéke⁵ a szervezeti tagság függvényében (N=8000; ötfokú attitűdskála-átlagok) (p≤0,001)*

	Szervezeti tagsággal rendelkezők	Szervezeti tagsággal nem rendelkezők
Helyi polgármesterekbe vetett bizalom	2,6	2,4
A helyi politikusokat érdekli a fiatalok véleménye	2,5	2,3
Az országos politikusokat érdekli a fiatalok véleménye	2,3	2,2

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

3. táblázat. *Állampolgári ismérvek fontossága a szervezeti tagság függvényében (N=8000; ötfokú attitűdskála-átlagok: 1=egyáltalán nem fontos ahhoz, hogy valaki jó állampolgár legyen, 5=teljes mértékben fontos) (p≤0,001)*

	Szervezeti tagsággal rendelkezők	Szervezeti tagsággal nem rendelkezők
Másokétól független, önálló véleményt alkotson a dolgokról	4,0	3,6
Tájékozott legyen a lakóhelyi, iskolai, munkahelyi közösségét érintő ügyekben	3,6	3,2
Tájékozott legyen az országos közügyekben	3,5	3,2

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

A közéleti aktivitás megítélése és a politikai szereplőkkel szembeni bizalom mellett a szervezeti tagság egy további aspektusra gyakorolt hatását is vizsgáltuk. Az információs társadalom korszakában nem meglepő folyamat és tendencia, hogy egyre többen választják a közösségi aktivitás, közösségi véleménynyilvánítás színhelyéül az internetet. Közösségi oldalak egész sora – blogok, fórumok, kapcsolatháló építő portálok stb. – áll az aktív, közügyek-közélet iránt fogékony, nyitott állampolgárok rendelkezésére. E felületek sajátja az anonimitás és a szólásszabadság magas foka, amely lehetővé teszi a konfrontációt épp úgy, mint az azonos véleményen lévők egymásra találását, a virtuális térből

kilépő, véleményének utcákon hangot adó egyének csoporttá szerveződését (lásd a közösségi oldalakon szerveződő tüntetések mechanizmusait). Éppen ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az online felületeken való részvétel miként és milyen mértékben jelentkezik a szervezeti tagság szempontjából aktív és passzív fiatalok körében. E szempontok összevetése során arányosságot fedeztük fel az attribútumok együttjárását tekintve (4. táblázat). Azok a fiatalok, akik aktív használói (rendszeres látogatói) az online terek nyújtotta véleményformáló eszközöknek⁶, kétszer nagyobb eséllyel kötődnek szervezet(ek)hez, mint azok, akik nem preferálják, azaz egyáltalán nem használják ezeket a kommunikációs módokat.

4. táblázat. Szervezeti tagság aránya az online közéleti aktivitás függvényében
($N=670$; százalékos arány) ($p \leq 0,05$)

Naponta egyszer közéleti témában megoszt valamilyen hírt, vagy vitát kezdeményez az interneten	25
Közéleti témában még sosem osztott meg hírt vagy kezdeményezett vitát interneten	12
Naponta egyszer hozzá szokott szólni valamilyen közéleti témájú hírhez az interneten	19
Közéleti témájú hírhez még sosem szólt hozzá az interneten	11

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

A 2012-es kutatás adatai nyomán elmondható, hogy a fiatalok szervezeti tagságtól függetlenül is fontos állampolgári értéknek vélik az önálló véleményalkotást, 63 százalékuk szerint elengedhetetlen a mindennapokban a másokétól független véleménynyilvánítás (mindössze 10 százalék véli úgy, hogy mindez nem fontos a jó állampolgárság szempontjából). A közügyekben való tájékozottság is hasonlóan jelentős szempontként fogalmazódik meg: a korosztály 45 százaléka úgy véli, hogy a helyi közélet ismerete elvárás a „jó állampolgárokkal szemben”. És közel ugyanennyien (44 százalék) érzik azt, hogy az országos közügyekben való jártasság is a jó állampolgár kritériumai közé sorolható (19-19 százalékuk nem tartja ezt a két szempontot fontosnak).

A konkrét cselekvés kevesek számára jelent alternatívát a közéleti-politikai kérdésekben való véleményalkotásra. Politikai akciókban való részvétel mindössze a korosztály 12 százalékát jellemzi, és a jövőben is mindössze a fiatalok 14 százaléka tervezi az ilyen jellegű eseményekben való részvételt. A leggyakoribb politikai-közéleti ügyeket érintő akciókban való aktivitás a petíciók aláírásához, aláírásgyűjtéshez, szórólapterjesztéshez, valamint sztrájkokban és tüntetéseken való részvételhez köthető.

Ahogy azt már korábban jeleztük, a közéletiség egyik markáns platformjává vált a világháló, amely az állampolgárok eltérő szerepeinek létrehozásával is együtt járt. A közéleti tartalmakat megosztó, azokat véleményező fiatalok aránya csekély, mindössze minden tizedik (12-12 százalék) 15 és 29 év közötti fiatal oszt meg és véleményez rendszeresen. Háromnegyedük (72-74 százalék) azonban egyáltalán nem mutat ilyen jellegű aktivitást az online közösségi színtereken.

Civil kapcsolatok a korábbi ifjúságkutatásokban

Módszertani korlátok

Az első országos ifjúságkutatás, az *Ifjúság2000* kérdőíve alapvetően a civil szervezetek ismeretére és a tagságra helyezte a hangsúlyt. A válaszadóknak egyrészt három általuk ismert szervezetet kellett megnevezniük (nyitott kérdés), míg a tagság relációjában a konkrét szervezetek helyett szervezeti profilok (szabadidős, politikai, egyházi, helyi érdekvédelmi stb.) közül választhattak. Egy további kérdés is vonatkozott a kérdőívben a civil kapcsolatokra, mely inkább az igénybevétel oldaláról közelítette meg a témát. A rendezvényeken való részvételre egy zárt kérdés formájában kérdeztek rá, mely kiegészült a rendezvények témáját, típusát érintő kérdéssel is. Tehát a 2000-es kérdőív alapvetően két irányból közelítette meg a szervezeti kapcsolatokat: egyrészt az ismertség, az igénybevétel, a látogatottság szempontjából, másrészt a tevékeny, formális részvétel, azaz a tagság oldaláról. Ez utóbbi egység azonban nem egészült ki a tagság nélküli részvétellel, így azok a fiatalok, akik ugyan részt vesznek civil szervezetek működésében, de nincs tagságuk, nem kerültek azonosításra.

Az *Ifjúság2004* kérdőíve nem törekedett a folytonosságra, a civil társadalmat érintő kérdései szinte teljességében különböztek a korábbi ifjúságkutatás során alkalmazottaktól. A tagságra való rákérdezés maradt egyedülként meg ebben a kérdőívben is, részben egy zárt kérdés formájában kérdeztek rá a tagság meglétére, illetve a szervezet profiljára a 2000-es kérdőívhez hasonló módon. A korábbi lekérdezés tanulságaként emelődhetett be a tagságot és a tagság hiányát érintő indoklás, amely kétségkívül a fiatalok igényeinek, preferenciáinak mélyebb megértését szolgálja. Ennek ellenére nyitott kérdés lévén, a feldolgozás alacsony szintű eredményességet tudott adni.

A korábbi két kutatáshoz viszonyítva a szervezeti kapcsolatok típusainak egy teljesebb megragadására törekedett az *Ifjúság2008*. A tagság mellett a szervezetek tevékenységében való részvétel és az általuk szervezett rendezvények látogatása is szerepet kapott. A folytonosságot szolgálta ugyanakkor, hogy a civil kapcsolatokhoz köthető szervezetek profiljai itt is meghatározásra kerültek, ekképpen jól nyomon követhető az egyes közösségek állandó népszerűsége, míg mások egyértelmű háttérbe kerülése (háttérben maradása). Ez volt az első olyan kutatás, mely a korosztályt célzó szolgáltatások (pl. kultúrház, közösségi tér, helyi ifjúsági önkormányzat, sportpálya, hagyományőrző közösségek) meglétére és egyben szükségszerűségére is rákérdezett. E kérdés nyomán releváns információ született a fiatalok számára nyújtott – túlnyomó részben a civil szféra hatáskörébe tartozó – szolgáltatások elérhetőségéről, hiányosságairól. Emellett az ifjúsági szolgáltatások közül az ifjúsági irodák külön figyelmet kaptak: e közösségi terek látogatottságának gyakoriságára vonatkozó kérdésként ez is helyet kapott a kérdőívben. A helyi civilek nyújtotta lehetőségek eredményességét célzó helyzetkép felvázolását segítette továbbá az is, hogy a fiatal célcsoportnak szervezett programok meglétére, látogatottságára is rákérdeztek a kutatók.

A *Magyar Ifjúság 2012* kérdőíve meghagyva a 2008-as kutatásban megjelenő alapkérdést, a szervezeti kapcsolatok sokféleségét helyezte középpontba, mélyebb megismerést

nem célzott meg a civil kapcsolatok és a célcsoportot érintő szolgáltatások terén. Ehelyütt azonban fontos megjegyezni egy módszertani problémát. Míg a tagság és a szervezetek munkájában való aktív tevékenység részvételalapú, addig a rendezvények látogatottsága csak részben az: hiszen például egy ruhaosztási akcióra ellátogató rászorul mint igénybevevő jelenik meg, és nem mint a civil társadalom aktív résztvevője. Ezt az érdemi különbséget azonban nem tudja kezelni ez a kérdés és a hozzá kapcsolódó válaszlehetőségek.

Összességében elmondható, hogy az eddigi ifjúságkutatások kérdőívei kevésbé koncentráltak a civil társadalom szolgáltatásalapú igénybevételének mélyebb vizsgálatára. Ahogyan a korosztály e téren mutatott preferenciáinak alaposabb feltárására, szükségleteinek, igényeinek választási mechanizmusokban megjelenő hatásainak megismerésére is alig volt példa. A szervezeti tagság az egyetlen jellemző, amelynek alakulása végigkísérhető a négy kutatás eredményeiben. Ekképpen a fiatal korosztály civil kapcsolatainak, aktív részvételének csak egy részét sikerül megragadni kontinuitásában. Miközben a 2008-as és 2012-es mérések már lehetővé teszik a szervezeti kapcsolatok három ágának (tagság, tevékeny részvétel, rendezvény látogatása) nyomkövetését, e szervezetek szolgáltatás alapú feldolgozását, a fiatalok ezekhez kapcsolódó preferenciáinak felmérését csak a 2008-as adatfelvétel végezte el.

Mivel a vizsgált 12 év alatt 4 különböző kérdőív volt használatban, csupán néhány kérdés folytonosságának vizsgálatára nyílt lehetőségünk. Az alábbiakban az egyes kérdőívek eredményeinek önálló feldolgozása teszi lehetővé az időbeli változások követését, így az összehasonlíthatóság csak korlátozott mértékű lehet.

Ifjúság2000

2000-ben a 15–29 éves korosztályból a fiatalok többsége (54 százalék) csak egy szervezetet ismert, harmaduk kettőt, 12 százalékuk pedig hármat is tudott említeni. A legnépszerűbb szervezetnek a cserkész- (49 százalék) és úttörőközösségek (27 százalék), a politikai ifjúsági szervezetek (Baloldali Ifjúsági Társulás: 14 százalék; Fidelitas: 9 százalék) és a hallgatói önkormányzatok szerveződései (6 százalék) voltak. Fontos megjegyezni, hogy az országos szervezetek túlsúlya domináns volt a mérés időszakában, a fiatalok lakhelyén működő szervezettel mindössze a korosztály 8 százaléka találkozott már, megyei szintű szervezettel pedig mindössze 1 százalékuk.

A szervezetekkel való aktív kapcsolat azonban már kevesebb fiatal számára volt vonzó. Szervezetek által koordinált rendezvényen a korosztály tizede (12 százalék) vett már részt. A leggyakrabban látogatott rendezvények a sport-, a szórakozás és a kulturális tevékenységek köré szerveződők voltak. Hasonló a helyzet a szervezeti tagság esetében is: a korosztály mindössze 16 százaléka volt tag valamilyen szervezetben. Többségük (88 százalék) egy szervezet életében vett részt ilyen formában, néhányuk (12 százalék) két szervezetben is rendelkezett tagsággal. A legnépszerűbb szervezetek egyházakhoz kötődtek (7 százalék), ugyanakkor ahogy a kapcsolatok, úgy a tagság terén is magasan preferáltak voltak a szabadidős szervezetek (4 százalék) is. Emellett a szakszervezetek (2 százalék) és a diákszervezetek (2 százalék) is elől végeztek a népszerűségi listán.

Ifjúság2004

2004-ben a 15–29 éves korosztály 15 százaléka volt tagja valamilyen szervezetnek. Elsősorban a különböző sportágakhoz köthető szervezetek vonzották a fiatalokat, a tagok 48 százaléka ilyen jellegű közösséghez tartozott. Emellett az egyházakhoz köthető (15 százalék), illetve a kulturális-hagyományörző profillal működő (12 százalék) szervezetek, valamint a diákszervezetek (7 százalék) voltak népszerűek. Ezzel párhuzamosan a karitatív vagy segítő célú szervezett közösségek, illetve a politikához kapcsolódó szervezetek bizonyultak a legkevésbé (1-2 százalékuk említette) preferáltaknak az ifjúsági korosztály körében.

A 2004-es kutatás adataiból arra is választ kaptunk, hogy a szervezeti tagság milyen motivációknak volt köszönhető, valamint arra is, hogy mi tartotta ekkoriban távol a fiatalokat az ilyen jellegű aktív közéleti szerepvállalástól. Tagsági motivációnak elsősorban a társasági élmények megélése számított, a korosztály 45 százaléka indokolta ezzel aktivitását. Emellett fontos tényezőként szerepelt az érdekképviselet e formában való megvalósulása (28 százalék), a közösségi ügyekért való tenniakarás (22 százalék) is. Valamint a szervezeti tagok közel hatoda (17 százalék) említette elsődleges vagy másodlagos szempontként, hogy környezete szorgalmazása, javaslata játszott főszerepet választásakor.

Azon fiatalok körében, akik a megkérdezés idején nem voltak semmilyen szervezetnek tagjai, két fő kifogással indokolták e téren mutatott passzivitásukat. Részben az időhiány mutatkozott jelentősnek: a korosztály kétharmada (64 százalék) hivatkozott erre indoklásában. Ugyanakkor erős szempont volt a fiatalok szkepticizmusából is fakadó érdektelenség: 65 százalékuk számára a szervezeti tagság nem jelentett alternatívát, nem érezték, hogy a korosztályuk számára érdekes tartalmat vagy bármilyen pluszt adna a közösségi élmények e formában történő megélése.

Ifjúság2008

A 2008-as országos ifjúságkutatás eredményei a korábbi két lekérdezés adataihoz képest csökkenő szervezeti érdeklődést rögzítettek. Ekkor mindössze a korosztály 9 százaléka volt tagja civil szervezetnek, ezen felül pedig további 27 százalékuknak volt a tagságon kívüli kapcsolata⁷ szervezetekkel. Tehát 2008-ban a 15–29 évesek közül csupán minden harmadik (32 százalék) fiatal járt már a civil társadalom valamely szervezeti szereplője által rendezett eseményen vagy vett részt tevékenyen ilyen közösségek munkájában akár tagként, akár tagság hiányában érdeklődőként.⁸

A korábban tapasztalt érdeklődési területek 2008-ban is megmaradtak: a szabadidős, a sport- és a diákszervezetek voltak a legnépszerűbbek a vizsgált korosztályban. Ezzel szemben a legkisebb mérvű érdeklődés és aktivitás a politikai, humanitárius/érdekvédelmi, valamint az egyházi szervezetek környezetében volt tapasztalható a felmérés idején.

2008-ban az állampolgárokat elérő, részben civil szervezetek által nyújtott szolgáltatások egy része alacsony határfokkal működött. Ilyen jellegű szolgáltatásokról, illetve az azoknak helyt adó intézményekről, szervezeti platformokról csak minden második fiatal (56 százalék) értesült 2008-ban, miközben hatoduk (17 százalék) nem is tudott ilyen léteiről. A kultúrházak, könyvtárak, sportpályák a fiatalok döntő többségének elérhetőek és

szükségesek is voltak. A korosztály jó részének a közösségi élményeket nyújtó szervezeti és tevékenységi formák, szolgáltatások⁹ is hozzáférhetőek voltak, ám a szükségesség az akkori adottságoknál, lehetőségeknél magasabb fokúnak bizonyult. Számos terület esetében létezett a korosztályban egy 20–30 százaléknyi réteg, mely ezek életre hívását igényelte, hiszen a lekérdezés idején nem állt rendelkezésre (illetve nincs tudomásuk róla) effajta szolgáltatás vagy azt nyújtó közösség, intézményi háttér.

5. táblázat. *Fiataloknak szóló elérhető szolgáltatások és intézmények megléte, valamint az ezek iránti igény¹⁰ 2008-ban (N=8076; százalékos arány)*

	Van	Van rá igény
Művelődési ház, kultúrház, ifjúsági ház	93	83
Ifjúsági tanácsadó, információs iroda	35	75
Teleház, e-Magyarország pont (ingyen internet)	47	75
Klubhelyiség vagy ehhez hasonló találkozóhely a fiataloknak (ami nem a kocsmá)	45	80
Pályaválasztási, munkahely keresési tanácsadás	42	80
Könyvtár	90	81
Ifjúsági önkormányzat, ifjúsági parlament	22	62
Települési/kerületi diákönkormányzat, diákparlament (tehát nem iskolail)	18	60
Sportpálya, sportolásra alkalmas hely	90	85
Egyházhoz kapcsolódó ifjúsági csoport, szervezet (pl. bibliaóra, gyermekmegőrzés stb.)	50	65
Hagyományőrző egyesület, néptáncsoport	61	71
Környezetvédelmi, település szépítési egyesület	40	76
Droggal, alkohollal, szenvedélybetegséggel kapcsolatos tanácsadás	38	79
Egészséggel kapcsolatos tanácsadás	52	80
Amatőr kulturális egyesület (színjátszók, zenészek stb.)	51	73

Forrás: Ifjúság2008.

Az információszolgáltatáshoz, tanácsadáshoz köthető elemek hozzáférése is korlátozottnak tekinthető, hiszen az ifjúsági irodák, volt e-Magyarország pontok, a pályaválasztási tanácsadás vagy a közösségi terek csupán a fiatal korosztály egy szeletét érték el. Mindközben az ezek iránti igény jóval magasabb volt, a fiatalok túlnyomó többsége szükségét érezte ezek meglétének, hatékony működésének. A közeleti aktivitás ifjúsági korosztályt érintő fontos eleme a helyi ifjúsági életben való aktív részvétel. A 15 és 29 év közöttiek ötöde számolt be arról 2008-ban, hogy akár ifjúsági, akár települési önkormányzat elérhető közelségben lenne számára, tizedük pedig nem is tudott ilyen közösségi formák létezéséről. Az igény azonban itt is kiemelkedő volt, több mint a korosztály kétharmada elengedhetetlennek tartotta az ilyen jellegű aktív ifjúsági közösségek működését.

Saját környezetében elérhető, fiatalok számára szervezett programokat a korosztály fele (52 százalék) tudott említeni. Ennél valamivel kevesebben (42 százalék) voltak azok a fiatalok, akik környezetében működnek olyan egyházi vagy civil szervezetek, melyek a fiatalok számára nyújtanak tanácsadást vagy programokat. A lehetőségek korlátozottsága mellett nem csoda, ha a fiataloknak szóló eseményeken való részvétel kevesek számára rendszeres tevékenység: mindössze 6 százalékuk gyakori látogatója az ilyen jellegű programoknak. A 15–29 éves fiatalok 45 százaléka még sosem vett részt helyi szervezet ifjúsági elérést célzó programján, 42 százalékuk jelezte, hogy alkalmanként el szokott látogatni ilyen rendezvényre.

2008-ban az információáramlást, a közösségi élményeket, valamint a segítségnyújtást is magában foglaló ifjúsági irodák helyzete sem mutatott rózsás képet. A célcsoport, azaz a fiatal korosztály túlnyomó többsége (81 százalék) még sosem keresett fel ifjúsági irodát. Rendszeres látogatónak mindössze a korosztály 4 százaléka számított, ritkán betérő vendégnek pedig 10 százalékuk. A 15–29 éves fiatalok 5 százaléka pedig még egyáltalán nem hallott ifjúsági irodákról.

Európai uniós kitekintés

Uniósszerte az ifjúsági szervezetek között a fiatalok többsége rendelkezik szervezeti kapcsolattal (Eurobarometer 2014). 2014-ben a 15–30¹¹ éves korosztály 49 százaléka a megkérdezést megelőző egy évben kisebb-nagyobb mértékben részt vett szervezetek tevékenységében. Magyarországon ez az arány már jóval alacsonyabb: a fiatal korosztály 28 százalékáról állítható, hogy a közelmúltban tevékenyen részt vett valamely szervezet életében.

A korábbi hasonló tematikájú Eurobarometer (2013) jelentés adataihoz mérten látható a fiatalok e téren mutatott aktivitásának csökkenése. 2013-ban még a 15–30 éves korosztály 56 százaléka vett részt a lekérdezést megelőző egy évben valamilyen szervezet tevékenységében. Magyarországon ez az arány 37 százalék, ami szintén magasabb a 2014-eshez viszonyítva.

Az Unió tagállamait vizsgálva látható, hogy a bolgár fiatalok mutatkoznak leginkább passzívoknak e téren: 80 százalékuk nem vett részt szervezetek működésében egyéves távlatban. Magyarország ebből a szempontból Románia után a harmadik legkevesbé aktív térség. A magyar fiatalok 72, a román fiatalok 77 százalékának nincs semmilyen szervezeti kapcsolata, így e két ország is a sereghajtók csoportjába tartozik. Az aktív szervezeti kapcsolatok leginkább a holland fiatalok körében jellemzőek, a korosztály 67 százaléka rendelkezik ilyennel, őket követik az ír (66 százalék), valamint a svéd fiatalok (65 százalék).

A legnépszerűbb szervezettípusok a sporthoz, az ifjúsághoz és a helyi közösségekhez köthetőek mind uniós szinten, mind Magyarországon. A legkevesbé népszerűek egyértelműen a politikával kapcsolatos szervezetek, de az emberi jogi/humanitárius és a környezetvédelemmel, környezettudatossággal foglalkozó szervezeteket is alig preferálják a fiatalok.

A civil aktivitás egy további aspektusa az önkéntes tevékenységek végzésének gyakoriságában is mérhető. 2014-ben az Unió fiatal állampolgárainak éppen negyede végzett önkéntes munkát a megkérdezés előtti 12 hónap során (Eurobarometer 2014). A magyar fiatalok körében az önkénteskedők alulreprezentáltak az uniós átlaghoz képest, mindössze 18 százalékuk végzett valamilyen tevékenységet önkéntes alapon a vizsgált időszakban. Ezek közül legtöbben (EU28: 66 százalék, Magyarország: 80 százalék) helyi közösségek formálása érdekében tették ezt meg, de az országos közösségszervezés is markáns szempont az önkéntes fiatalok számára (EU28: 27 százalék, Magyarország: 23 százalék). Az önkéntesek bevállása alapján egyértelmű, hogy a karitatív-segítő tevékenységek jutalma alapvetően természetbeni elismerés, bármilyen formális elismerés csak az önkéntes munkák csekély hányadával járt együtt. Az Unióban élő önkéntesek 27 százaléka, Magyarországon 23 százalékuk kapott valamilyen igazolást tevékenységéről.

Magyarországon a fiatalok önkéntes tevékenysége részben humanitárius célokat szolgál (32 százalék), részben oktatási/képzési/sporttevékenységhez (29 százalék) köthető. Emellett azonban az állatok gondozása (16 százalék), valamint a környezettudatosság (14 százalék) is kiemelkedő szerephez jut. Az önkéntes munka terén a legkevésbé preferált területeknek a politikai, vallási és emberi jogi programok (8–8 százalék) számítanak. Az Unió egészét vizsgálva is hasonló felosztást láthatunk: a humanitárius szervezetek állnak az élen, az önkénteskedők 44 százaléka ilyen jellegű programok résztvevője volt. Emellett az oktatáshoz/képzéshez/sportoláshoz köthető önkéntes tevékenységek is sokak számára bizonyulnak vonzóknak (40 százalék). A magyarországi eredményekkel ellentétben azonban a politikához kötődő tevékenységek (8 százalék) mellett elsősorban a növény- és állatvilág és a környezet védelme (9–9 százalék) jut kisebb szerephez.

Összefoglalás

A 2000 óta négyévente sorra kerülő országos ifjúságkutatások meglehetősen korlátozott összevethetősége ellenére annyi azért állítható, hogy egyre kevesebb fiatal tagja valamilyen szervezetnek, illetve mutat velük bármilyen fokú kapcsolódást (6. táblázat). Mind a modern, tagságon alapuló, mind a posztmodern formák európai összevetésben erősen az uniós átlag alatt maradnak¹², és csökkenő trendet mutatnak. „A magyar fiatalok rendkívül vékony rétegét éri el az ifjúsági civil társadalom, és ez a réteg az elmúlt években vékonyodott el” (Gross 2013:309). A preferenciasorrend a legutóbbi három mérés alatt keveset változott, a szabadidős és diákszervezetek, valamint sportoláshoz köthető közösségek a legkedveltebbek, miközben a politikai szervezetekhez való tartozás elenyésző mértékű.

Ugyanakkor ahol összevethetőek az adatok, ott a tagi viszonyok és az általános jellemű kapcsolódás közti különbség mintegy háromszoros. Több elemzés is rámutatott, hogy az új (posztmodern) formák megjelenésének okait – az érdektelenségen túl – a modern formák elégtelenné válásában is kell keresnünk. Ezeknek egyik jelentős csoportja a szervezetek működtetésének jogi és pénzügyi követelményei, azaz mindazok a jogszabályi

keretek, amelyeket a civil szervezeteknek a bejegyzés, illetve közhasznúvá válás érdekében be kell tartaniuk. A fiatalok túlnyomó többsége a megszokott, tagságon alapuló részvételi formákhoz elutasítóan áll hozzá (és persze részben ennek az is oka, hogy nem hagyják „odaállni”). A többség ugyanis nem látja értelmét annak, hogy e keretek között fogalmazza meg közösségi, társadalmi szükségleteit, nem talál olyan közösségi élményt, amelyért érdemes lenne szervezethez tartozni. „Nem hisznek abban, hogy egy ifjúsági szervezetben, informális közösségben vállalt szereppel és egyéni akaratuk, elszántságuk gyakorlásával hatással lehetnek helyi, regionális vagy akár országos folyamatokra” (Kárpáti 2010 T/1 14). Hiszen a politika, a média, a felnőtt társadalom sem azt közvetítik feléjük, hogy a település, a régió, az ország és azon belül az ő sorsuk végső soron rajtuk, az általuk képviselt szándékokon, érdekeken is múlik. És miután ezen közösségi élmények nem segítenek megalapozni a közéleti aktivitást, többségüknek nincsen tudomása arról, hogy miképpen lehetnek az őket érintő döntések alakítói, befolyásolói. Pedig ma már egyre kevésbé akadály az információhoz való hozzáférés, vélhetőleg egyszerűen az érdektelenség idézi elő a korosztály illetően állapotát, a tapasztalat és a kutatások azt mutatják, hogy míg a fiatalok bizalmatlanok a hagyományos intézményi formákkal, befogadóbbak az „alternatív” aktivitásokkal szemben (közösségi hálózati ad hoc kezdeményezések, tiltakozó megmozdulások stb.).

6. táblázat. Szervezeti kapcsolatok arányának változása a 15–29 évesek körében 2000–2012 között (százalékos arány)

	Ifjúság 2000	Ifjúság 2004	Ifjúság 2008	Magyar Ifjúság 2012
Szervezeti tagság	16	15	9	10
Szervezeti programon való részvétel	12	n. a.	12	10
Szervezetek tevékenységében való részvétel	n. a.	n. a.	15	7
Szervezetekkel való bármilyen jellegű/mélységű kapcsolatok ¹³ aránya összesen	–	–	32	27

Forrás: Ifjúság2000; Ifjúság2004; Ifjúság2008; Magyar Ifjúság 2012.

A modern-posztmodern megkülönböztetésnek semmiképpen nincs értéktartalma, ne gondoljuk tehát, hogy a modern részvételi formákat el kéne felejtetni, és helyettük kizárólagosan a posztmodern keretekben megvalósuló részvételi formákra kellene figyelni, vagy éppen fordítva: foggal-körömmel ragaszkodni a modern formákhoz. Egyfelől ugyanis szükség van azokra a szervezetekre, amelyek az igazgatás számára érthetően, sokszor az ő képükre formálva működnek, hiszen ezeken keresztül az önkormányzat, kormányzat, intézmények számára érthetőbben kommunikálható az ifjúsági vélemény és akarat. Másfelől a mai társadalom gyorsabban alakul, a mai ifjúsági identitás komplexebb annál, mintsem hogy ezt a XX. századi lassú és adminisztratív keretek közé szorított világkép követni lenne képes.

A pusztán szervezettségi adatokra támaszkodó értelmezéseket tehát azért is érdemes óvatosan kezelni, mert a XXI. század elején – ellenpontoszva a XX. század tömegszervezeteit, illetve az ott létrejövő „nyakkendőért legitimitást” rejtett pszichológiai szerződését – már nem kizárólag a taglétszám, hanem a szolgáltatás, illetve annak igénybevétele jelentheti a szervezeti legitimitást és a társadalmi hatást. És így válik a táborkok ifjúsága a fesztiválok ifjúságává.

Irodalom

- Anheier, Helmut–Glasius, Marlies–Kaldor, Mary (szerk.) (2004): *Globális Civil társadalom I.* Budapest:Typotex.
- Azzopardi, Anthony–Furlong, Andy–Stalder, Barbara (2003): *Sebezhető ifjúság – sebezhetőség az oktatásban, a munkavállalásban és a szabadidőben Európában – perspektívák.* Szeged:Belvedere.
www.ifjusagsegito.hu/belvedere/sebezhetoseg.pdf, letöltve: 2013. 03. 16.
- EUROBAROMETER (2013): *European Youth: participation in Democratic Life.* Flash EB375., http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_375_en.pdf, letöltve: 2015.01.20.
- EUROBAROMETER (2014): *European Youth.* Flash EB408., http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_408_en.pdf, letöltve: 2015.04.24.
- Huszár Ákos (2009): *A kritikai elmélet rekonstrukciója. Újosztály-elméletek és civiltársadalom-elméletek a rendszer-váltás időszakában.* Budapest:Napvilág Kiadó.
- Kárpáti Árpád (2010): A civil ifjúsági szektor és kapcsolatai. In: Földi László–Nagy Ádám (szerk.): *Ifjúságügy, ifjúsági munka, ifjúsági szakmómódszertani kézikönyv.* Budapest:Mobilitás-Ist-Új Mandátum.
- Nagy Ádám–Nizák Péter–Vercseg Ilona (2014): *Civil társadalom, nonprofit világ.* Budapest:Ulisz Alapítvány.
- Gross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: Nagy Ádám–Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet.* Budapest:Kutatópont. 283–315.
- Pérez-Díaz, Víctor (1998): The public sphere and the European Civil Society. In: Jeffrey, Alexander C. (eds.): *Real Civil Societies Dilemmas of Institutionalization.* London:Sage.

Jegyzetek

- 1 Szervezeti tagság és/vagy szervezetek tevékenységében való részvétel és/vagy szervezetek rendezvényén való részvétel.
- 2 Ide tartozik az Alkotmánybíróság, a köztársasági elnök, az Országgyűlés, a kormány és a bíróságok.
- 3 Ötfokú attitűdskála átlaga, melyben a szélső értékek: 1 = egyáltalán nem bízik, 5 = teljes mértékben bízik.
- 4 1 = egyáltalán nem érdekl, 5 = teljes mértékben érdekl.
- 5 1 = egyáltalán nem bízik, 5 = teljes mértékben bízik.
- 6 Itt vizsgált tevékenységek: közéleti tartalmak megosztása, közéleti tartalmakhoz való hozzászólás.
- 7 Szervezetek tevékenységében való részvétel és/vagy szervezetek rendezvényén való részvétel.
- 8 A korosztály mindösszesen 2 százaléka kötődik egyéb, nem formális közösséghez.
- 9 Ilyenek voltak a kérdőívben szereplő egyházi szervezetekhez köthető szolgáltatások, hagyományörző, környezetvédelmi, egészségtudatossággal kapcsolatos, amatőr kulturális tevékenységhez köthető szolgáltatások, illetve intézmények.
- 10 Függetlenül az adott szolgáltatások vagy intézmények meglététől.
- 11 Az Eurobarometer némiképp más korosztályt használ a magyar adatfelvételnél.
- 12 A nem uniós Svájcban a 15–18 évesek több mint fele (53%) fejt ki aktivitást sport vagy más szervezetben (Azzopardi–Furlong–Stalder 2003).
- 13 Szervezeti tagság és/vagy szervezetek tevékenységében való részvétel és/vagy szervezetek rendezvényén való részvétel.

Fotó/Gönczö Viktor

KÖZÖSSÉGI TERVEZÉssel A VÁROSOK-VÁROSRÉSZEK MEGÚJULÁSÁÉRT¹

Péterfi Ferenc

*„Megformáljuk városainkat
és aztán azok formálnak minket“
(Jan Gehl)²*

A város magjának, központjának – a városi térnek a szerepe, funkciója egy település életében

Miközben a városi fejlesztésről, és annak közösségi esélyeiről, a civil társadalom tagjainak, szervezeteinek bevonásáról írunk a következőkben, elindulásként a városközpontok meghatározó jelentőségére igyekszünk a figyelmet felhívni.

Fontos megértenünk, hogy a városi tereknek szerkezetileg és funkcionálisan is kiemelt jelentősége van a település egészének, sőt a tágabb környezetének az életében is. Ezt meg kell értenie a város döntéshozóinak, működtetőinek; az ottani intézmények alkalmazottainak, a szakértő tervezőknek és a helyi közösségnek, az ott élőknek: különösen, ha nem csak felhasználóként, de e terek alakítóiként is szeretnének alakító-meghatározó szerepet, például annak a megtervezésében.

„...A tér körül helyezkedik el, épül a város, így a tér lesz a település legjellemzőbb része. Egy közösség sem létezhet, ha hiányoznak azok az alkalmak, amelyeket közösen lehet megélni, ha nincsenek olyan pillanatai, amikor tagjai együtt, mint egy hatalmas kórus ugyanannak az eseménynek a részesei. Ilyenkor, amikor ugyanazon esemény kapcsán ugyanazon érzések

töltenek el bennünket, érezhetjük, hogy egy közösséghez tartozunk, valamihez, ami több, mint az egyéni világunk. A terek természetes keretet adnak ezeknek a közösségi eseményeknek, egy keretet, ami kiemeli az eseményeket és ezek révén maga is értékesebb lesz...

A közélet színtere, az egyéni sorsok színpada, a városi élet szimbóluma: ezek lehetnek még ma is a városi élet üzenetei. Az építészet nem mindig befolyásolja kedvezően azokat a feladatokat, amiket egy térnek be kell töltenie. A modern terek olyannak tűnnek, mintha hatalmas lepusztult parkolók lennének. Mégis, az igény, hogy legyenek helyek, amelyek ellátják a tér feladatait, olyan erős, hogy az emberek időnként még méltatlan környezetekben is, mint amilyenek a külvárosi iparterületek, megpróbálják kialakítani ezeket a helyeket. Emberivé, civilizálttá, élhetővé alakítani, igazi terekké, nem csupán területekké formálni központi helyeiket..." (Basso–Bianchi 2003:160)

Tervezz! Bátran!

Gyakori, hogy hivatalos tervek készülnek új lakónegyedek, épületek beruházásairól, egy-egy városrész átalakításáról, és azt – kötelező formáság miatt – valamilyen formában bemutatják a lakosság egy részének is. Pontosabban meghirdetnek valami fórumot, ami persze gyakran érdektelen, a lakók nem mennek el, vagy ha kevesen mégis, akkor szinte semmit nem értenek az ott röpködő szak kifejezésekből, milliárdos számokból.

Szomorú ilyenkor látni, ahogy ezeknek az „egyeztetéseknek” az alkalmából a terem falát telerakják különféle műszaki-építészeti tervrajzokkal. A közönség jó része nem érti azokat, mert nincs gyakorlata a tervrajzok olvasásában – így ebben a helyzetben kiszolgáltatottnak érzi magát.

Ám a tervezők is csak letudni szeretnék ezt a kötelező fórumot, amiről sosem tudják előre, kit hívtak oda meg, és a meghívottak közül ki fog eljönni. Tartanak tőle, mert a közvetlen megbízókon kívül nem ismernek senkit, pláne nem a helyi lakosságot, ezért számukra ez mindig egy előre kiszámíthatatlan balhé lehetősége.

„A magyar építészek zöme úgy hiszi, hogy ha beleszólást engedne a köz számára az építészeti tervezési programok kialakításába, akkor eddigi építészeti privilégiuma, a teljes erre felépített építészikonográfia veszne el. Ezért féltékenyen védi előjogait, és sokszor belemegy olyan játékokba – nemcsak megélhetési kérdések miatt –, amely során az elmúlt századokban az építészet és a hatalom összefonódott, de amely játékokat egy demokrácia le kell, hogy vessen a hátáról. Az építészek zöme, ezt hangsúlyozzuk, mert a nyitott társadalom előnyeit azért közülük is egyre többen érzékelik, maximum félnek, mint ahogyan minden újtól fél az ember.” (Péterfi–Sain 2010:5)³

A másik tipikus helyzet, hogy a helyi lakosság erőteljesen tiltakozik egy-egy – többnyire későn a tudomására jutott – változtatás, beruházás ellen, mert az érdekeit véli sérülni ezek által.

Ilyenkor – mindkét esetben – a tervezők, a döntéshozók, a hivatali munkatársak, de legfőképpen a befektetők mind ellenségnek, gyanúsnak tűnnek, olyannak, mint akik le akarják nyomni az érintettek torkán ezt a kötelező egyeztetési procedúrát.

Valójában mire alapozzák a helyi közösségek, hogy bele kívánnak szólni a településük – városuk tervezésébe, átalakításába?

Sokan úgy vélik, a polgárok megválasztották az önkormányzati képviselőiket – akkor ne avatkozzanak többé az ő ügyeikbe, ezzel átruházták a beleszólást, bízzák teljes mértékben rájuk a közügyek gyakorlását. Nem teljesen így van. Vagyis egyáltalán nincs így.

„Az Országgyűlés – követve hazánk haladó önkormányzati hagyományait, továbbá az Európai Önkormányzati Karta alapkövetelményeit – elismeri és védi a helyi közösségek önkormányzáshoz való jogait. A helyi önkormányzás lehetővé teszi, hogy a választópolgárok helyi közössége – közvetlenül, illetőleg a választott helyi önkormányzata útján – önállóan és demokratikusan intézze a helyi érdekű közügyeit.” (1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról)

A törvény a szereplők (a választópolgárok, azok csoportjai és a megválasztott képviselők) folyamatos kapcsolatát, optimális esetekben konzultációkra és párbeszédre épülő tartós együttműködését feltételezi az önkormányzás kapcsán. Ami magában foglalja az érintetteknek, a helyi közösségnek a beleszólására és a képviselő testületek folyamatos ellenőrzésére való jogát is.

Milyen kiút, megoldás lehetséges ezekben a mindenki számára kellemetlen helyzetekben?

Lehetséges-e, hogy a felek ne riválisai legyenek egymásnak? Hogyan lenne lehetséges valamiféle bizalom kiépítése, amelyben nem ellenséget, hanem igazi partnert látnak egymásban a felek?

A településfejlesztési koncepciók – amelyek a települési tervezés korábbi meghatározó formái – döntően a fizikai környezet megújítását célzó (mérnökcentrikusan kidolgozott) beavatkozások, amelyeknek társadalmi, szociális, közösségi hatásai előre nem felmérték, és csak nagyon ritkán ellenőrzöttek. A városrehabilitáció során elkülönültek a városok körében óriási népszerűségnek örvendő, látványos fizikai beavatkozásokat hozó ún. *funkcióbővítő városrehabilitációs* törekvések, és a népszerűtlen, akut és neuralgikus problémákat magukban hordozó, sok évtizedes távlatban nem kezelt ún. *szociális városrehabilitációk*.

Meggyőződésünk, hogy a **társadalmi szétesést előidéző folyamatok megállításaival kapcsolatos cselekvéseknek, intézkedéseknek alapvetően a települések szintjén kell megtörténniük**. A jól végiggondolt és kivitelezett szociális célú városrehabilitációs programok fontos szerepet játszhatnak a különböző helyzetű társadalmi csoportok közötti közeledés elősegítésében, a városokon belül jelentkező társadalmi feszültségek mérséklésében, a társadalmi béke megőrzésében.

Mivel a városmegújításban az érintett lakosság bevonása kikerülhetetlen szükséglet, **ennek a folyamatához erőforrásokat** – időt, anyagiakat és közösségi fejlesztésben, közösségi munkában járatos szakértő segítőköt – **kell rendelni**. A fejlesztő **azokat a változásokat segíti ebben a folyamatban, amit a közösségek, az érintettek önmaguk határoznak el**.

Egy ilyen folyamat jól tudja segíteni a helyhez és a közösséghez kötődő identitásnak és az érintettek felelősségének a kifejlődését. Ugyanakkor kikerülhetetlen, hogy ebben a kérdésben valamennyi ismeretet szerezzünk, néhány dolgot ennek okából megtanuljunk, hogy erre időt, figyelmet, tehát jelentős erőforrásokat fordítsunk. De ezek a szándékok már a közösségi tervezés nagyon tudatos lépéseit jelentik.

Kinek van joga és hozzáértése a város tervezésébe beleszólni, abban részt venni?

A városok építésének, fejlesztésének, megújításának – ahogy ezt soroltuk – különféle szereplői vannak. A szakemberek: építészek, várostervezők; aztán a döntéshozók – az önkormányzat választott testülete; a polgármesteri hivatal alkalmazott tisztviselői és az érintett helyi lakosság.

Mondják, hogy a lakosság nem ért a tervezéshez. És a testületekben a végső döntést hozó választott képviselők értenek hozzá? Ők sem tervezők a privát életükben, hanem tanárok, jogászok, műszerészek, kereskedők és hasonlóak. Mennyivel laikusabb náluk a helyi lakosság, a közvetlenül érintettek, akik bele szeretnének szólni a változtatások alakulásába?

Egy nagyvárosban a közelmúltban előadást tartott a főépítész a terveiről – tehát nem a lakosság, hanem az általa elképzelt tervekről – és félreérthetetlenné vált a hallgatók számára, hogy riválisnak tekinti a lakosságot. Szerepeltek az előadásban parkolók, stadion, befektetők-beruházók, nagy számok, amibe belekerül(ne) a gigantikus tervek kivitelezése.

Nem volt szó a természetről, térhasználatról, emberekről, közösségekről, emberi akaratokról és ambíciókról.

Beszéde és annak fogadtatása alapján nyilvánvaló volt, hogy mindkét fél megkérdőjelezte a másik illetékességét, sőt a szakismeretét, jogát, jóindulatát és érdekeit is. A szereplők ebben a játszmában lenézték egymást.

Többször erőforrásokat emlegetett a főépítész úr, de mindig a befektetői, vagy önkormányzati pénzre gondolt. És nem a helyi emberekre és közösségekre, mint erőforrásokra.

A tervezés folyamata, a tervek készítése **stratégiai jellegű tevékenység, elvben sok érdekcsoportot együttesen megmozgató települési szintű terv létrehozására irányul, amelynek sikere különösen függ a szereplők közötti párbeszéd és együttműködés minőségétől.**

Tehát egy összjáték kellene, hogy legyen, amelyben a szakértők nem döntéseket közölnek, hanem segítenek a nem szakértőknek megérteni a különféle lehetőségeket, alternatív terveket: felkészíteni őket, hogy az egyik és a másik megoldásnak milyen várható következményei lehetnek; vagy a különféle szándékok milyen megoldásokkal valósíthatók meg. **Felkészíteni a nem szakértőket arra, hogy dönteni tudjanak a saját életük alakításában.**

Ha ilyen párbeszéd-kapcsolat lenne a tervezők és a helyi polgárok között, nem lenne olyan kiszámíthatatlan egy-egy lakossági fórum a számukra sem, hiszen részben ismernék a helyiek véleményét, kérdéseit és vágyait.

Várostervezés – városmegújítás, a sikeres részvételi folyamatok

A fejlesztés fogalom általános jelentése jórészt fizikai változást sugall; azt elsősorban létszámbeli, gazdasági növekedésként szokták értelmezni. A városfejlesztés kapcsán a városmegújítás fogalmat tartjuk – már csak a nemzetközi szóhasználat miatt is – szerencsésebbnek.

A városmegújítás egy olyan folyamatos beavatkozási tevékenység, amely a városfejlődésben zajló spontán folyamatokon alapul. E folyamatok közül némelyekre ráerősít, másokat ellensúlyoz vagy kitérít.

A városmegújítás célja, hogy az érintett közösség bevonásával – amely egyszerre forrása és kedvezményezettje e tevékenységnek – úgy módosítsa a városfejlődési folyamatokat, hogy javuljon az érintettek társadalmi, pszichés és fizikai közérzete.

A városmegújítás a nyilvánosságban zajló, a fenntarthatóságot célzó felelős folyamat.⁴

A társadalmi részvételi folyamatok kapcsán két dologhoz kellene jobban értenünk:

- *a saját közösségi érdekeink megfogalmazásához, megvédéséhez, képviseléséhez (esetenként ez küzdelmet, nyomásgyakorlást jelenthetne);*

■ KÖZÖSSÉGEK ÉS CIVIL TÁRSADALOM

- a másik féllel történő *együttműködéshez* (itt egyrészt a velünk közös célú más szervezetekre, másrészt a döntéshozók körére gondolunk).

A tervezés általában több, egymást követő, elvileg logikusan egymásra épülő szakaszból, lépésből áll. Az első szakasz a *helyzet feltérképezése*, a problémák elemzése, ezt követi egy hosszú távú koncepció kidolgozása, amelynek fókuszában áll a jövőkép, az elérni vágyott *célállapot*. Hogy ezt miként érhetjük el, arra különböző *programok* készülhetnek, és a programok végrehajtását lehet aztán tovább konkretizálni operatív szinten. A tervezési folyamatnak csak a legvégén jelennek meg a *mérnöki tervek*, amelyek a település fizikai struktúráinak konkrét megvalósítását szolgálják. Alapvető hiba és már-már rosszhiszeműnek tekinthető megoldás, ha a lakosságot ezen a legvégső ponton vonják be – az érintetteknek éppen a helyzetfeltárásban és a hosszú távú koncepció, a jövőkép meghatározásában lehet kulcsszerepük, hiszen ezek azok a területek, ahol a „laikusság” és a „szakértelem” a leginkább összemosódik. Természetesen a tervezés valamennyi szakaszában meg lehet találni azokat az elemeket, amelyeket az érintettekkel közösen lehet kimunkálni. Sajnos a jelenlegi gyakorlat egyik sarkalatos hibája az is, hogy az egyébként egymásból logikusan következő tervezési szakaszok nem egymásra épülnek, vagyis ha például az átfogó koncepciótól, jövőképtől függetlenül, esetleg azzal ellentétes módon valósulnak meg fejlesztések, készülnek el épületek.

A közösségi – vagy részvételi – tervezésről könyveket írnak manapság, néha nagy és látványos programok foglalkoznak ezzel, de a lényege viszonylag egyszerűen is összefoglalható: Kérdezzük meg az embereket! Álljunk szóba egymással!

A sikeres részvétel akkor lehetséges, ha

- természetes része a részvétel a helyi társadalom működési – főként döntéshozói – folyamatainak, eljárásainak;
- ha természetes (megszokott) része az adott társadalmi kultúrának;

- ha léteznek társadalmi intézmények, amelyeknek begyakorolt működési formája a részvétel.

Ha mindezek nem léteznek, akkor a közösségek kikényszerített lehetőségeket keresnek a részvételre.

A részvétel kezdeményeződhet alulról, a civil társadalom felől és felülről, a döntéshozásra felhatalmazott szervezetek, intézmények irányából. Ez utóbbi lehetséges a döntéshozók „bölcességéből”, vagy jogszabályok által előírt kötelezettségek alapján.

A civil társadalom alulról kezdeményezett részvételi példái legtöbbször érdekérvényesítési, érdekvédelmi okokból szerveződnek. Ezek többnyire kikényszerített, vagy a részvétel kikényszerítésének lehetőségére irányuló akciók, folyamatok.

Tipikus, hogy ezek a különféle érdeksérelmek kapcsán indulnak el. Gyakori, hogy az egymástól független érdeksérelmekből kiinduló civil kezdeményezések utat találnak egymáshoz – szélesebb összefogások (tapasztalatcsere folyamatok) alakulnak ki ezekből.

A részvétel létrejöttének alapfeltételei:

- egyenrangúnak tekintsenek;
- valódi jogai legyenek az érintetteknek;
- higgyenek a közösségek abban, hogy ebben ők illetékesek, hogy érdemes, hogy van esélye a bekapcsolódásnak, a beleszólásnak;
- információm legyen a kérdésben, és hogy bármikor hozzáférjek a témával kapcsolatosan számomra–számunkra fontos további információkhoz;
- a döntéshozóktól, a helyi közösség tagjaitól – tehát az együttműködésben *részt vevő felektől* – annak a kölcsönös tudása, hogy a másikkal *együtt tudjanak* valamit – többnyire egy-egy folyamatot – *végigcsinálni*;
- a *másik szempontjainak a kalkulálása, számbavétele, elfogadása, „magamra eresztése”* – ezek nagy művészetet: kifinomult közösségi tudást jelentenek.

Ehhez a képessé válási folyamathoz valamennyi szereplőnek szüksége van *egy tanulási, szocializációs folyamatban való részvételre*.

A párbeszéd és a vita összehasonlítása⁵

A párbeszédre törekvő szemlélet kialakításának előfeltétele a nyitottság, a sokféle nézőpont elfogadása és önmagunk korlátozása – mások elnyomásának és véleményünk rájuk erőltetésének elkerülése.

Lényegében a legfőbb különbség a párbeszéd és a vita között az, hogy – szemben a vitával – a párbeszéd során a résztvevőknek nem egymás meggyőzése, a konszenzus keresése a céljuk, hanem a „közös talaj” megtalálása, amely lehetővé teszi egymás megértését, a véleménykülönbségek mögött álló eltérő értékek megismerését. A párbeszéd optimális esetben kialakíthatja, megerősítheti a résztvevőkben azt az érzést, hogy a véleményük számít – ami a közügyekben való aktív részvétel fontos előfeltétele.

1. táblázat. A párbeszéd és a vita jellemzői

Párbeszéd	Vita
A párbeszéd együttműködés: két vagy több oldal együtt dolgozik a közös megértésre törekedve.	A vita szembenállás: két oldal szembeáll egymással, törekedve arra, hogy bebizonyítsák, a másiknak nincs igaza.
A párbeszédben a cél a közös talaj megtalálása.	A vitában a cél a meggyőzés.
A párbeszédben az egyik azért hallgatja meg a másik oldalt, hogy megértse, értelmezze, és közös pontokat keressen.	A vitában az egyik azért hallgatja meg a másik oldalt, hogy hibát találjon benne és vitába szálljon vele.
A párbeszéd gazdagítja és megváltoztatja a résztvevők szempontjait.	A vita megerősíti a résztvevők saját szempontjait.
A párbeszéd úgy tárja fel a feltételezések „háttérét”, hogy lehetővé teszi az ártértékelést.	A vita úgy védi meg a feltételezéseket, mint igazságot.
A párbeszéd a saját álláspont elemzésére készlet.	A vita a másik véleményének cáfolására készlet.
A párbeszéd utat nyit bármilyen, az eddigieknél jobb megoldás felé.	A vita megvédi a saját álláspontot, mint legjobbat, és minden más lehetőséget figyelmen kívül hagy.
A párbeszéd nyitott hozzáállást teremt: tévedhetünk, változtathatunk.	A vita merev magatartást eredményez és annak elhatárolását, hogy csak nekünk lehet igazunk.
A párbeszédben közöljük saját legjobb gondolatainkat is, tudva, hogy mások hozzászólásai inkább javítani, mint rombolni fogják.	A vitában közöljük legjobb gondolatainkat, amelyeket a végsőkig védünk és igyekszünk bebizonyítani, hogy helytállóak.
A párbeszéd a saját hitünk átmeneti felfüggesztését kívánja.	A vita a saját hitünk teljes vállalását kívánja.
A párbeszédben közös alapot keresünk.	A vitában feltűnő különbségeket keresünk.
A párbeszédben a másik véleményében megerősítést keresünk.	A vitában a másik véleményében gyenge pontokat keresünk.
A párbeszéd magában foglalja a másik iránti igazi érdeklődést és nem az elidegenedésre vagy sértésre törekszik.	A vita magában foglalja a másikkal szembeni ellenállást, anélkül, hogy figyelne az érzésekre és a kapcsolatokra, továbbá a másik gyengítésére törekszik.
A párbeszéd azt feltételezi, hogy a megoldás egyes részei mások kezében is lehetnek és ezek a részek együttesen egy működőképes megoldást eredményezhetnek.	A vita azt feltételezi, hogy egy jó válasz van valakinek a kezében.
A párbeszéd nyitott marad.	A vita befejezetté válik.

Forrás: Borbélyné (é.n.).

Tud-e igazságos lenni a társadalmi részvétel?

– teszi fel a kérdést *Pallai Katalin* (2010) a Polgármesteri Akadémia füzet sorozatában kiadott Társadalmi részvétel című módszertani kiadványában.

Ő elsősorban a résztvevők esetlegességére utal, de másik fontos szempontot is figyelmünkbe ajánl: a tervezési – egyeztetési folyamatban résztvevők előzetes felkészültségét.

„A helyi választás azért igazságos, mert mindenkinek egy szavazata van. A társadalmi részvétel keretében folyó egyeztetéseken azonban az épp jelenlevők információi és érvei ütköznek egymással...” (Pallai 2010:16) Arra gondoljunk, hogy ezekben az esetekben nem kizárólag a közvetlen döntésátruházásra, hanem a döntések előtti tájékozódással, a döntések előkészítésében való részvétellel szükséges törekedni a kiegyensúlyozott részvételre.

Hogyan egyenlíthetők ki az információkhoz való hozzáférésnek, az információ megértésének, vagy az érvelésre és érdekképviseletre való képességeknek a különbségei?

„Amennyiben a részvételi fórum eredménye lényegében befolyásolja vagy meghatározza a későbbi testületi döntést, vagy a fórum átruházott döntési jogot kapott, már nem engedhető meg a szereplők közötti alapvetően egyenlőtlen esély. Ilyenkor sokféle lépést lehet tenni az igazságosság feltételeinek megteremtésére. Segít a kiegyensúlyozottabb erőtér megteremtésében, ha az összehívás során kiemelt figyelem vetül a „gyengébb” szereplőkre, ha támogatást kapnak érdekeik feltérképezésében és álláspontjaik kialakításában, ha a folyamat vezetése és a moderátorok is törekszenek az esélyek kiegyenlítésére és a kommunikációt gátló előítéletek csökkentésére” (Stoker 2004:10 – idézi Pallai 2010:17).

Megjegyezzük, hogy egyes társadalmi csoportok bevonása, a velük folytatott párbeszéd folyamata, már önmagában – tehát a lehetséges változtatásra vonatkozó markánsabb javaslatok nélkül is – fontos és eredményesnek tekinthető szocializációs folyamat, amelyben megvalósulhat a fokozott felelősségvállalás, de a képessé válás tekintetében is kiemelten fontos ezeknek a jelentősége.

„A városhoz való jog gyakorlása sokkal többet jelent annál, mint hogy minél több ember képes hozzáférni a város kínálta erőforrásokhoz. A városhoz való jog azt jelenti, hogy saját magunkat és társadalmunkat változtatjuk meg azáltal, hogy megváltoztatjuk a várost, amiben élünk. Ezért ez sokkal inkább kollektív, mint egyéni jog: a változás csak akkor jöhet létre, ha közösen hatalmat gyakorlunk az urbanizáció folyamatai felett. Az a szabadság, hogy megalkothatjuk és újjáalkothatjuk mind városainkat, mind pedig önmagunkat, az egyik legértékesebb és ugyanakkor legelhanyagoltabb emberi jogunk”.

David Harvey brit–amerikai geográfus

A városmegújítást bemutató, illusztráló fényképeken elkülöníthetők és jól felismerhetőek azok a példák, amikor az érintett lakosságot is bevonják a tervezésbe, attól a sokkal gyakoribb példától, amikor a városrendezés pusztán műszaki, infrastrukturális változásait tartják egy tervezési folyamatban fontosnak. Az utóbbiak fotóin általában gigantikus beton- és üvegépületeket, széles utakat, vasszerkezeteket és többnyire üres utcákat látunk. A közösségi (vagy szociális) megújítást mindig emberekkel, arcokkal, kis csoportokban mérlegelő, beszélgető, asztalok és táblák körül vitatkozó, egyezkedő személyekkel, közösségi kapcsolatokat megjelenítő képekkel érzékeltetik.

Kinek és miért éri meg a lakosság, a helyi közösség bevonását magában foglaló folyamatnak a végigvitele?

A közvetlen részvétel mögött többnyire racionális indokok állnak: annak felismerése, hogy ezáltal minden érintett szereplő valós gazdasági, társadalmi, környezeti és politikai előnyökhöz juthat.

– A **befektető** az érintettek bevonásával **minimalizálni tudja a fejlesztéssel, beruházással járó konfliktusokat**, így a saját kockázatait is. Az érintettek által rendelkezésre bocsátott információk alapján olyan megoldást talál, amely a számos szempontból akár kockázatos, bizonytalan kimenetelű projekt gazdasági és társadalmi sikerességét biztosítja.

– A **politikus** számára az érintett egyének és közösségek elégedettsége a legitim döntés révén **nagyobb népszerűséget, valódi sikerességet és akár nagyobb szervezeti arányt is biztosít**, mint a beruházások átadását kísérő ünnepségek.

– Az **állampolgárok** és közösségeik az elégedetlenségük kifejezését szolgáló tiltakozó akciók helyett intézményesített eljárásban **szereshetnek érvényt helyi, a társadalmi és környezeti szempontokat számos esetben előtérbe helyező érdekeiknek**. Ugyanakkor gyakori, hogy új, eredeti és nagyon hatékony javaslatokkal is gazdagítani tudják a háttérben dolgozó szakértők ajánlásait.

Pallai Katalin (2010) „A társadalmi részvétel” című korábban idézett munkájában az önkormányzatnak a helyi polgárok bevonására irányuló szándékait kétféle módon osztályozza:

- egy-egy konkrét ügy kapcsán felmerülő részvétel. Ezt **eseti, vagy projekt alapú részvételnek** is nevezzük. Lényege: a részvételi folyamat az ügy megtárgyalása, megtervezése után lezárul;
- **részvételi intézményépítés**: stabil és tartós folyamattá, a működés alapelvevé válik a helyi lakosság bevonása, részvétele.

Írásában részletesen kifejti, hogyan szervez kommunikációt a testület az érintett lakossággal.

„Olyan **kommunikációs** csatornák, részvételi formák, eszközök rendszere, amelyek a folyamatos tájékoztatást, a társadalmi párbeszéd fenntartását és az aktívabb részvételt szolgálják. Célja: a spontán beszélgetések és a hivatalos párbeszéd közötti stabil kapcsolat létrehozása.” (Pallai 2010:32)

Felhívja a figyelmet arra, hogy ez egy tanulási folyamat az önkormányzat és a civil társadalom számára is, amelyben „az emberek elkezdik megérteni a döntéshozatali szerepeket és korlátokat, a politikusok meg az emberek vágyait és kétségeit” (Pallai 2010:33)

„A részvételi tervezés során Kanadában most kezdenek egy új modellt bevezetni... A politika ebben a folyamatban önmegtartóztató: figyel a párbeszédre, de nem irányít, nem manipulál, nem próbál átlépni. Eközben kialakul a koncepció egyenszilárdsága, mindenki, akinek mondanivalója van, beleszól, alakítja a programot, közelítés történik a lehető legjobb megoldás felé. Helyet kapnak a civil tanácsban az ott lakók, a mozgáskorlátozottak, a korcsoportok, a szubkultúrák, az adott szakterületek képviselői, a befektetők, a közigazdászok. Nem sietnek pénzt rosszul elkölteni. Sokkal többet áldoznak egymás szempontjainak megértésére. Ezáltal sokkal jobban is értik a folyamatot, nem kérik lehetetlent, nem szalagok átvágásában és fizikai megvalósulásban, hanem **megegyezésben és a beszélgetések számában mérik a politikailag is jól eladható eredményt**. Ebben a kérdésben nem az építész a főszereplő, aki adott esetben a saját emlékművét szeretné megalkotni, hanem a közösség, ahonnan a pénzforsás származik.” (Berényi 2010:4)

Nyilván nem véletlen, hogy több EU-s dokumentum is az erős helyi partnerséget, a civilek bevonását, a lakosság – de valamennyi szereplő – számára az átláthatóság biztosítását szorgalmazza, így jó eséllyel csökkenthető a korrupció, amelynek gyanúja erőteljesen felmerült már a városmegújítás eddigi magyarországi gyakorlatában is.

A társadalmi részvétel, vagyis az érintettek beleszólásának lehetősége számos alkotmányos jogon alapszik, mint például az információ terjesztésének és megismerésének szabadsága. Ehhez társul néhány nemzetközi egyezmény, például az **Aarhusi Egyezmény**, amely rendelkezik a környezeti ügyekben az *információhoz való hozzáféréstől, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről* és az igazságszolgáltatáshoz- *jogorvoslathoz való jog* biztosításáról. A területfejlesztéssel, területi tervekkel kapcsolatos különféle hazai törvények és kormányrendeletek biztosította, egyébként megfelelőnek, de bővíthetőnek mondható társadalmi részvételi lehetőségeket a gyakorlatban az önkormányzatok, a vállalatok, de maguk az állampolgárok is sokszor kiüresítik, formálissá teszik, vagy akár trükkökkel manipulálják. A jogszabályok meghatároznak bizonyos egyeztetési és tájékoztatási kötelezettségeket, a túlszabályozást elkerülendő általánosságuk miatt azonban a tervezés hivatalos szereplőinek meglehetősen nagy mozgásteret hagynak. A nyilvánosság és a részvétel szintje így nagymértékben függ a tervezőtől, az előírt *„helyben szokásos módon”* lefolytatott társadalmasítás általában kevés érintettet ér el.

Hogyan kezdhetünk a társadalmi részvétel megszervezéséhez?

Az alábbiakban idézünk az elmúlt évek néhány helyi kezdeményezéséből.

Első példánk egy fővárosi lakótelep, ahol a civil lakosság helyi koalíciója elhatározta, hogy megpróbál közösségi mozgalmat indítani a helyben érintettek tervezési folyamatba való bevonására. Tehát nem egy felülről érkező felhívás, hanem a helyben lakók elhatározása áll a közösség tervezési részvételi szándéka mögött.

Részlet az *„Álmodjunk várost – tervezzük meg önmagunknak Újpalotát!”* című felhívás bevezetőjéből. Itt egy helyi civil összefogás határozta el, hogy megpróbálja minden napivá tenni a közösség számára a tervezést – és ilyen módon a beleszólást, a felelősségvállalást – a helyi ügyek alakításában:

„Egy mozgalmat, közösségi akciót kezdeményez a Nyírpalota Társaság. Készítsünk és készíttessünk helyi közösségekkel, itt élő laikus és szakemberekkel, gyerekekkel, közepkorúakkal és idősekkel, intézményekkel, a várostervezésben és működtetésben érintett szakterületek, főiskolák-egyetemek hallgatóival terveket, rajzokat. Fogalmazzunk meg ötleteket szóban és írásban arra, hogyan képzeljük, hogyan szeretnénk, ha ez a kis földdarab, ez a városrész, Újpalota, s annak szomszédsága igazán a mi otthonunk lenne!

Kerüljön valamilyen formában megfogalmazásra, leírásra, modellezve vagy más módon kinyilvánítva: mit szeretnénk, mi lenne szükséges ahhoz, hogy egészségesen, komfortosan, biztonságban élhessünk itt, hogy büszkéek lehessünk mások előtt is a városrészünkre. Hogy olyan közösségi tereink legyenek, amelyek a találkozásokat, az

együttléteket, az összefogást, az egymás iránti szolidaritást serkentik.” (Álmodjunk várost 2005:6)

A következő példánkban pedig a helyi önkormányzat átruházta a helyi tervezés-akaratnyilvánítás lehetőségét a szakemberekkel megerősített, helyben érintett lakosságra.

MILYEN LEGYEN A TELEKI TÉR?⁶

„Szeretnénk a Teleki teret szebbé tenni! Reméljük, minél többen csatlakoznak majd hozzánk!

A Józsefvárosi önkormányzat megbízásában a Teleki tér tervezőcsapata: Kovács Árpád, Kristin Faurest, Szohr Gábor, Tihanyi Dominika ÉS azok, akik csatlakoznak a kilenc hetes műhelymunkába! Bárki csatlakozhat! Szabályrendszer: A Józsefvárosi önkormányzat a döntés jogát átruházza a tervezőcsapatra, akik a műhelymunka során hozott döntéseikkel meghatározhatják, hogy MILYEN LEGYEN A TELEKI TÉR!

A Teleki tér megújul, és nem akármilyen módon: a helyi lakosság bevonásával. A kiviteli tervet készítő csapat, az Új Irány Tájépítész Kft. egy kilenches műhely keretében az egész tervezési folyamatot transzparenssé teszi. Az uniós pályázathoz szükséges koncepcióterv (melybe egy, a 2012-es évben rendezett lakossági fórumon elhangzott vélemények is beépítésre kerültek) képezi a tervezés kiindulópontját, melyet most felülbírálvá együtt újragondolhatunk és módosíthatunk! A folyamatban résztvevők most megtagasztalhatják azt, hogy milyen egy tervezőcsapat részévé válni, milyen szépségekkel és nehézségekkel kell szembenéznie a tervezőnek: álmok, ötletek, feszes munkamenet, költségvetési keret. Továbbá a csapatmunka szépségeivel is megismerkedhetnek. A tervezési folyamat a meglévő tervek megvitatásával, majd a Teleki tér történetének elemzésével kezdődik, majd a programalkotással folytatódik, és a növényhasználat meghatározásával zárul. A folyamat célja a közös koncepció kialakítása, amely egy konszenzuson alapszik: az ötletek egy közös tervvé formálásával. Fontos, hogy a tervezés során a résztvevők egy csapatá kovácsolódjanak (ahogyan az ötletek is), akik a tervezés befejeztével a kivitelezési és fenntartási munkaszakaszok aktív szereplői maradnak!”

Harmadik példánk: Érdekes kezdeményezést hirdet évről évre a XV. kerületi Önkormányzat. Mivel kevesebb a pénzügyi forrása, mint amennyi a városrészben lévő parkok/terek felújításához szükséges lenne, kiválasztja azokat a helyeket, amelyeknek a környezetében megfogalmazódik helyi akarat és így helyi felelősségvállalás is az ottani terek/parkok revitalizációjára.

A „Miénk a tér” akciópályázatokon jelentős belső erőforrások kerülnek felszínre a különféle városrészekben – helyi civil szervezetek, magánszemélyek, vállalkozók ajánlanak fel munkát és más hozzájárulást, készítenek terveket a környezetükben fontosnak tartott tér felújítására és fenntartására; és ehhez pályázzák meg az önkormányzat rendelkezésre álló forrásait.

A példa egyszerre közösségi tervezésre, felelősségvállalásra – így a fenntarthatóságra, együttműködések kiépítésére és erőforrások összeadódására mutat mintát.

A közösségi tervezés lényegét adó közösségi bevonásra rendkívül sokféle gyakorlati módszer született. Interaktív fórumok, kérdőíves és egyéb felmérések, fókuszcsoportos megbeszélések, közös műhelymunka folyamat, workshopok, találkozók, a tervezési területről készült variálható makettek. Gyakran még a helyi óvodás, iskolás gyerekeket is bevonják rajzok, fogalmazások készítésével a tervezés játékosabb módjait felhasználva, ami azért is érdekes, mert így közvetve az érintett szülők is részesévé válhatnak a programoknak. Széles választékát lehet alkalmazni a módszereknek, függően a bevonni kívánt csoport méretétől, összetételétől, aktivitásától, illetve a közös munka elvárt céljaitól, a rendelkezésre álló időtől és egyéb adottságoktól. Többnyire a módszerek egymáshoz kapcsolódó, egymásra épülő láncolata jellemzi a jól szervezett közösségi tervezési folyamatot. Belátható, hogy a gondos előkészítő folyamat része a legmegfelelőbb módszer kiválasztása, amelytől sok esetben az egész munka sikere is függ.

A szakértői tervezés során rendre felmerülő szakmai szempontokban a bevont lakosság nagy része járatlan – egy kényszeredetten, formálisan elvégzett látzatrésztétel során félő, hogy a műszaki, jogi, gazdasági szakzsargon csak megerősíti bennük azt a kisebbségi érzést, idegenkedést, ami gyakran az érdektelenség legfőbb oka. Holott ezek a kifejezések többnyire hétköznapi, közérthető dolgokat írnak körül, megfelelő módon „lefordítva” minden érintett számára világossá tehetővé lenének.

Játékosnak tűnő foglalkozások során, például egy jól elkészített makett-asztal segítségével pillanatok alatt érthetővé tehető mondjuk az, hogy mit jelent egy zonális szabály vagy építési előírás, hogyan működik egy környék közlekedési rendszere, milyenek a városképi adottságok.

Könnyen elmagyarázható az is, hogy milyen hatásokkal jár egy adott fejlesztési koncepció, de ami talán a legfontosabb: a modell a közös tervezés eszközévé válik. Nehezen értelmezhető műszaki rajzok helyett megfogható dolgok segítségével a tervezők, beruházók olyan fontos, "bennfentes" információkat szerezhetnek az érintett lakosoktól, amin az adott fejlesztés sikere is nagyban függhet. Ez a képessé tétel folyamata.

A számos technikának azonban vannak közös vonásai is. Fontos, hogy a munka jól felépített koncepciót kövessen, folyamatot alkosson, a résztvevőkben végig fenntartsa az érdeklődést. A használt közösségi tervezési technikák általában vizuálisak, vagyis a közös gondolkodás eredménye nem száll el a levegőbe, hanem jól látható nyoma marad (akár csak egy teleírt csomagolópapír formájában). Közös vonás az is, hogy minden résztvevőt megmozgatnak, mindenkit egyenlően bevonnak, vagyis kezelni tudják a domináns vagy éppen szégyenlős résztvevők miatt az irányítatlan beszélgetéseken, vitákban általában kialakuló egyenlőtlenségeket.

A közösségi tervezési gyakorlatok sikertelensége gyakran köszönhető annak, hogy a szereplők nem motiváltak a folyamatos részvételben. Ennek oka lehet egyes szereplők csoporton belüli dominanciája, mások háttérbe szorulása, de az is, ha a munkának nincsenek egyértelmű célkitűzései, vagy átlátható szerkezete, folyamata. Jól átgondolt tervezési folyamattal és a technikák megfelelő használatával mindennek elejét vehetjük.

Az egyik legalapvetőbb és legegyszerűbb technika az ötletbörzének egy olyan vizuális változata, ahol a résztvevők önállóan (egymást még nem befolyásolva) néhány perc alatt öntapadós cetlikre írják az ötleteiket, válaszait. Ezeket a cetliket aztán hangos felolvasás mellett az animátor elrendezi, csoportosítja egy táblán vagy falra ragasztott csomagolópapíron. Az eredmény általában látványos és további elemzésre, beszélgetésre is lehetőséget ad, és végül az esetleges hierarchiától, személyiség típusoktól függetlenül mindenki véleménye egyformán bekerül a közös gondolkodásba.

A közös gyakorlati munka egyéb hozományai sem elhanyagolhatók. A munkában résztvevőkben az érintettség okán kialakul vagy megerősödik egy beruházás vagy fejlesztés támogatása, az egyes szereplők között megerősödik a bizalom, de fejlődik a közösségi identitás és az együttműködési szándék is.

Jan Gehl (2014) dán várostervező a Budapesten megjelenő könyve kapcsán tartott előadásán arról beszélt, hogy a várostervezők és a fejlesztők kezében óriási a felelősség a jövőnkért. Arra hivatkozott, hogy a technokrata mentalitású tervezésben „az ember nem része a képletnek”, másutt úgy fogalmazza ugyanezt, hogy gyakran „a mes-

terséges tervekre rákopírozzák a boldog embereket”. Azt hangsúlyozta, hogy ne hagyjuk, hogy „fentről gondolkozzanak az emberekről, ‘szemmagasságban’ kell a tervezési folyamatnak lezajlani”. A közösségi tervezés ennek a munkának teremt optimális feltételeket.

Milyen kimenetelei lehetnek a helyben elindult kezdeményezéseknek?

Nyilvánvaló, hogy a helyi kezdeményezésű közösségi tervezési programok többnyire alulról kezdeményezett folyamatokat jelentenek. A helyi érintettség, a közösségi elköteleződés, a patrióta hagyományok erős motivációja a hajtóereje ennek a vállalkozásnak.

Ha valóban elhiszik az emberek és a közösségek, hogy beleszólhatnak, hogy kezdeményezésüknek lehet foganatja; sokféle szempontot, érdeket, párhuzamos megoldást kezdenek el javaslaikban megfogalmazni. Ezek – az egyenként érdekes – felvetések esetenként egymásnak ellentmondó megoldásokat, együttesen nem megvalósítható változatokat is tartalmazhatnak.

Komoly szakmai és közösségi erőfeszítésekkel – az egymás iránti bizalom légkörében – a sokféle javaslat közül aztán gyakran választani kell. A legjobb gyakorlatok azt mutatják, hogy ilyenkor, ha az érintettek maguk is résztvevői voltak a megoldások kiválasztásának, ha respektálták az ő felvetéseiket is, de megismerték a mások – esetenként ezzel ellentétes – érveléseit; azaz, ha részesei voltak az egyezkedési folyamatnak, akkor belátással és felelősséggel el tudnak fogadni az övéktől eltérő változatokat, közösségi elhatározásokat. Ez a közösségi tervezés egyik nagy erénye.

A hazai gyakorlatban a (helyi) hatalom többféle reakciójával találkozunk hasonló esetekben. Van, ahol a helyi döntéshozók – felismerve azt a hatalmas erőforrást, ami egy ilyen kezdeményezéssel együtt járhat – szóban, de cselekedeteikben is örömmel fogadják azokat; felismerve, hogy a helyi közösség sikere ilyenkor az érintett politikusok pályáját, életét, karrierjét is megerősítheti. Ennek eredményeként van, ahol egyszerűen teremődik meg az összefogás; van, ahol „meg kell dolgozni érte” a szereplőknek – azaz konfliktusos mezőben, de végül kölcsönösen előnyös együttműködés keletkezik.

Előfordul az is, hogy a döntéshozói kör sértődötten viszonyul a lakossági-közösségi kezdeményezéshez. Abban kizárólag a hatalommegosztás veszélyét érzi, látszólagosan – vagy éppen nyílt konfrontációban – kikerüli, elutasítja a közösség kezdeményzéseit.

A városmegújítás több évtizedre (vagy még tartósabban) meghatározhatja egy település jövőjét. Azt optimálisan nemigen lehet egyedi akaratokkal megszabni.

Egy város megújításának ügyében érdemes (nagy)koalíciót kiépíteni!

Irodalom

- „Álmodjunk várost...” (2005): *Toronyhír Újpalotai Civil Újság*, Budapest:Toronyhír Újpalotai Média Alapítvány, 2005. május.
- Basso, Marina–Bianchi, Elena (szerk.) (2003): *Itáliai terek*. Budapest:Merhavia Könyvkiadó.
- Berényi Marianna (2010): A megkésett vita – Interjú Bardóczy Sándor tájépítésszel. *Magyar Múzeumok Online Magazin*, 2010. 05. 30.
- Bodorkós Barbara–Kajner Péter–Kovács Edit–Peták Péter–Péterfi Ferenc (2006): *Rajtunk múlik! Hogyan szervezkezdünk és képviseljük érdekeinket a lakóhelyünkön?* Budapest:Közösségfejlesztők Egyesülete.
- Borbélyné Nagy Éva (szerk.) (én.): *Párbeszéd Kör Kézikönyv 1–2. „Találjuk ki Magyarországot” Klub Párbeszéd Kör Programja*, Budapest. www.kka.hu
- Foltányi Zsuzsa (szerk.) (2008): *Hogyan varázsoljunk újjá egy közteret? Kézikönyv jól működő közösségi terek létrehozásához*. Budapest:Ókotárs Alapítvány.
- Gehl, Jan (2014) *Élhető városok*. Budapest:TERC Szakkönyvkiadó.
- KÉZIKÖNYV a részvételi városmegújításról. (2010) A Közösségfejlesztők Egyesülete elektronikus kiadványa. Budapest:KÖFE.
- Közösségi tervezés Budafokon*. (2014) Budapest:Promontorium Polgári Casino.
- Pallai Katalin (2010): *Társadalmi részvétel*. Polgármester Akadémia. Budapest:Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége. http://www.pallai.hu/wp-content/uploads/2010/11/toosz-ctp-tarsadalmi_rszvetel_last.pdf
- Péterfi Ferenc–Sain Máttyás (szerk.) (2010): *Tervezz! Bátran! Közöd van hozzá! Érvek, ajánlások és ötletek a lakossági-közösségi bevonással megvalósuló városmegújítás gyakorlatához*. Budapest:Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújító Munkacsoport.
- Sain Máttyás (2010): *Területfejlesztési füzetek (1)*. Segédlet a közösségi tervezéshez. Budapest:VÁTI.
- Stoker, Garry (2004): *Extending Local Participation*. Report to the CDLR.
- index.hu/urbanista
epiteszforum.hu
 Védegylet – www.vedegylet.hu
 Közösségfejlesztők Egyesülete – www.kozossegfejlesztes.hu
 Ókotárs Alapítvány – www.okotars.hu
 SZÖVETSÉG a Közösségi Részvétel Fejlesztéséért – www.polgarz.hu
 Magyar Urbanisztikai Társaság – www.nut.hu

Jegyzetek

- 1 A tanulmány alapja a Promontorium Polgári Casino „Közösségi tervezés Budafokon” című, az EGT/Norvég Civil Támogatási Alap által támogatott projekthez készült kiadványban található.
- 2 Jan Gehl (2014): *Élhető városok* – a neves dán építész, várostervező magyarul is megjelent könyve.
- 3 Az idézet és néhány további részlet is szorosan kapcsolódik a Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújító Munkacsoportja által kiadott Ajánlófüzet szövegéhez, amely a lakossági-közösségi bevonással megvalósuló városmegújítás gyakorlatát igyekezett segíteni. Szerk.: *Péterfi Ferenc és Sain Máttyás* (2010).
- 4 A meghatározás a Közösségfejlesztők Egyesülete Városmegújító munkacsoportjának nyilatkozatából való.
- 5 Borbélyné Nagy Éva (szerk.) (én.): *Párbeszéd Kör Kézikönyv* az 1–2. számok alapján. A köteteket kiadja a „Találjuk ki Magyarországot” Klub Párbeszéd Kör Programja, letölthetők a www.kka.hu honlapról.
- 6 <https://www.facebook.com/milyenlegyenatelekiter> A teljes, közösség által vezérelt folyamatról Eldorádó címmel elemző tanulmány olvasható még Bardóczy Sándor tollából: <http://epiteszforum.hu/eldorado>

Fotó/Gönczö Viktor

A KÖRÖS—MAROS NEMZETI PARKÉRT EGYESÜLET KUNHALMOK VÉDELMEÉRT FOLYTATOTT TEVÉKENYSÉGÉNEK EREDMÉNYEI 20 ÉV TÁVLATÁBÓL

Rákóczi Attila—Barczy Attila

Bevezetés

■ Magyarország természeti adottságaiból kifolyólag agrárberendezkedésű ország. Az állattartás, mezőgazdálkodás, halászat már több mint ezeréves múltra tekint vissza hazánkban. Az agrárium nemcsak munkát, megélhetést jelent, hanem életfelfogást, egyfajta társadalmi berendezkedést is egyben. A mezőgazdasággal foglalkozó emberek legfőbb feladata – a saját megélhetésükön túl – országuk megfelelő mennyiségű és megfelelő minőségű élelmiszerrel történő ellátása. Az előbbieket által a földművesek sajátos kultúrával is rendelkeznek, melyek helyenként, térségenként egyedi jellemzőkkel is bírhatnak. Ezen jellemzőket meghaladva egy adott ország hagyományait is meghatározzák (Vasa 2013).

A földműveléssel foglalkozó ember sajátos létszemlélettel bír, hiszen munkahelye a vidék, a természeti környezet, melynek integráns része, alakítója. A mezőgazdasági termelés színtere a természeti környezet. Annak állapota, kondíciója, sokszínűsége meghatározza egy adott ország vidékének arculatát is. Továbbá, az agrárvidék számos természeti értéknek ad otthont. Ilyen értékek lehetnek természeti elemek (növények, állatok, képződmények), és lehetnek ember alkotta – antropogén – elemek is, melyek főként a nomád életformából, mezőgazdálkodás során használt eszközökből kerülhetnek ki. Az intenzívvé váló mezőgazdálkodás következtében a természeti és környezeti értékek egyre nagyobb veszélybe kerülnek. Kiemelkedően fontos folyamat és alapvetően feltáródó

igény, hogy ezeket megfelelő jogi és intézményi háttérrel megóvhassuk. A gazdálkodók az utóbbi években számos problémával néznek szembe az éghajlatváltozás közvetlen vagy indirekt hatásaitól kezdve a földhasználat-váltásból eredő gondokon át az agrártámogatások és a természetvédelmi érdekek között feszülő konfliktusokig (Malatinszky et al. 2013).

Magyarország első nemzeti parkja a Hortobágyi Nemzeti Park volt, mely 1973-ban jött létre az 1850/1972. és 1851/1972. számú OTvH határozattal. Országunkban a természetvédelem kialakulását, további nemzeti parkok létrejöttét számos tényező befolyásolta, de sok esetben indult helyi értékek védelme iránt civil szerveződés, zöldkörök, társulatok, egyesületek stb. formájában. Utóbbi formák érdekérvényesítő ereje, fellépése hatékonyabbnak mondható, eredményesebb (civiljog.hu 2015). Egy ilyen néhány főből álló, helyi civil kezdeményezés alakult a kunhalmok védelmében is Békés megyében. A kezdeti apró lépéseket követően a nemzeti védelem után közösségi rendeletet alkottak a megóvásuk érdekében a szervezet működésének hatására.

Tudományos kutatásunk arra keresi a választ, hogy a kunhalmok megőrzéséért tett civil kezdeményezés milyen eredményeket mutat fel két évtized után, ugyanakkor célunk kideríteni azt is, hogy a bevezetésre került jogszabályi kényszer milyen érzelmeket fejt ki a gazdálkodók körében. Látnunk kell a halmokhoz való hozzáállásukat, viszonyukat, hogy megfelelő javaslatokat tudjunk megfogalmazni a jogalkotók számára az integráltabb eredmények elérése érdekében.

Irodalmi áttekintés

A kunhalmokról

A gazdálkodó ember az őt körülvevő táj formálója, alakítója. Felfogása, eszközei, technológiái az évszázadok során tájalakító tényezővé válnak. Országunk vidéki arculatát is több évszázad munkája formálta a mai napig. A tájban számos természeti és antropogén elem található, melyek szorosan az országban élő társadalmak, kultúrák részét képezik, ilyenek a kunhalmok is. A kunhalmok több ezer éves, ember alkotta képződmények, nemzeti értékeink, melyek számos jelentőséggel bírnak. Kiemelkedő a botanikai, talajtani, vízrajzi, tájképi, régészeti, vallási és szakrális jelentőségük, valamint kultúrtörténeti vonatkozásuk. Ezen ember alkotta képződmények Euráziától a Fertő–Hanság vidékéig találhatóak meg a világon, de a legnagyobb számban a magyar Alföldön maradtak meg. Az alföldi táj sík vidékéből oromként emelkednek ki, és teszik színesebbé, érdekesebbé a kárpát-medencei tájat. Méltán nevezik őket az Alföld piramisainak. Számuk az utolsó néhány száz évben jelentős mértékben csökkent. Az egykor vízjárta síkság jellemző földpiramisai Győrffy István, a honi néprajztudomány jeles képviselője szerint, „olyan 5–10 méter magas, 20–50 méter átmérőjű, kúp, vagy félgömb alakú képződmények, amelyek legtöbbször víz mellett, de vízmentes helyen terültek el, és nagy százalékban temetkezőhelyek, sírdombok, őr- vagy határhalmok”. Több típusuk ismert, keletkezésük i. e. 4000-tól a XII. századik tehető. A legtöbb Árpád-kori tárgyi emlék ezeken a halmokon vagy

környékén található (Szelekovszky 2005). A régészeti kutatások kiderítették, hogy a halmok nagy része rézkori, kora bronzkori temetkezések, bronzkori telepek, szarmata, germán, honfoglalás kori temetők, Árpád-kori templomok és sírok, olykor valóban kun temetkezések nyomait őrzik (Tóth 1988). Szomorú az a tény, hogy egy-két kivétellel addig soha semmit nem tettek az itt élő társadalmak a megmaradásukért, európai államként is, sajnos még mindig aggódnunk kell a történelem legrégebbi ember alkotta építményeinek, a kunhalmok további sorsa és megmaradása végett (Szelekovszky 2005).

A kunhalmok védelmének története

Egykor Magyarországon több mint 40 ezer kunhalom volt található. A Körös–Maros Nemzeti Park nyilvántartásából kiderül, hogy ebből a mai Békés megye területén 1533 volt fellelhető. A magyar történelem során hosszú ideig semmilyen védelem nem volt a kunhalmok vonatkozásában. Mivel döntő többségük az Alföldön volt megtalálható, így ezen megyékben intenzívebb volt az érdeklődés a megmentésük iránt.

A halmok mindig szorosan kötődtek az emberi társadalmakhoz, így kultúrát is teremtettek. Jelentős részük mindig is a mezőgazdálkodás által érintett területeken terült el. Folyamatosan csökkent a számuk a századok során, főként a mezőgazdaság és vallás erejének csökkenése miatt (Tóth 2002). A XX. század második felében az országra jellemző intenzív, nagyüzemi mezőgazdálkodás következtében nagy számban pusztultak el, mára töredékük maradt csak meg eredeti állapotában.

Az 1990-es években a Békés Megyei Önkormányzat vezetői és az önkormányzat egyes tisztségviselői nagy érdeklődést mutattak Békés megye természeti értékei és – most már – helyi védett értékei iránt. Az ország ezen részének nem volt saját nemzeti parkja, ami a védelmi tevékenységet elvégezte volna. Nagy volt a tét, hiszen a Viharsarokban számos természeti érték található, melyeket mindenképpen meg szerettek volna őrizni az utókor számára. A helyzetet nehezítette, hogy a megye adottságai miatt a védett területek szigetszerűen, egymástól távol helyezkedtek el, így szakmailag nehéz volt megtervezni, kivitelezni egy ilyen „mozaikos” terület egyetlen nemzeti park általi kezelését. Akkor a legközelebbi nemzeti park a Kiskunsági Nemzeti Park volt, ám néhány elszánt civil úgy gondolta, hogy e térségnek saját nemzeti parkra van szüksége az értékei megóvása végett. Céljaik eléréséért egy egyesületet hoztak létre, melynek legfontosabb küldetése, hogy a térségben saját, önálló nemzeti park jöhessen létre. Így 1993-ban egy gyomaendrődi tanácskozás határozataként megalakult a Körös–Maros Nemzeti Parkért Egyesület. Alapítói Dr. Simon Imre, Dr. Sipos András elnök, Réthy Zsigmond alelnök, Szelekovszky László titkár. Az egyesület célul tűzte ki Délkelet-Magyarország természeti értékeinek megvédését, a szakmai szempontok alapján indokolható területek védelem alá helyezését, egy mozaikos felépítésű Nemzeti Park megalapítását a Dél-Tiszántúl területén, valamint az „Alföld-program” támogatását, benne a kunhalmok védelmét. Küldetésüknek tartották a környezet- és természetvédelmet, a helyi értékvédelmet, környezeti oktatást, nevelést (helyicivil.hu 2015). Megalakulásukat követően azonnal munkához lát-

Fotó/Gönczö Viktor

tak, és számos szakmai anyagot, kutatást, felmérést készítettek, melyeket a helyi és országos döntéshozók elé tártak. Az egyesület működésének megkezdésekor 18 megyei érték volt, ez a szám ma meghaladja a 220-at. Az egyik alapküldetésüket elérték, hiszen 1994 májusában megalakult a Körös–Maros Vidéki Természetvédelmi Igazgatóság azzal a feladattal, hogy megteremtse a Dél-Tiszántúl leendő nemzeti parkjának feltételeit. Három évre rá, 1997. január 16-án megalakult a Körös–Maros Nemzeti Park, illetve a természetvédelmi kezelést ellátó igazgatóság hazánk hetedik nemzeti parkjaként (kmnp.hu 2015).

Az egyesület titkárának, Szelekovszky Lászlónak külön szívügye volt a kunhalmok védelme, és ezzel kapcsolatosan az egyesület szervezésében megtartották Békéscsabán azt a konferenciát, melyet a kunhalmok magyarországi védelmének kezdő lépéseként említenek, így méltán mondhatjuk, hogy a kunhalmok védelméért folytatott küzdelem első bástyája Békés megye.

Az 1994 novemberében tartott konferencia

A Békés Megyei Önkormányzati Hivatal kezdeményezésére, a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága nevében a Körös–Maros Nemzeti Parkért Egyesület 1994. november 24-ére konferencia felhívást tett közzé a kunhalmok védelméért, megmaradásáért. A konferencia címzettjei az alföldi megyék (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg) képviselői, régészei, muzeológusai, a nemzeti parkok szakemberei, történészek, és természetesen a téma iránt érdeklődő civilek csoportjai voltak. Az értekezést a Békés Megyei Megyeházán tartották, több száz résztvevővel. A tanácskozás célja volt segítséget adni a kunhalmok védelmének mielőbbi törvényi szabályozásához, és ezt ajánlasként a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium számára megküldeni. További célja és elvárása volt, hogy az akkori közeljövőben elfogadásra kerülő törvény egyértelműen és önálló témaként jelenítse meg e legrégibbi, ember által épített kultúrtörténeti emlékek hatósági védelmét, az egységes kezelés érdekében.

A konferencia záródokumentumában megfogalmazott legfontosabb ajánlások voltak, hogy fel kell mérni a halmokat, állapotuk szerint kategóriákba kell sorolni azokat (kataszterezés). A kataszterezés során országos adatbázist kell létrehozni. Meg kell szüntetni a halmok mezőgazdasági bolygatását, művelését. A halmokat vissza kell gyepesíteni, hogy ne erodálódjanak tovább. A törvényben ex-lege védettséget kell biztosítani számukra.

A konferencia résztvevői deklarálták, hogy a termelőket az őket – esetlegesen – ért kár miatt kompenzálni szükséges, adómentességet kértek, kisajátítást javasoltak, földcserét ajánlottak, kompenzációs támogatás bevezetését szorgalmazták. A záródokumentum Békéscsabán kelt 1994. decemberében (Szelekovszky 1999).

Az 1996. évi természet védelméről szóló törvény

Az egyesület a konferencia ajánlásait elküldte az akkori illetékes minisztériumnak, és ott azt befogadták, feldolgozták. Az abban foglaltakat figyelembe vették a természet védelméről szóló törvény megalkotásakor. A jogszabály oltalma alatt a kunhalmok már tényleges védelmet, ún. ex-lege védettséget kaptak (Szelekovszky 1999). A törvény ren-

delkezései értelmében lefolytatták az illetékes nemzeti parkok bevonásával a kunhalom-kataszterezést, így megalkották az országos adatbázist. A megyei munkafolyamat során Békés megye területén 380 olyan kunhalomot regisztráltak, melyeknek még volt természetvédelmi és tájképi jelentősége, ebből 116 állt mezőgazdasági művelés alatt (1. ábra). A szabályozás hibája volt, hogy nem született a törvénynek végrehajtó rendelete, így a védelem csak „papíron” volt megoldva. A halmok művelésével nem hagytak fel a gazdák, és nem is lehetett őket erre kényszerítenie a hatóságoknak. Az egyesület titkára azonban egyénileg folytatta a védelmi munkáját, és számos jelentős halom művelésének felhagyását érte el személyes megkeresések, beszélgetések, ismeretterjesztő előadások tartásával, ám a valódi megoldásra még várni kellett. Így figyelemfelhívó munkáját tovább folytatta, és a dombegyházi önkormányzattal együtt egy ismeretterjesztő könyvet is kiadott ezekben az időkben.

A közösségi védelem, szabályozás

Az európai uniós csatlakozással számos közösségi támogatási forrás vált elérhetővé a mezőgazdasági termelők számára. Az uniós pénzek eléréséhez a gazdáknak különféle előírásokat, illetve kötelezettségeket kell teljesíteniük, ilyen a kölcsönös megfeleltetés szabályzórendszere is. A 2003-as KAP reform fontos eleme volt, hogy – mintegy a támogatásért cserébe – a gazdálkodónak úgy kell egészséges termékeket előállítania, hogy közben a környezetet sem károsítja, fenntartható gazdálkodást folytat. A támogatás feltétele több környezetvédelmi, állategészségügyi, állatjóléti és élelmiszerhigiéniai, valamint tájvédelmi előírás maradéktalan betartása az 50/2008. (IV. 24.) FVM rendelet előírásai alapján (kolcsonosmegfeleltetes 2014).

Az új szabályozás két alapvető eleme a jogszabályba foglalt gazdálkodási követelmények (JFGK), továbbá a helyes mezőgazdasági és környezeti állapot (HMKÁ) előírásainak betartása (Ackrill 2000). A HMKÁ a kölcsönös megfeleltetés része, mely – a különböző előírásokon keresztül – az ökológiai szempontból hosszú távon is fenntartható agrárkörnyezet kialakításához járul hozzá (Brady et al. 2009). Az előírások köre szakmai és társadalmi egyeztetések következtében folyamatosan bővül a környezeti, tájvédelmi faktorokkal. 2010-ben a fenti szabályozás részévé tették a tájra jellemző tájképi elemek védelmét is. A jogalkotási folyamatok fontos része volt a tagországok természeti környezetének megvizsgálása, hogy milyen, a tájukra jellemző védendő tájképi elemekkel rendelkeznek, melyeknek megőrzése közösségi érdek lehet. A Körös–Maros Nemzeti Parkért Egyesület és annak támogatói tábora következtében Magyarországon a tájképi elemek sorába bekerültek a kunhalmok. A rendelet értelmében, amely termelő területén védett tájelem található, annak a védelméről gondoskodnia kell, a halomtestek művelésével fel kell hagyniuk – kivéve a visszagyepesítési munkálatok elvégzése miatt történő talajbolygatót. Ellenkező esetben szankciók alkalmazásával meghatározott mennyiségű összegek kerülhetnek levonásra az aktuális évi támogatási összegükből.

Így néhány céltudatos viharoskeri civil kezdeményezése következtében – ugyan 17 évre a konferencia után, de – a Tanács 73/2009/EK rendeletével közösségi védelem alá kerültek a magyar kunhalmok. Ebben az időszakban külön előnyt nem jelentett a gazdáknak,

ha halommal rendelkeztek, ugyanakkor támogatásmegvonásra viszont számíthattak, ha nem tartották be az előírásokat. Igazi áttörést az jelentett, amikor a civil nyomás folyamatos hatására a 2014–2020-as KAP költségvetési és támogatási ciklus további reformjaként a korábbi jogszabályt nemzetközi és hazai szinten is kiegészítették, így a halmok fokozottabb védelem alá kerültek. Ugyanis a Tanács 1306/2013/EU és a Tanács 1307/2013/EU rendeletei, valamint az ezekhez fűződő 10/2015 (II. 13). FM rendelet értelmében a kunhalmok beszámíthatóak a kötelezően kijelölendő ún. ökológiai fókuszterületekbe, melyek révén a halomtulajdonos gazdálkodók magasabb támogatási összegekhez juthatnak az ún. zöldítési támogatás keretében. Ezen körülmények között már előnyről is jár a birtoklásuk, a korábbi „hátránnyal” szemben.

A Körös–Maros Nemzeti Parkért Egyesület a kitűzött céljait maradéktalanul elérte, így 2012-ben megszűnt a működésük. Az egyesület eszmei utódja a Körösök Völgye Natúrpark Egyesület, melynek munkájába az egykori tagok is bekapcsolódtak. Szakmai utódja pedig maga a nemzeti park.

Azonban nem volt információ arról, hogy a gazdálkodók milyen érzéssel fogadták a rendeletek bevezetését, a szankciók alkalmazását, egyáltalán, hogy ők hogyan viszonyulnak a területükön lévő kunhalmokhoz. A kutatásunk arra keres választ, hogy a konferencia ellentételezési javaslatai megfelelőek-e a kunhalmot birtokló gazdák számára az esetlegesen bekövetkező károk vonatkozásában. Felmértük a konfliktusokat, megvizsgáltuk a viszonyulásokat, mértük az érintettek tájékozottságát és kikértük a javaslataikat. Álláspontunk szerint kevés a hatékony védelem, ha a gazdálkodók kényszer alatt érzik magukat.

A rendelet bevezetése, állapotfelmérés, problémakör felvetése

A közösségi szabályzás bevezetése egy országos állapotfelméréssel kezdődött 2011-ben, melyhez Békés megyében a kiinduló alapadatokat a Körös–Maros Nemzeti Park adatbázisa szolgáltatta. Az újonnan bevezetett szabályozás hatására az idő előrehaladtával folyamatosan nőtt a műveléssel felhagyott halmok száma. Míg a jogszabály életbelépésekor a rendeletbe beépült még fennmaradt 185 halomból 98 területét bolygatták, ez a szám a 2014. év végére 11-re csökkent, és így 174 lett a megmenekült kunhalmok száma (1. ábra).

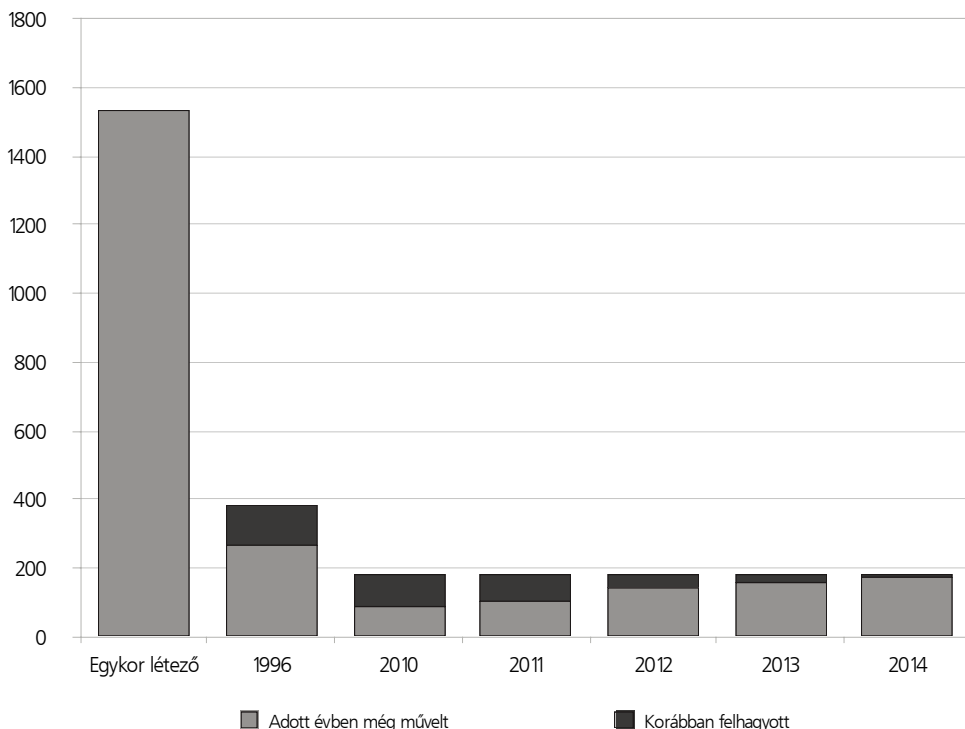
A szabályozás bevezetése eddig nem tapasztalt hatékonysággal védi a rendeletbe beépült kunhalmokat. Ennek magyarázata ezen előírások évről évre történő szoros ellenőrzése. Ugyanakkor ez feszültséget is kiválthat, hiszen egy újabb előírás, egy újabb kötelezettség ellenállásba ütközhet a gazdák körében. Az előzőek alapján tudományos kutatásunk az intézkedés vidékszociológiai vonulatát elemzi, így munkánk az alább felsorolt hipotézisekre épül:

- feltételezzük, hogy a gazdálkodók az agrárterületeinken fekvő kultúrtörténeti emlékeinkkel, nemzeti értékeinkkel elfogadóak, azokat nem tekintik idegen tájelemeknek;
- feltételezzük, hogy a kunhalmok múltjával, jelenével, jelentőségükkel, a károkat okozó folyamatokkal kapcsolatban mélyebb információval csak kevés gazdálkodó rendelkezik, így nem nevezhetők tudatos pusztításnak a jelenben tapasztalt halomállapotok;

- feltételezzük, hogy az agrárigazgatásban az újonnan életbe lépő jogszabályokat néhány gazdálkodó követi nyomon naprakészen, így csak az esetlegesen kiadott szankciók hatására tudatosulnak a jogszabályi tartalmak. Vélelmezhető, hogy konfliktust okozott az újonnan bevezetett agrártájvédelmi szabályozás, ugyanakkor látható, hogy a szankciók általi eredmények elérése sikeres lehet a tájvédelem szemszögéből is;
- feltételezzük, hogy az 1994. évi kunhalom-konferencia által megfogalmazott ajánlások elfogadhatóak a gazdálkodók számára is.

1. ábra. A kunhalmok művelésében beállt változások Békés megye területén

Forrás: Saját szerkesztés.

Anyag és módszer

Hipotéziseink alapján egy négy pontból álló problémakört határoztunk meg.

A felvetett problémakör négy eleme:

1. a halmok több ezer éves antropogén tájelemeink, melyeket védenünk szükséges;
2. aktív védelem hiányában, az utóbbi évszázadokban számuk erősen megcsappant;
3. az új végrehajtott rendelet hatására javulás tapasztalható, de konfliktusokkal övezve;
4. olyan lehetőségek kutatása, melyek mind a halmok, mind a gazdák számára előnyök lehetnek a célok eléréséért.

A fenti problémakör felderítésére, az ok-okozati összefüggések detektálására, a folyamatok megértésére, kezelési lehetőségekre a társadalomtudományok módszertanait alkalmaztuk. Békés megye területén összesen 20 mélyinterjút készítettünk Babbie (2003) és Kvale (2005), valamint Heltai és Tarjányi (1999) munkássága és módszertani előírásai alapján. Ugyanakkor a mélyinterjúzás megtervezésében nagy segítséget nyújtott Newing (2011) szakmai iránymutatása, technológiájának gyakorlati kivitelezésében Murányi (2007) kutatása is.

Munkánk során 5 szakértői interjút is készítettünk a téma szakértőinek körében, akik a halmok egy-egy jelentőségéhez kapcsolódó országos ismertségű szakemberek, nemzeti parkos, igazgatási, jogalkotói, jogalkalmazói és oktatási területről. Az általuk elmondottakat ütköztetjük az érintettek véleményével.

Az érintett békés megyei gazdálkodók körében 15 interjút készítettünk. Az interjúalanyok kiválasztása irányítottan történt, melynél kritérium volt, hogy a megye minden része képviselve legyen, továbbá legyen benne mindkét nemből, minden korcsoportból, régen gazdálkodó és kezdő gazda, kis területen és nagy területen gazdálkodó, valamint gazdasági társaság. Ebben a körben életútinterjút és szakmai interjút is készítettünk egy beszélgetés alkalmával.

Az interjúk a szakértők esetében 7 kérdést tartalmaztak, melyek közvetlenül a problémakörhöz kapcsolódnak. Az érintettek esetében 4 kérdés életút kérdés volt, melyekkel a megkérdezettek magánszférájához közelebb kívántunk kerülni, így bírni rá őket az őszinte válaszadásra. Továbbá 9 szakmai kérdés volt körükben, melyek a problémakörhöz fűződtek. Ezekkel mértük az érintettek tájékozottságát, viszonyulásukat, a kényszer hatásait, motivációit.

Az interjúk általában 35-40 perc hosszúak voltak, és ezekről egyenként – a későbbi könnyebb feldolgozás érdekében – hangfelvételek is készültek. A kérdezéshez egy előre nyomtatott kérdéssorokat tartalmazó felmérő ívet használtunk. A lapon jegyeztük a kért reakcióit, első megnyilvánulásait, arckifejezéseit. Fő szabály volt a kérdező semleges, de megértő és kongruens viselkedése, az érintett beszélgetése, őszinte válaszadás elérése.

Az interjúk végeztével a megkérdezettek válaszait – a könnyebb kiértékelés végett – egy válaszmátrixba helyeztük. Az eredmények kiértékelése során a halmok művelésével, veszélyeztetettségével kapcsolatban egy problémakört kellett meghatározni. A problémakör elemeinek boncolgatása juttat el minket a kutatásunkban keresett válaszokra, a hipotéziseink megalapozottságára.

Eredmények

– A problémakör első eleme: a kunhalmok természeti, kultúrtörténeti, régészeti, vallási értékek, melyeket több ezer éve alkotott az itt élő ember, markáns részei az alföldi tájnak és kultúrájának, melyeket védeni szükséges.

A halmok jelentőségét számos tudományos kutatás megerősítette különböző tudományágak által. Utóbbiak köre rendkívül szerteágazó, és még korántsem teljes az ismeretünk velük kapcsolatban.

Az elkészített interjúk alapján megállapítható, hogy az érintettek mindegyike el tudta helyezni a kutatott témát, a kunhalom szó nem volt számukra ismeretlen. A gazdák viszonyulása pozitívnak ítéltető, nem volt olyan, aki azt nyilatkozta, hogy negatív érzése lenne a halmokkal kapcsolatban, sőt volt olyan, aki büszke arra, hogy halmot birtokol. A halmok tulajdonságaira tett kérdések vonatkozásában elmondható, hogy szűkös ismeretekkel rendelkeznek a tájban élők és dolgozók. Néhányan tudták teljeskörűen megemlíteni, hogy miért lehetnek értékesek a kunhalmok. Ami látható, hogy a térszintből való kiemelkedésük következtében sok megkérdozettet vonzanak ezen építmények. Az emberek a mai napig szeretnek felsétálni a halmokra. Az interjúk eredményéből következtetni lehet arra, hogy a Békés megyei halomtulajdonosok közül vannak, akiknek meghatározó tény az életükben, hogy az általuk művelt területen van kunhalom. Volt aki azt nyilatkozta, hogy rendelkezett arról, hogy halála után a területén lévő kunhalmán szórják szét a hamvait. Számos megkérdozett csak a rendelet szankciós hatása után tudta meg, hogy a területén a kiemelkedő domb, egy nemzeti érték. Azt is látnunk kell, hogy az emberek alapvetően elfogadóak velük kapcsolatban, negatív érzésük, indíttatásuk nincs.

Összességében elmondhatjuk, hogy a halmok valódi értékeivel kapcsolatban felületes, csekély információval rendelkeznek a gazdálkodók. Megállapítható, hogy ezen ember alkotta építmények ki vannak téve a pusztulás veszélyének az őket befogadó tájban. Eddigi megmaradásukat csak néhány elszánt ember munkájának és a véletlennek, a sors alakulásának köszönhetjük.

– A problémakör második eleme: a számuk jelentősen csökkent, a megmaradtak állapota folyamatosan romlott, mivel az évszázadok során beszorultak a mezőgazdaság által művelt területek közé. Bár az elmúlt századokban is felismerték kiemelkedő jelentőségeiket, mégis viszonylag későn jelent meg a kihirdetett jogi védelem, az 1996. évi természet védelméről szóló törvény. Mindazonáltal végrehajtó rendelet hiányában nem volt hatékony a szabályozás, a jelentősebb halmok száma tovább csökkent, állapotuk folyamatosan romlott.

A halmok korábbi védelméről kevés ismerettel rendelkeznek a gazdálkodók. Kutatásunk alapján csekély azon gazdálkodók száma, akik tudtak arról a tényről, hogy a halmok 1996 óta a törvény erejénél fogva védettek. Még alacsonyabb azon gazdák száma, akik ismerték – az ugan hiányos, de – már meglévő szabályozás lényegi elemeit.

Mindazonáltal be kell látnunk, hogy a halmok döntő többsége igen lekopott, erodálódott állapotban volt már csak meg (méret, kiterjedés, a befogadó terület felszíni egyenetlensége), így sokan nem is érzékelhették, sőt nem is tudhatták, hogy a területükön kunhalom található. Arra is fény derült, hogy sokan tudták, hogy védettek, de nem tartották a szántást, művelést káros folyamatoknak. Volt olyan megkérdozett, aki egyenesen ajánlaná, hogy bizonyos időként legyen megengedhető legalább egy sekély tárcsázás. Voltak, akik a halomtestek erdősítésében látják a jövőbeni védelmüket, ugyanakkor ez is káros lehet, mivel a növényzet gyökere a régészeti értékeket nagyban károsíthatja.

A megkérdezettek közül vannak akik régebb óta nem művelik vagy nem fogták művelés alá a területeiken lévő, általuk ismert halmokat. Továbbá, a megkérdezettek többsége tudomásul veszi az intézkedést, valamint mindegyikük fontosnak tartja a halmok megőrzését.

Sok halom területén korábban emlékhelyet (kereszt, oltár, kálváriadomb, templom, temető stb.) alakítottak ki. Ezen halmok úgy váltak védetté, hogy a korábbi megjelölés után már tiszteletben tartotta az ember a halmot, és semmiképpen sem akarta azt szándékosan háborgatni. Ezt megerősítették a szakértők is. A halmok döntő többségében a pusztulási folyamatok attól kezdve datálhatók, ha különösebb jelentőséget nem tulajdonítottak már a kérdéses halomnak, az kezdett kikopni a köztudatból is, nem jelölték építészetiileg sem. Így az idő előrehaladtával elfeledkeztek róla az emberek, így vagy elhordták, vagy művelésbe vonták annak területét, és lassan belekoptak a táj vonulatába.

Összességében a halmokkal kapcsolatos csekély ismeret, a halmok korábbi meg nem jelölése, a törvényi szabályozások ismeretlensége, a végrehajtó rendelet hiánya, valamint a károsító folyamatok ismeretének hiánya vezetett oda, hogy ugyan „elvileg” védelem már volt, de a halmok állapota tovább romlott.

– A problémakör harmadik eleme: 2010-ben megjelent a módosított HMKÁ rendelet, mely védett tájképi elemekké nyilvánította a kunhalmokat, és megtiltotta a halmok területének bolygatását. A kihirdetését követően azonnal érezhető javulás állt be a halmok vonatkozásában, ugyanakkor konfliktus keletkezett a gazdálkodó–halom körben.

A felmérésünkből kiolvasható, hogy az újonnan bevezetésre kerülő jogszabályok legtöbb esetben akkor tudatosulnak a jogalkalmazók körében, mikor a szabályok be nem tartása miatt jogkövetkezmények kerülnek megállapításra, tehát büntetést kapnak az érintettek. Ebből a szempontból elgondolkodtató, hogy milyen hatékonysággal működnek az agráriumban, valamint a természetvédelemben dolgozó szaktanácsadó hálózatok. A fent említett HMKÁ rendeletmódosítás tartalma – mely a kunhalmok esetében a természet védelméről szóló törvény végrehajtó rendelete – is a kiszabott szankciók következtében tudatosult az érintettekben. A megkérdezettek döntő többsége csak ezen végrehajtó rendeletet ismerte a jogkövetkezmények miatt, a korábbi törvényt nem.

A fentiek következtében akadály nélkül előfordulhatott, hogy azon gazdálkodók, akik a rendeletbe beépült halmok terepi, fizikai tulajdonságai miatt nem tudhatták, hogy nekik is van kunhalmuk, azok művelésével nem hagytak fel, így a korábban leírt szankciókat kaptak a közvetlen támogatásaik vonatkozásában 1–3 százalék mértékben. Ezt követően a következő évektől rohamos javulás állt be a még jelentőséggel bíró halomtesteken, egyre több halom területének a bolygatásával hagytak fel az érintettek. Ugyanis a rendelet jogkövetkezmények része mutatja, hogy az ismételten elkövetett hibák évről-évre növelik a támogatásvonások százalékos értékét, amely végső esetben akár 100 százalék is lehet. Ugyanakkor kutatásunk eredményeiből az is kiderül, hogy a gazdálkodók – annak ellenére, hogy értékesnek és védendőnek ítélik a kunhalmokat, mégis – csak a kilátásba helyezett támogatásvonások következtében hagytak fel a művelésükkel.

Fotó/Gönczö Viktor

Az előbbi körülmények miatt konfliktus keletkezett a kunhalom–szabályozás–gazdálkodó háromszögben, és ezen feszültséget mindenképpen oldani szükséges. Fontos a motivációk kutatása, hiszen pontosan a vidéken élő ember számára szükséges megóvni a vizsgált építményeinket. Tájvédelmi szempontból azt érinti a szabály, aki a környezetet, a tájat alakította, ráadásul rajtuk keresztül kívánjuk megóvni a táji értékeinket, neki és az utódjai számára.

A gazdálkodók, szakértők javaslatait ütköztetni szükséges és fontos figyelembe venni az 1994-es békéscsabai konferencia ajánlásait is.

– A problémakör negyedik eleme: megoldási lehetőségeket kell kutatni, melyek együttesen veszik figyelembe mind a halmok, mind a gazdálkodók érdekeit, figyelve a kunhalom konferencia ajánlásaira.

A legtöbb gazdálkodó a többlettámogatást mint jogszabály-változtatási lehetőséget veti fel ellentételezési javaslatként. Ugyanakkor a szakértők meglátása szerint csak annyi támogatási összeget lenne célszerű meghatározni, amennyi a többletkiadásokat fedezné (kezelés, kaszálás, elhordás stb.). Számos gazda az oktatásban és az ismeretbővítésben látja a megoldást, mely tompíthatná a konfliktusokat. Ezen javaslatokat egyaránt felvetik a téma szakértői, valamint a konferencia ajánlásai között is elsőként szerepelnek. Az érintettek egy része csereföldet kérne a halmáért cserébe, de mindenképpen a földhivatali rendezésben (tulajdoni nyilvántartásba történő bejegyzés és kimérés) látják a megoldást. Ezen felvetést valamennyi szakértő is támogatja, és szintén a konferencián ez is elhangzott ajánlasként.

A gazdák kisebb köre a halmok kezelésének további sorsát – amennyiben a földhivatali rendezés és a földcsere nem oldható meg – az önkormányzatok kezelésében látja. A szakértők többsége szerint a gazdánál kell, hogy maradjon a halom, ugyanis ő az egész kérdéskör közepe. A konferenciaajánlások is integráltan kezelik e kérdést.

Az interjúk készítésének időpontjában néhány gazdálkodó nehezményezte, hogy kihagyták a művelésből a saját halmukat, de nem történt további intézkedés a szervek részéről. Ezzel kapcsolatban a szakértők óvatosak, hiszen álláspontjuk szerint nem tudhatjuk, hogy milyen visszhangja lenne az esetleges növénytelepítési kényszernek. Ma, a cikk megírásakor már beszámolhatunk arról, hogy a jogszabály a 2015-ös évtől a korábban részletezettek szerint már kiegészítésre került, kibővült.

A szakértők további javaslatai alapján mindenképpen szükséges az adatbázis-pontosítás, a többlettámogatás, a gyepesítési kötelezettség, nagyobb puffterület kijelölése, a halmok megjelölése, ápolása, kezelése.

Eredményeink láttán kijelenthetjük, hogy a fentebb megfogalmazott hipotéziseink beigazolódtak, azok alapján megfelelő konzekvenciák vonhatók le, ajánlásokat tehetünk.

Konzekvenciák, javaslatok

A gazdálkodók az agrárterületeinken fekvő kultúrtörténeti emlékeinkkel, nemzeti értékeinkkel elfogadóak. A megkérdezettek által elmondottak alapján tudatos, szándékos

Végső soron megállapítható, hogy az akkori egyesületi civil kezdeményezés hatására már nem fenyegeti pusztulás a még épen maradt halmokat, azok megmeneküléséről számolhatunk be.

Az Egyesület meglátása az elért eredményekről, az eltelt 20 évről

Szelekovszky Lászlót, az egykori egyesület titkárát, a kunhalmok védelmének „atyját” kérdeztük meg véleményéről, a több mint 20 éve történt konferencia jelenkori eredményeiről. Elmondása alapján rendkívül elégedett, hiszen elérte célját a konferencia, az egyesület. Minden egykor kitűzött céljukat elérték, küldetésüket teljesítették. Öröm látni számára, hogy most már szinte minden Békés megyei kunhalom területén felhagytak a mezőgazdasági műveléssel a gazdák. Nagy eredménynek tartja, hogy a kezdeményezésükből nemcsak, hogy hazai, hanem uniós rendelet is született, melyet azóta tovább is formáltak. Ugyanakkor látja, hogy a gazdálkodók felé történő „csillapító” munkát folytatni kell ezen kutatási eredményeink tükrében. Elmondása alapján boldogan megy nyugdíjba, hiszen kitűzött céljait elérte.

Végül hozzáfűzi: egy dolog, ami különlegessé teszi a halmokat, hogy ember alkotta, több ezer éves kultúrtörténeti emlékek, valamikori élőhelyek és sírok – a sírokra pedig vigyázni kell – MERT HAZÁVÁ A NEMZETET A SÍROK AVATJÁK.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket szeretnénk kifejezni a kutatásunkhoz nyújtott segítségükért az MTA Közgazdaságtudományi és Regionális Tudományok Kutatóközpontja (MTA KRTK) Regionális Kutatások Intézete Alföldi Tudományos Osztály békéscsabai kollégáinak. A szakemberek fáradhatatlanul segítettek a többször több órás konzultációkon, egyeztetéseken. Szakértelmük és hozzáállásuk nélkülözhetetlen volt a kutatás megfelelő módszertanának kidolgozásában és a felmérés eredményeinek feldolgozásában, kiértékelésében.

Irodalom

- Ackrill, Robert (2000): *The Common Agricultural Policy*. Sheffield:Sheffield Academic Press Ltd.
- Babbie, Earl (2003): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest:Balassi Kiadó.
- Brady, Mark–Kellermann, Konrad–Sahrbacher, Christoph–Jelinek, Ladislav (2009): Impacts of Decoupled Agricultural Support on Farm Structure. Biodiversity and Landscape Mosaic: Some EU Results. *Journal of Agricultural Economics*, 60, 563–585.
- Heltai Erzsébet–Tarjányi József (1999): *A szociológiai interjú készítése*. Budapest:TÁRKI.
- Kvale, Steinar (2005): *Az interjú*. Budapest:Jószöveg Műhely.
- Malatinszky, Ákos–Ádám, Szilvia–Falusi, Eszter–Saláta, Dénes–Penksza, Károly (2013): Planning management adapted to climate change effects in terrestrial wetlands and grasslands. *International Journal of Global Warming*, 5, (3), 311–325. DOI: 10.1504/IJGW.2013.055365
- Murányi István (2007): Civil esélyek Hajdú-Bihar megyében. *Civil Szemle*, IV., (3–4.), 93–101.
- Newing, Helen (2011): *Conducting research in conservation – A social science perspective*. Abingdon, Oxon: Routledge:Taylor & Francis.

Fotó/Gönczö Viktor

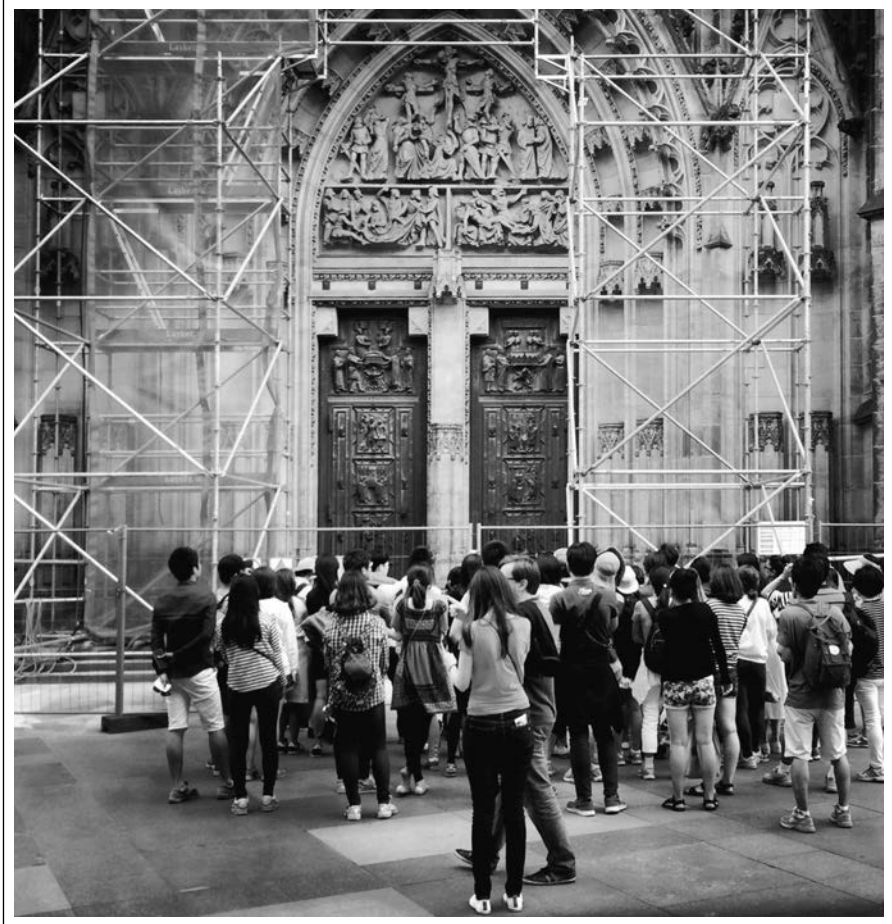
- Szelekovszky László (1999): *Békés megye kunhalmjai*. Békéscsaba: Körös–Maros Nemzeti Parkért Egyesület.
- Szelekovszky László (2005): *Közös kultúrtörténeti emlékeink a kunhalmok*. Békéscsaba: Dombegyház Nagyközség Önkormányzata.
- Tóth Albert (1988): *Szolnok megye Tiszántúli területének kunhalmjai*. Zounuk 3. Solnok Megyei Levéltár Évkönyvei.
- Tóth Albert (2002): *Az Alföld piramisai*. Kisújszállás: Alföldkutatásért Alapítvány.
- Vasa László (2013): Civil szervezetek rendszere, szerepe a magyar agráriumban. *Civil Szemle*, X., (2), 25–36.

Internetes hivatkozások

- A Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot a Kölcsönös Megfeleltetés honlapja.
<http://kolcsonosmegfeleltetes.hu/K%C3%B6cs%C3%B6n%C3%B6sMegfeleltet%C3%A9s/HMK%C3%81/HelyesMez%C5%91gazdas%C3%A1g%C3%A9sK%C3%B6rnyezeti%C3%81llapot.aspx> Letöltés: 2015.02.04.
- Civil törvény útmutató. <http://civiljogok.hu/utmutato/civil-szervezeteket-2014-marcius-15-etol-az-uj-ptk-hatalybal-epesetol-erinto-legfontosabb-s> Letöltés: 2015.02.10.
- Helyicivil.hu. <http://www.helyicivil.hu/r/koros-maros-nemzeti-parkert-egyesulet-bekescsaba-bekescsaba/kornyezetvedelmi>. Letöltés: 2015.02.18.
- Körös–Maros Nemzeti Park. http://www.kmnp.hu/index.php?pg=menu_1140. Letöltés: 2015.02.18.

Felhasznált jogszabályok

1996. évi LIII. törvény a természet védelméről.
- 50/2008. (IV. 24.) FVM rendelet az egységes területalapú támogatások és egyes vidékfejlesztési támogatások igényléséhez teljesítendő „Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot” fenntartásához szükséges feltételrendszer, valamint az állatok állategységre való átváltási arányának meghatározásáról.
- 10/2015. (III. 13.) FM rendelete az éghajlat és környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokra nyújtandó támogatás igénybevételének szabályairól, valamint a szántóterület, az állandó gyepterület és az állandó kultúrával fedett földterület növénytermesztésre vagy legeltetésre alkalmas állapotban tartásának feltételeiről.
- 1850/1972. és 1851/1972. számú OTvH határozatai.
- COUNCIL REGULATION (EC) No 73/2009 establishing common rules for direct support schemes for farmers under the common agricultural policy and establishing certain support schemes for farmers, amending Regulations (EC) No 1290/2005, (EC) No 247/2006, (EC) No 378/2007 and repealing Regulation (EC) No 1782/2003.
- REGULATION (EU) No 1306/2013/EU on the financing, management and monitoring of the common agricultural policy and repealing Council Regulations (EEC) No 352/78, (EC) No 165/94, (EC) No 2799/98, (EC) No 814/2000, (EC) No 1290/2005 and (EC) No 485/2008.
- REGULATION (EU) No 1307/2013/EU establishing rules for direct payments to farmers under support schemes within the framework of the common agricultural policy and repealing Council Regulation (EC) No 637/2008 and Council Regulation (EC) No 73/2009.

Fotó/Gönczö Viktor

SHARING ECONOMY: A CIVILEK LEHETŐSÉGEI A KÖZÖSSÉGI GAZDASÁGBAN*

Példák és példázatok

Szűts Zoltán–Yoo, Jinil

■ Az utóbbi években a közgazdaságtan, a média- és kommunikációkutatás, az informatika, a turizmus, a jogalkotás és a szociológia egyre erőteljesebben foglalkozik a sharing economy (rövidítve SE, magyarra fordítva megosztáson alapuló, közösségi gazdaság, közösségi fogyasztás) kérdéseivel. A jelenséget civil megközelítésben néhány gyakorlati példával tudjuk a legjobban leírni.

Mindennapi tapasztalat, hogy a világ nagyvárosaiban a gazdasági és pénzügyi válság után megjelentek a közösségi kertek. Budapesten 2012 óta az átlagban öt négyzetméteres parcellákon tapasztalt és kezdő kertészek zöldséget és gyümölcsöt termesztetnek közösségben saját igényeik és elképzeléseik szerint. A szabály egyszerű: felelősséget kell vállalni a projekt sikeréért, részt kell venni a kert környezetének gondozásában és a közösség építésében. A hangsúly a proaktív magatartáson, öngondoskodáson, közösségépítésen és persze nem utolsósorban a friss ételkészítésen van. A telekocsi rendszer (Oszkár), a magánszemélyek kihasználatlan autóinak kölcsönzése (RelayRides, Get-around) vagy a közösségi taxi (Uber, Lyft) kezdeményezések keretében mobilalkalmazások segítségével az autóval rendelkező civilek megosztják szabad autós kapacitásukat az éppen utazni akaró felhasználókkal. A szolgáltatás olcsóbb a hagyományos taxinál, vagy a telekocsi esetében a távolsági busz vagy vasúti közlekedésnél. Mind többen osztják

* A cikk megszületését a Hankuk University of Foreign Studies Research Fund támogatta. (This work was supported by Hankuk University of Foreign Studies Research Fund.)

Fotó/Gönczö Viktor

meg szabad férőhelyeiket vagy üres lakásaikat ismeretlenekkel online felületek és mobil-eszközök segítségével (Couchsurfing, AirBnB). Az így létrejött közösségben a biztonságról a közösségi médiából megismert értékelési rendszer gondoskodik, az utasok a vezetőket, míg a vezetők az utasokat értékelik. Számos felhasználó felismerte, hogy a közösségi oldalak személytelenek, és a virtuális térben is létezik fizikai távolság, ezért mind több közösség alakul földrajzi érintettségben (Miutcánk). A regisztrált felhasználók megadják lakhelyüket és a környezetükben élő felhasználókkal együtt közös faliújságokat működtetnek, ahol szívességet, segítséget kérnek vagy éppen kínálnak. Egyetemisták, tanárok, kutatók töltik fel cikkeiket közösségi adatbázisokba (Academia.edu), hogy azok mások által olvashatóak legyenek, vagy szerkesztik szabadidejükben a nyílt lexikonokat. A mikrofinanszírozás azoknak nyújt segítséget 25 dolláros keretig, akik nem kaphatnak kölcsönt pénzintézetektől (Kiva). Az online szabadegyetemi (MOOC) rendszerek (Coursera, edX) lehetővé teszik, hogy bárki a top egyetemeken ingyen végezzen el kurzusokat.

San Franciscóban, New Yorkban és Szöulban a városi önkormányzatok támogatják a közösségi gazdaságot. New Yorkban bizonyos napokon a lakosok kiteszik a feleslegessé vált, de még használható tárgyaikat rendezett körülmények között, és akinek szüksége van rájuk, elviheti őket. A jelenség alapja a nyílt partnerség és együttműködés az állami és üzleti szféra, illetve a különböző civil szervezetek között (Matofska 2014). A SE jelenségek egyes esetekben kiegészítik vagy átveszik a civil szervezetek szerepét (szegények élelmezése). Közösségeket hoznak létre. A civilek mikrovállalkozóvá válhatnak (szabad szobájuk kiadásával, autójuk kölcsönbe adásával). Csökkentik a szociális különbségeket, javítanak az élethelyzetükön (a telekocsi rendszer például lehetővé teszi a munkába járást – ingázást – nagyobb távolságokra is). Elterjedté válik a közösségi vásárlás modellje, melyek vizsgálata sem késik (Kim K.–Kim H. 2013:25). Cikkünkben a SE közösségi fogyasztáshoz, szabaderőforrás- és feleslegmegosztáshoz kapcsolódó elveit, jó példáit, veszélyeit és a jelenséghez kapcsolódóan a civilek lehetőségeit vizsgáljuk, figyelembe véve a sharing economy bevezetésében élen járó Egyesült Államokat, a szerzők érintettsége révén a hagyományosan erős közösségek országát, Koreát, ahol a megosztás a tradíció része, illetve Magyarországot.

Birtoklás helyett megosztás

Valamennyi általunk példákkal illusztrált jelenség egy olyan közös elven, olyan meggyőződésen alapul, mely számos civil szervezet sajátja, a felesleg megosztásán, az erőforrások, szabad kapacitások újraelosztásán és a közösség építésén (adott esetben, ha jelen van egyfajta elkötelezettség, szociális hálózat létrehozásán). Ezen jelenségek gyűjtőneve a sharing economy, de a szakirodalom használja még a collaborative consumption, peer economy vagy P2P (peer-to-peer) business kifejezéseket is.

A cikk aktualitását az is adja, hogy a sebesség, mellyel a SE erősödik, óriási. Egy 2014. augusztusi PwC jelentés kiemeli, hogy a SE környezetében a civilek közti pénzügyi tranzakciók értéke ebben az évtizedben világviszonylatban eléri a 335 milliárd USD-t (Moseby 2014).

A millenniumi vagy Y generáció tagjai, akik most lépnek elő meghatározó gazdasági tényezővé, kultúrájukat a kölcsönzés és megosztás köré építik. Nem vesznek nyomtatott sajtóterméket, online, ingyen elérhető híreket osztanak meg és olvasnak közösségi oldalakon, nem vásárolnak DVD-t, hanem online videotékából kölcsönzik ki, nem vásárolnak CD-t, hanem előfizetnek valamilyen online zenehallgatást biztosító szolgáltatásra (Geron 2013).

A cikkünkben bemutatott jelenség, a SE és annak jó példái abban különböznek a már meglévő rendszerektől, hogy nem állami vagy nagyvállalati tulajdonban lévő járműveket, ingatlanokat, eszközöket bérelnek a SE-ban résztvevők, hanem egymás vagy civil, non-profit közösségek, kisvállalkozások tulajdonát, ezáltal kapcsolatba lépnek egymással, peer-to-peer kapcsolatokat alakítanak ki, és mikro, lokális szinten osztják meg feleslegüket.

Ki kell emelnünk, hogy cikkünket meghatározó civil olvasatunkban a SE elnevezést a megosztás egy szűkebb jelenség együttesére alkalmazzuk, melyben a közösség tagjai saját tulajdonukat, képességüket, munkájukat, idejüket osztják meg egymással. A jelenséget a közgazdaságtan szemüvegén keresztül vizsgáló szerzők valamennyi megosztás alapú tevékenységet ide sorolnak, például a nagyvállalatok által működtetett innovatív, perc alapú és okostelefonokkal lehetővé tett autókölcsönzés új modelljét is (ilyen például az Avis tulajdonában lévő Zipcar). Ez ellen szól, hogy a SE jelenlegi népszerűségében éppen a mindennapi felhasználók, a civilek aktivizálása és egymással való interakciója játszott döntő szerepet, míg például autó- és kiegészítő-kölcsönzők, szállodai szolgáltatások korábban is léteztek. Ezen szolgáltatások köre és az igénybevételek száma azonban nem növekedett, inkább csökkent, és a hangsúly továbbra is a birtoklásra volt. Pár éve azonban újfajta tendencia olvasható ki, mely cikkünk jogosultságát adja. A paradigmaváltás akkor következett be, amikor az infokommunikációs eszközök (számítógépek, okostelefonok és táblagépek) elterjedése lehetővé tette a gyors és hatékony kapcsolatot és egy újfajta, a következő fejezetben tárgyalt bizalom megjelenését a felhasználók között, így mind több esetben a birtoklást a megosztás váltja fel.

A sharing economy elmélete és a vizsgálati horizont szűkítése

Definiálási kísérletünk során már kiemeltük, hogy a SE egy olyan specifikus gazdasági és szociológiai ökoszisztéma, mely a fizikai és emberi erőforrások megosztására épül. Magában foglalja a közösségi termelést, elosztást, kereskedelmet és szolgáltatáscserét különböző egyének és szervezetek között. A SE környezetében a fogyasztók (civilek) közvetlenül egymással kerülnek kapcsolatba, és ez a modell átalakítja a korábbi üzleti szisztémákat is (Finley 2013:2). Rachel Botsman (2010) szerint a SE nem pillanatnyi trend,

hanem sokkal inkább jelentős kulturális és gazdasági erő, mely nem csak azt alakítja át, hogy mit, hanem azt is, hogy hogyan fogyasztunk. Az én-től a mi kultúrája felé billenti az egyensúlyt. A SE ernyője alá sorolható a fent említett jelenségeken túl a közösségi vásárlás és tulajdon, az újrafelhasználás és -elosztás, a wikinómia, mikrovállalkozás, a nyílt forrás(kód), a felhasználók által létrehozott tartalom és a crowdsourcing is (Matofska é.n.).

Ebben a folyamatban az első lépést az e-Bay és a Craigslist jelentette, és az alapja maga az Internet volt. A SE előfutárai az online közösségi piac, az e-Bay és a szabályozatlan apróhirdetések környezete, a Craigslist lehetővé tette, hogy egyszerre legyen a felhasználókból eladó és vásárló a peer-to-peer kapcsolatok segítségével. Ezen szolgáltatások biztosították, hogy a felesleges, kihasználatlan tárgyaik új tulajdonoshoz kerüljenek (Finley 2013:2). A SE online szolgáltatásai kapcsolatot teremtenek a felhasználók között, akik egymás kihasználatlan tárgyait, szolgáltatásait rövid távra, jelentős adminisztratív terhek nélkül kölcsönöznék. A fizikai javak megosztásában rendkívül hatékonyak a közösségi oldalak (Facebook, Twitter) is (Lee S. 2013:264).

A felesleg megosztása online, informatikai eszközökkel a hosszú farok elméletbe illeszkedik. Az elnevezést egy görbén a kiugró érdeklődésre igényt tartó produktumok mellett a hosszan elnyúló, csupán egy-két felhasználó által birtokolt termékeket ábrázoló vonal leírására használják. Az e-Bay és főleg Amazon esetében például a korábbi modellel ellentétben a kiemelt, nagy érdeklődésre számot tartó kötetek mellett egyenrangú szerepet kaptak a csupán egy-két példányban létezők is (Anderson 2006).

A SE-t a gyakorlatba átültető Benita Matofska (2014) szerint a közösségi gazdaság (és fogyasztás) 10 elemből építkezik:

Civilek: A civilek képezik a SE alapját (a szerző itt a People's Economy kifejezést használja). Ez azt jelenti, hogy a civilek a közösségeik és a társadalom aktív résztvevői. Az emberi jogokat tiszteletben tartják és őrzik. A civilek termelők, együttműködők, elosztók. A mikrovállalkozások alapját képezik.

Termelés: A SE-ben a civilek előtt nyitva áll a közösségi termelés lehetősége, amiben segítséget nyújtanak az online eszközök. A helyi közösségekben való termelés csökkenti a környezetszennyezést.

Új értékrend: A rendszer új „valuták” megjelenéséhez vezet, ilyenek a megosztott idő, közösségi befektetés, az erőforrások racionálisabb felhasználása. A SE-ben nem létezik felesleg, csak rosszul allokált forrás, melyeket applikációkkal lehet optimalizálni.

Elosztás: A SE-ben a forrásokat újra elosztják alapvetően lokális szinten, hogy ebből a társadalom egészének származzon haszna. Itt is a hangsúly a civil aktivitásból létrejövő közösségeken van.

A bolygó mint egész: A környezettudatosságban a civilek, szervezetek és kormányzatok osztoznak. A tervezett elavulást a fenntartható fejlődés váltja fel.

Hatalom: A SE mind gazdasági, mind társadalmi hatalmat ad a civilek kezébe, és mikro szinten döntéshozóvá teszi őket. Támogatja a fair play rendszerét, csökkenti a különbségeket és szegénységet (Yang 2007:12). Bár a SE is informatikai rendszerre támaszkodik, mint az okosvárosok esetében (Yoo 2014), a „hatalom” éppen az IKT-nek köszönve a civilek és nem hagyományos hatalmi (politikai, pénzügyi) központok kezében van.

Megosztáson alapuló szabályozás: A törvények és szabályozások létrehozzák a bizalom rendszerét, és a megbízható megosztókat a közösség tagjai nagyra értékelik.

Kommunikáció: A SE információ és tudás megosztásán alapul, és ezek szabadon elérhetők. Mindezt okostelefonos applikációk, weblapok és közösségi oldalak teszik lehetővé.

Kultúra: A SE *mi* alapú kultúra. A megosztás kultúrája átnyúlik a különböző szektorokon, vallásokon, nemzeteken, társadalmi osztályokon.

Jövő: A SE robusztus, fenntartható gazdasági rendszer, mely hosszú távú vízió köré épül.

Közösségi kertek és felesleges élelmiszer megosztás a sharing economy környezetében

Ha a SE jelenségek elemzésére vállalkozunk, a sort a legismertebbel, a városi kertekkel érdemes kezdenünk. A SE környezetében az egyének sokkal kevésbé a nagy bolthálózatok és sokkal inkább egymás felé tekintenek, ha az élelmiszerről van szó. Az így kevesebbet utazik, tehát frissebb és kisebb ökológiai lábnyomot hagy, és gyakran egészségesebb is. A városi kertek és közösségi konyhák a helyi termesztésre alapoznak – a nagyvárosokban is. Ez a megközelítés támogatja az egészséges életmódot és élelmiszerellátást (Corrigan 2011; Evers 2011), illetve helyben biztosít munkát és hasznos szabadidő-eltöltést (Policies for Shareable Cities 2013:15). A közösségi kertekben a civilek által megtermelt élelmiszer értéke egyre fontosabbá válik, mivel a KSH adatai szerint 2013-ban a lakosság 23,9 százalékát érintette a súlyos anyagi nélkülözés (KSH 2014:19), és a zöldségekre és gyümölcsökre például az összes élelmiszeren belül 16 százalékot fordítottak a fogyasztók (KSH 2014:25).

A közösségi vagy városi kertek olyan területek, amelyeket több ember (városi kertészek) közösségben művelnek. Számos fajta városi kert létezhet: vannak parcellára osztott közösségi kertek, közösségi parkok, léteznek iskolakertek, illetve szociális kertek (Teig et al. 2009). Sokféle növény termeszthető ezekben a kertekben: virágok, fűszernövények, haszonnövények, élelmiszernövények, dísznövények.

Mielőtt a jelenséget részletesen elemeznénk, fontos kitérni a tudományos recepciójára. Valamennyi vizsgált jelenség közül a városi kert bír a leghosszabb múlttal, így nem meglepő, hogy már egy ideje jelen van a tudományos diskurzusban, és számos cikk született, mely teoretikus és/vagy empirikus megközelítésben vizsgálja a témát. A témával foglalkozó (főleg szociológiai) szakirodalom alapvetően a kisebb átlagkeresetű lakosok által lakott városrészekben létrejött, döntően egyesült államokbeli kerteket vizsgálja (Guitart et al. 2012).

Városi kerteket elhagyott telkeken, üres grundokon alapítanak, mindig szigorúan a tulajdonossal kötött együttműködési megállapodás szellemében, mivel a városi kertek nem gerillamozgalmak, sokkal inkább egy hosszú távú terv része, amely az önellátáshoz való jogot és tudást helyezi a középpontba. A városi kertek önszerveződő civil kezdeményezések, de sok példa van egyházi kertekre, önkormányzati szociális kertekre, iskolai,

börtön vagy nonprofit szervezetek által működtetett kertekre vagy csak egyszerűen a szomszédság által működtetett közösségi kertekre is. A kertészek, a közösség a legtöbb esetben vezetőt választ, aki szervezi, irányítja a kert közös munkálatait, intézi az ügyeket, elsimítja az esetleges súrlódásokat, betartatja a közösen hozott szabályokat (Rosta 2014).

A közösségi kertek mozgalom nem új keletű, a modern kor recesszió és háború sújtotta évtizedeiből származik. A 20. századi nagyvárosok kialakulása egybeesett a folyamattal, melynek során az urbánus életforma már kizárta az élelmiszertermelést, és mindinkább a városok nyújtotta kényelmi szolgáltatásokra, nagyáruházakra és ipari mennyiségben előállított élelmiszerekre támaszkodott. A II. világháború idején az élelmiszerimporthoz is leginkább rászoruló, a bombázások miatt nehéz helyzetben lévő Anglia nagyvárosai minden egyes kihasználható területét is földművelés alá vonták, ezek voltak a Victory Gardens – győzelmi kertek, melyek megmentették a városi lakosságot az éhezéstől. A növekvő gazdasági fejlődés és ezzel együtt járó jólét azonban évtizedekre elfeledtette a közösségi kertek koncepcióját.

A közösségi kertek mozgalom a kisebb-nagyobb gazdasági válságok hatására újraéledt. New Yorkban az 1975-ös városcsőd után számos lakatlan telek maradt, mely hamarosan szeméttelappé vagy bűncselekmények helyszínévé vált, különösen a város szegények lakta negyedeiben. A közösségi kertészet ekkor éledt újra, és három évvel később a rendszer már szervezett keretek között működött. A város tulajdonában lévő telkeket rövid távra magánszemélyek gondozásába adták. Később, ahogy a telekárak növekedtek, a város számos területét visszakövetelte, és a kertészek elkeseredett küzdelmet vívtak, a 2000-es években kibontakozó válság azonban új lendületet adott a mozgalomnak, mely komoly bázisra tett szert, és számos esetben a tulajdonosok kínálták fel a közösségi használatra a földterületet. A közösségi kertészek, kiszorulva a telkekről, a tetőkre költöztek. New York lapostetői ugyanis jó helyszínt biztosítanak.

A siker egyik összetevője a kis, önszerveződő közösségek. Ez persze ellentmond a korábbi egységes irányítási és automatizálási törekvéseknek. A „minden csak számadat” elképzeléssel szemben olyan folyamatos alkalmazkodást igényel, melynek központjában az interakció és a közösségépítés, és kevésbé egy diagrammal ábrázolható sikertörténet áll. Nő a városi zöldfelület mellett, hogy a város kertekre és parkokra fordított kiadásai stagnálnak. A városi közösség tagjai, akik maguk termelik meg az élelmiszereket, szolidárisabbak (Kurtz 2001; Beilin–Hunter 2011; Turner 2011). Példa erre, hogy a New York-i kertek művelői a termés feleslegét gyakran az ingyenkonyháknak ajándékozzák, vagy nyomott áron adják el.

A kertek környékei hamarosan biztonságosabbá váltak, mivel több szem figyelte az utcákat, a fiatalok egy része pedig a szabadidejét a kertekben töltötte, és nőtt a környezet iránt érzett felelősség mértéke is. Ahol a foghíjas telkeket kertekké alakították és rendezett környezetet hoztak létre, a betörések száma jelentősen csökkent (Gold 1997; Garvin et al. 2012), a kertek pedig az interkulturális párbeszédet erősítették (Shinew et al. 2004). Kutatások bizonyítják, hogy a közösségi kertek növelik a szellemi jólétet és elősegítik a társadalmi kapcsolatok megerősödését (Ulrich 1981; Gold 1977; Francis et al. 1994; Hynes 1996). Az USA-ban végzett kutatások ismeretében kijelenthetjük, hogy a

közösségi kertek jelentős együttműködést generáltak a szomszédok között művészeti, különösen zenei tevékenységekkel, melyek helyszínei a kertek voltak (Fisher 1992; Armstrong 2000; Eizenberg 2012; Bendt et al. 2013).

A városi kertek jelensége iránt érdeklődőknek a témával kapcsolatos szakirodalom rendkívül alapos áttekintését kínálja Daniela Guitart, Catherine Pickering és Jason Byrne: *Past results and future directions in urban community gardens research* cikke (Guitart et al. 2012).

Gyakori jelenség, hogy a minőségi élelmiszereket előállító kistermelők nem tudnak versenyezni a tömegtermelt élelmiszerek áraival, nehezen felelnek meg a kereskedelmi láncok elvárásainak, így nem tudnak bekerülni a boltok polcaira. Világszerte a vásárlók egyre növekvő részének lenne igénye egészséges élelmiszerekre, elfogadható áron, de nem tudják, hol keressék. A külföldi példák helyett egy magyar kezdeményezést említhetünk, mely segítségével könnyen tájékozódhatunk, hogy környezetünkben milyen kistermelői termékek érhetőek el. A 30km.hu alkalmazást közvetítő, minden egyéb költség nélkül hozzák össze a termelőket és vásárlókat. A rendszer GPS koordináták, geolokáció alapján megadja, hogy a felhasználó milyen élelmiszereket hol, kitől és milyen áron szerezhethet be. Valamennyi eladó profillal szerepel, bárki eladóvá válhat, a vásárló pedig értékelheti azt, akivel sikeres tranzakciót bonyolított le (Használd és használd ki 2014).

Közösségi közlekedés a sharing economy környezetében

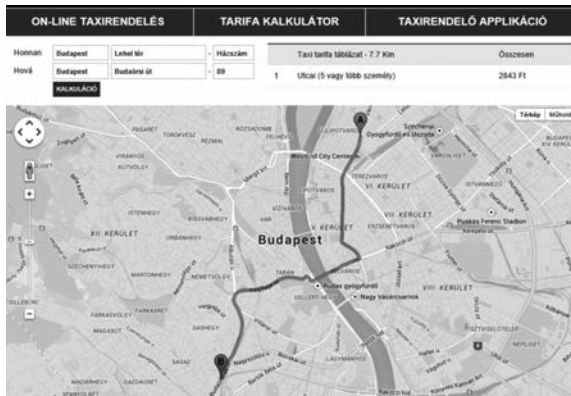
A SE-ben a közlekedés esetében a hozzáférésen és nem a birtokláson van a hangsúly. A felhasználók között létrejövő autókölcsönzés (carsharing), a telekocsi (ridesharing) és kerékpármegosztás (public bikesharing), részben pedig a közösségi taxi szolgáltatás is javíthatja a forgalom sebességét, csökkentheti a szükséges parkolóhelyek számát, a légszennyezettséget és a járművekre fordított költségeket. Ezzel egy időben növeli azok mobilitását is, akiknek nincs tulajdonukban személygépkocsi (Policies for Shareable Cities 2013:7). A megosztáson alapuló közösségi közlekedés elemzésünk szempontjából azért fontos, mert Magyarországon a közlekedés és szállítás a háztartási kiadások 12,1 százalékát tette ki 2013-ban (KSH 2014:24).

A legnépszerűbb közösségi taxiszoolgáltatás, az Uber csak közvetítőként szerepel az utas és a sofőr között, nem taxitársaságként működik, a sofőrök pedig nem állnak vele munkaviszonyban, nem alkalmazottai a cégnek. Az üzleti modell lényegét tekintve ők csak összehozzák az utazni vágyót és azt, aki szabadidejében a hagyományos taxitarifáknál alacsonyabb összegért elvinné őt, mint magánszemélyt, a saját autójában. Az Uber jelentős költségtől kíméli meg magát, ami egy hagyományos taxitársaságot terhel. Az alkalmazás segítségével a felhasználók valós időben követhetik az okostelefonjuk kijelzőjén megjelenő térképen, hogy a környékükön éppen melyik felhasználó vállal fuvar, és korábbi utasai hogyan osztályozták. Az alkalmi sofőrök, miután megkeresés érkezik hozzájuk, látják az utazni vágyók profilját, és hogy más sofőrök hogyan értékelték. Mind többen, ha van néhány szabad órájuk, alkalmi Uber taxisofőrré válnak. Az Uber technoló-

gia viszonylag egyszerű. Az utazni vágyók jelentős részének van GPS-képes okostelefonja mobilinternettel. Az Uber valós időben, a forgalmat figyelembe véve navigálja a sofőrt az okostelefonja segítségével.

Az Uber értéke az elemzők szerint már meghaladja az Egyesült Királyság (14 milliárd dollár) és az Egyesült Államok (11 milliárd dollár) teljes, összesített taxis piacát. Az új üzleti modell a szabad erőforrások megosztásán alapul, jellemzői a költséghatékonyság, a rugalmasság, az olcsó fuvardíjak és a fogyasztók igényeinek figyelembe vétele (Voith 2015). Az Uberhez hasonlóan, a Lyft-sofőrök is szabadidejükben dolgoznak. Az Uber és Lyft átlagban 25 százalékot kérnek el a bevételből, de nem adóznak, a taxisok átlagban 10 százalékot fizetnek a cégnek. Felmerül tehát a kérdés, hogy főállásban mennyire lehet nyereséges Uber- vagy Lyft-sofőrnek lenni?

1. ábra. Hagyományos taxi- és Uber-költségek összehasonlítása

Forrás: <http://www.fotaxi.hu/Kalkulator#main-menu>, illetve <https://www.uber.com>

A közösségi taxi modell mellett jelentősek az autókölcsönzési alkalmazások (például RelayRides), melyek lehetővé teszik, hogy felhasználók saját autójukat adják kölcsönbe papírmunka nélkül, rövid távra. A szolgáltatást biztosító közvetítő ilyenkor bizonyos százalékot kér (10–25 százalék), de cserébe biztosítást nyújt például az esetlegesen felmerülő károkért. Egy felmérés szerint a peer-to-peer autókölcsönzési rendszer akkor képes

paradigmaváltást előidézni az USA-ban, ha a személygépkocsival rendelkezők mintegy 25 százaléka részt vesz benne, ami kiemelkedően magas arány (Hwang–Jeon 2014:37). A rendszer ugyanígy csak akkor fenntartható, ha kellőképpen hatékony, és repülőterek, pályaudvarok, P+R parkolók környékén mindig van kölcsönözhető autó. Ezzel kapcsolatban készült esettanulmány, mely a szőuli pályaudvarok környékén carsharing keretében elérhető autókat térképezi fel, az ilyen típusú közösségi közlekedés sikeres működtetéséhez szükséges stratégiát javasol a metropolisz vezetőinek (Hwang–Jeon 2014:47–48; Kang et al. 2014:691), illetve megjelöli a carsharing sikerének útjában álló főbb akadályokat (Choi–Park 2014:382). Valamennyi koreai szerző kiemeli, hogy az ilyen típusú közösségi közlekedés képes lenne csökkenteni az utak túlterheltségét, a közlekedési dugókat és csökkenteni a környezetszennyezést. Láthatjuk tehát, hogy Koreában az USA-beli vagy európai tendenciával szemben nem tiltáshoz folyamodtak, hanem a minden fél (állam, vállalatok, civilek) számára legmegfelelőbb megoldást keresik.

A magyar közösségi közlekedés modell csak egyféle attitűdöt ismer, a magyar civilek nem adják kölcsön autójukat, inkább taxisokká válnak, vagy az autóval nem rendelkezők betársulnak egy telekocsiba. Az új matricarendszer bevezetése után például a Facebookon megfigyelhető, hogy mind nagyobb az érdeklődés az Oszkár iránt, mely Magyarországon az egyik legismertebb megosztáson alapuló, közlekedéshez köthető közösségi szolgáltatás. A 2007-ben két egykori BME-s hallgató által létrehozott Oszkár (Oszkar.com) összehozza a hosszabb távolságra utazni vágyókat. Az alkalmazás lehetővé teszi, hogy a felhasználók megnézzék, a számukra fontos útvonalon közlekedik-e valaki, illetve az autós kocsijában van-e még hely. A telekocsi választása sokkal kevésbé költséges módszer, mint a hagyományos közösségi közlekedés (busz, vonat) használata. A minőséget szintén szolgáltatáson belüli visszajelzési rendszer biztosítja (Használd és használd ki 2014).

Újfajta lakóközösségek a sharing economy környezetében

A SE abból az alaphelyzetből is építkezik, hogy az ingatlanokban is jelentős kihasználatlan kapacitás van. A szabad kapacitások ingyenes megosztását szolgálja a Couchsurfing (couchsurfing.org). Az alkalmazás segítségével kiválaszthatjuk az úti célunkat, és azt is megadhatjuk, hogy mettől meddig szeretnénk az adott helyen tartózkodni. Az alkalmazás regisztráció után megmutatja, hogy adott városban hány magánszemélyek – olvasatunkban civilek – által kínált alvóhely, adott esetben szoba van. A szolgáltatás egyik célja – a működtetői szerint –, hogy közösséget hozzon létre az utazókból, nyelvtanulási, kapcsolatteremtési lehetőséget biztosítson. A tagok más SE szolgáltatásokhoz hasonlóan szintén értékeli egymást.

A kanapészfoglaláshoz hasonlóan az AirBnB (www.airbnb.com) is a közösségi szállásfoglalást teszi lehetővé, azonban magasabb színvonalú szolgáltatást kínál, és meghatározott, a szállodai és gyakran a youth hosteleknél is alacsonyabb árakon szállhatnak meg a

felhasználók közös vagy privát szobában, lakásban, házban vagy akár kastélyban. A szolgáltatás flexibilis, rövid időtartamra is lehetséges használni. Az angol rövidítés az airbed and breakfast, azaz a gumimatrac és reggeli szavak összevonásából jött létre. A szoba mellett a vendégeknek reggelit is biztosítottak, a szállásadók gyakran idegenvezetőik is. Az AirBnB ebben az esetben a technológiát, a platformot és a biztosítást nyújtja, minden egyébről, tehát az árról is a szálláshely tulajdonosa dönt és gondoskodik. A szolgáltatás jutalékot számol fel. A létrejött tranzakciónál a házigazdától 3, a vendégektől 6–12 százalékot kérnek, a turisztikai adót természetesen a szállásadónak kell fizetnie. A vendégek bankkártyával fizetnek, a bevételből működtetik a honlapot és fenntartanak ügyfélszolgálatot. Reklamáció vagy konfliktus esetén nem a kiadóval kell vitatkozni, a hitelesség érdekében a rendszerbe kerülő szállásokat a saját fotósuk keresi fel, ingyen. 2014 szeptemberében több mint 190 országban 800 ezer szoba szerepelt az AirBnB rendszerében, és több mint 17 millióan vették igénybe a szolgáltatást (Lendületesen terjeszkedik Magyarországon az AirBnB 2013). Az AirBnB más SE jelenségekhez hasonlóan bizalmon alapul, hisz ismeretlen emberek engedik egymást személyes szférájukba, otthonukba. Valamennyi SE környezetében megerősödött és általunk vizsgált lakóközösségi modell alapvetően rövid távú együttélést jelent, azonban mind több, kezdeti fázisban lévő non-profit kezdeményezés van, mely a hosszú távú együttélést támogatja. Ilyen a koreai „happy together” mottójú WOOZOO kezdeményezés, mely a civilek és az állam együttműködésén alapszik. A projekt keretében Szöul számos kerületében lehet új építésű apartmanházban a megszokott magas áraknál sokkal kedvezőbb bérletű „ágyakat” egy online alkalmazás segítségével (Rha 2014:113–118).

2. ábra. Egy WOOZOO hosszú távú együttélésre létrehozott közösségi lakástípus

HOUSE PROFILE
WOOZOO

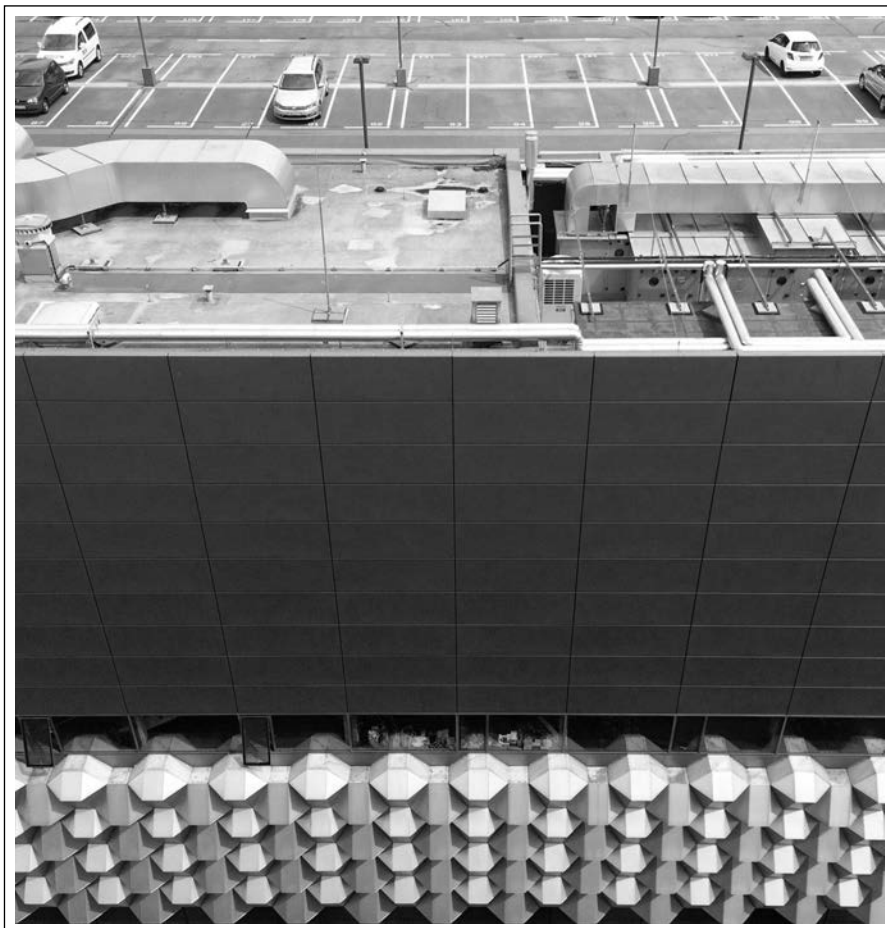

HOUSE 11. DESSERT

Jegi-dong, Dongdaemun-gu, Seoul.

Room	Type	Price	Sex
A	Twin	455,000	F
B	Twin	435,000	F
C	Single	500,000	F
D	Single	500,000	F
E	Single	500,000	F
F	Twin	580,000	F

Forrás: <http://woozoo.kr>

Fotó/Gönczö Viktor

A közösségi lakóközösségek mellett meg kell említenünk a megosztott irodák jelenlétét is, mely a költségek csökkentése mellett tudásmegosztást támogató közösségek létrehozásához vezet (Lee–Rim 2013:177).

Közösségi szolgáltatások, időmegosztás és új típusú szomszédság a sharing economy környezetében

A Facebook lehetővé tette a felhasználók számára, hogy a világ bármely pontján élő barátaikkal, ismerőseikkel tartsák a kapcsolatot. Facebookos tapasztalat, hogy ha egy felhasználó segítséget kér, nem minden esetben kap visszajelzést, az ismerősök gyakran virtuálisak, távoliak maradnak. A lokális közösségi oldalak, amilyen a Miutcánk (miutcank.hu) segítségével a felhasználók azokkal kerülhetnek kapcsolatba, akik a környékükön élnek, de korábban nem ismerték őket. „Arra vállalkozik, hogy megtanítson minket, hogyan kérjünk és adjunk szívességet a szomszédjainknak, hogyan támogassuk a környezetünk fejlődését. Deklarált célja visszaszorítani a pazarlást és csökkenteni a környezetszennyezést. Tétélezzük fel, hogy van egy utca, ahol 40 lakás található, a 40 lakásban van 35 fűrógép. Ezt a 35 darab fűrót összesen éves szinten használják körülbelül 350 percig. Ezt a kapacitást akár 1-2 fűró is ki tudná használni, ha rotációban lenne használva. Ez azonban csak egy példa, és mi úgy gondoljuk, hogy minden pazarlás valamilyen környezetszennyezéshez vezet” (Varga 2014).

3. ábra. Tervek és lehetőségek a Miutcánkban

The infographic is titled "3. ábra. Tervek és lehetőségek a Miutcánkban" and features a navigation bar at the top with links: REGISZTRÁLOK, MI A MIUTCÁNK, HOGYAN MŰKÖDİK, IRJUNKUNK, RÖLUNK, SAJTÓ. It contains four main sections, each with an icon and a title:

- KÉRJ KÖLCSON** (Icon: circular arrows): "Miért vásárolnál, ha kölcsön is kerhetsz? Miért pazarolnád a pénzed valamire, amit később alig használsz? Segíts a szomszédaidnak és kérj tőlük segítséget!"
- KI MIHEZ ÉRT?** (Icon: lightbulb): "Szakmai tudásunkat, rendelkezésre álló eszköztárunkat és képességeinket könnyedén kamatoztathatjuk: Te megvarrod a szomszéd inget, cserébe ő megbútykóll a vízvezetékot. Te felfűrsz egy képet a falra, cserébe ő lenyírja a fűvet."
- TEGYÜK ÉLHETŐBBÉ A KÖRNYÉKÜNKET** (Icon: leaf): "Egyszerűen szervezhettek közös programokat: a növényültetéstől kezdve, a bringa tároló kialakításáig bármil szöba jöhet. Csak rajtatok múllik, mit hoztok ki a környezetekéből!"
- SZERVEZZ KÖZÖS PROGRAMOKAT** (Icon: two balloons): "Itt az ideje felfedezni a szomszédságban rejlő közös szabadidős lehetőségeket és együttműködési pontokat. Garázsvásár, sport programok, grillparty? Közös kutyasétáltatás, munkába járás? A Miutcánk.hu-val játék a szervezési!"

Forrás: <http://miutcank.hu>

Világszerte számos hasonló kezdeményezésről számolhatunk be. Ha összejövetelek után sok élelmiszer marad, a Leftover Swap okostelefonos alkalmazás közli a környezet-

ben élőkkel, hogy van elvihető felesleg. A TaskRabbit segítséget nyújt kisebb munkák és feladatok kiszervezésében a piacnál alacsonyabb árakon vagy gyakran ingyen a lakókörnyezetben. A SnapGoods olyan online platform, mely lehetővé teszi a felhasználók környezetében található kihasználatlan eszközök kölcsönzését. A szolgáltatásnak több előnye is van. Kapcsolatot teremt a közelben lakók között, akik megismerhetik egyben a környezetükben elérhető szolgáltatásokat és vállalkozásokat, majd értékelve egymást kiszűrhetik a destruktív elemeket (Biggs 2010). A világ 56 országában több mint 10 ezer könyvtár létezik, mely a „téggy egy könyvet, végygy egy könyvet” elven alapul (McDonald 2014:26).

A fent felsorolt modelleknek két pillére van. Egyik a közösség, másik a fizikai közelség. Ezek a szolgáltatások csak akkor működnek, ha elkötelezett civilek, lakosok vesznek bennük részt, akik a bizalom hálózatát építik fel. Megosztani legkönnyebben akkor lehet, ha a távolság a tagok között a legkisebb. Így például San Francisco, New York [és Szöul] a megosztás városa (Andruss 2015:80).

Civilek és a sharing economy

A SE lehetővé tette, hogy a civilek mikrovállalkozókká váljanak, és bevételük származzon olyan tevékenységekből, melyekhez nem szükséges különösebb előképzettség. Így például műszaki eszközeiket adhatják kölcsön, kiadhatják szobájukat, parkolóhelyüket, kölcsönadhatják autójukat, fuvart vállalhatnak pénzért vagy ingyen, és ugyanezen szolgáltatásokat maguk is igénybe vehetik. Az AirBnB szolgáltatáshoz kapcsolódóan korábban mindennapi polgárok takarítják a lakásokat, koordinálják a kulcsátvételt, készítenek fényképeket az ingatlanokról, az Uber segítségével pedig 2-3 óra alatt olyan bevételhez jutnak, mely például a számukra nélkülözhetetlen személygépkocsi költségeit tudják fedezni. Ehhez azonban erős szervezethez és magas fokú technikai tudásra is szükség van.

Míg a taxiszolgáltatás szigorúan szabályozott és kistelephelyeken például nem elérhető, addig mindenki, akinek egy kistelephelyen birtokában van személygépkocsi, potenciális mikrovállalkozónak számít. A SE így szélesebb és olcsóbb hozzáférést biztosít a szolgáltatásokhoz mindenki számára, így növeli például a társadalmi egyenlőséget (Cusumano 2015:34).

A civilek szempontjából összefoglalva tehát elmondható, hogy a hátrányos helyzetűek olcsóbban juthatnak eddig számukra nem elérhető szolgáltatásokhoz. Nem szükséges tulajdonosná válni. A felesleg elosztásával a környezetet is védik. Megjelenik a bizalom a társadalomban. Helyi közösségekben szomszédok ismerik meg egymást, nyújtanak segítséget egymásnak (Singer 2014).

Brian Chesky, az AirBnB alapítója szerint korábban a cégek és brandek építették ki és birtokolták a bizalmat. A SE környezetében azonban egy számunkra idegen emberben is meg lehet teljes mértékben bízni, hogy az ígért szolgáltatást nyújtsa. A bizalom kialakítása mindenki érdeke. Az AirBnB vendéglátók 50 százaléka például ezen bevételeiből fizeti a lakáskölcsön részleteit (Friedman 2013).

Bizalom, mint a sharing economy alapja

Az interdiszciplináris tudományos diskurzus egyetért abban, hogy a SE terjedésének és erősödésének legfontosabb feltétele a bizalom. A bizalom megteremtése valamennyi megosztás esetében elengedhetetlen. A SE bizalomra és nem tiltásokra épülő közösség(i) gazdaság. Az online közösségben megszokott anonimitással szemben a felhasználók valós névvel válnak tagjaivá az (online) közösségnek, egymást értékelik, miközben értékeiket, otthonukat, autójukat is.

A szociálpszichológiai definíció szerint a bizalom „valakinek az olyan személyre irányuló érzése, akinek becsületességéről, helytállásáról, jó képességeiről, szándékainak helyességéről, segítőkészségéről meg van győződve. Mindennapi fogalomhasználatban a bizalom szónak van egy olyan tágabb jelentésmezője, amelyben az, hogy megbízunk valakiben, azt a hitünket fejezi ki, hogy valakinek a becsületességére és segítőkészségére minden helyzetben számíthatunk” (Hankiss 2002:268).

A bizalom szerepéről a SE környezetében jelentetett meg átfogó esettanulmányt Katie Finley (2013). A munka egyben alapos és hasznos áttekintést is nyújt a bizalom és online környezet kapcsolatának feltérképezéséhez is, a következő szakaszban az ő szakirodalmi áttekintésére támaszkodunk, kiegészítve azt azon esetekben, ahol szükségesnek érezzük.

Elméleti alapotként elmondhatjuk, hogy megkülönböztetünk laza (thin) és sűrű (thick) bizalmat. Az utóbbi, a sűrű bizalom általában kis hatósugarú és azok felé irányul, akik körülveszik az egyént, míg a SE esetében alapvetően laza bizalomról beszélhetünk, hisz olyan felhasználók, civilek között jön létre, akik távol vannak egymástól és nem ismerik egymást (Putnam 2000:466). Fukuyama (1995:53) szerint a bizalom magában foglalja a közös, a történelem során kialakult normák és értékek rendszerét, és akkor jelenik meg, amikor a közösség olyan morális értékeket hordoz, melyek elvárják a becsületes viselkedést. Az a kérdés tehát, hogy a társadalom tagjai, a civilek mennyire tudnak megbízni egymásban és összefogni egy közös cél érdekében. Az általános bizalom akkor jön létre, amikor a SE-ben résztvevők hajlandók kételkedés nélkül megbízni egymásban. Az ilyen közösségekben az egyének megbízhatnak egymásban, és létrejön az általános bizalom mely, ha például az AirBnB szolgáltatásról beszélünk, akkor átnyúlik a kultúrákon, határokon, társadalmi osztályokon. Az általános bizalom a társadalmi tőke és a civil viselkedésforma fontos része (Stolle 2002), és a reciprocitás elvén alapszik (Delhey et al. 2011), egy olyan híd, mely magukhoz nem hasonlókkal köti össze a közösség tagjait (Stolle–Hooghe 2004). A SE online technológia által mediatisált környezetében az általános bizalom összeköti a résztvevőket, akik szabad erőforrásokkal bírnak, vagy éppen ezekre van szükségük. A számos változat jelenléte és folyamatos változás határozza meg a SE online környezetét, és magas rizikófaktorú kontextusnak számít (Rutter 2001), ezért az elektronikus kereskedelem például már igyekezett kialakítani saját, bizalmon alapuló szabályrendszerét, hisz a felhasználók számos pénzügyi és személyes adatokkal való visszaélésre lehetőséget adó helyzetnek vannak kitéve (Golbeck 2009). A felhasználók és szolgáltatások osztályozására alapuló rendszerek enyhítik a

bizonytalanságot és növelik a bizalmat a szolgáltatást kínálóban vagy felhasználóban (Jøsang et al. 2007). Az online környezetben az osztályzással jelölt megbízhatóság a pontozásból és szöveges értékelésből fakad, és ezen értékek valamennyi résztvevő számára nyilvánosan hozzáférhetőek (Jøsang et al. 2007). Ezen osztályozási módok olyan szűrőmechanizmusok, melyek a megbízhatóságot mutatják és ezáltal bizalmat generálnak (Corritore et al. 2003). A rendszer hatékonysága a már ismert Web 2.0 elveken alapul, amilyen például a tömeg bölcsessége (Szűts–Yoo 2013). A laza bizalom létrejöttében fontos szerepet játszik a technológia. Az osztályozási rendszer keretében, a SE-ben részt vevő felhasználók saját profilt hoznak létre, ahová feltöltik adataikat, az általuk kínált szolgáltatásokat. Később a szolgáltatásokat igénybe vevő felhasználók osztályozzák ezeket, megerősítik vagy éppen cáfolják hitelességüket. Egy goromba sofőr így nehezen talál fuvart, míg a jó vendéglátó nem tudja kiszolgálni az utazók igényeit, mert annyian választanak az ajánlások alapján. A rendszer keretében nemcsak a felhasználók értékelik egymást, de a koordinátorok is elősegítik a bizalom kialakulását. Számos alkalmazás ellenőrzi az adatok hitelességét és szolgáltatások minőségét. A RelayRides megszűri az autókölcsönző felhasználókat, és a közlekedési szabálysértést elkövetők nem kölcsönözhetnek, míg az Uber és Lyft a sofőrjeitől büntetlen előéletet és szabálysértés nélküli múltat vár el.

SWOT-elemzés

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Olyan közösségek jönnek létre, melyekben a peer-to-peer kapcsolat révén valamennyi tag fontos. • A közösségek demokratikus alapon működnek, a tagok folyamatosan kifejezik akarataikat – szavazatukkal értékeli a szolgáltatásokat. • A szabad szállítási, lakhatási, termelési, szolgáltatási kapacitás megosztása többek között kevesebb károsanyag-kibocsátást generál, így támogatja a fenntartható fejlődést. 	<ul style="list-style-type: none"> • Nincs tisztázva az adózás módja, egyelőre egy kiskapun keresztül – adományként – juthatnak bevételhez a civilek; a városi kertek esetében át kell minősíteni művelhetővé a területet. • Intézményekre való utaltság – a városi kertek esetében a városi föld nem alkalmas megművelésre, így a civilek magukban nem tudnak kertet létrehozni. • Technikai nehézségek, gyakran költséges technológiát kell használni.
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Az új közösségek átveszik egyes civil szervezetek szerepét – a közösségi kertek élelmiszerrel látják el a rászorulókat, a telekocsik segítségével megnö a mobilitás, sokak számára lehetővé válik a távolabbi munkába járás. • A civilek mikrovállalkozóvá válnak, új, informatikai és gazdasági ismereteket szereznek, nő a foglalkoztatottság, leegyszerűsítve: csökken a szegénység. • Erősödnek az eltérő kultúrából érkezők közötti kapcsolatok, leegyszerűsítve, más kultúrák megismerése sokszínűséghez és toleranciához vezet. 	<ul style="list-style-type: none"> • A telekocsik, megosztott autók csökkentik a gyártott autók számát, ami elbocsátásokhoz vezethet az autópárhazban, a közösségi taxik munkanélkülivé tehetik a kizárólag csak ezzel a szakmával bíró taxisofőröket. • Megfelelő ellenőrzés hiányában a városi kertekben megtermelt élelmiszer egészségügyi kockázatokat hordozhat. • A Couchsurfing közösség kevésbé szabályozott, mint az AirBnB, számos incidens történt. • Technikailag determinált, haladó informatikai ismeretek és gyakran idegennyelv-tudás szükséges.

Összefoglalás

Az internet megjelenése előtt is létezett már a javak és szolgáltatások megosztása a közösségeken belül, ez azonban kizárólag lokális és alacsony intenzitású volt. A SE környezetében weboldalak és okostelefon alkalmazások hozzájárultak a kapcsolatot a szolgáltatásokat keresők és kínálók közt. A GPS-képes okostelefonok segítenek megtalálni a legközelebb elérhető lehetőségeket, és a Web 2.0 alapú rendszerek az értékelések segítségével a bizalom kiépítésében asszisztálnak. Az AirBnB, az Uber és más megosztás alapú szolgáltatások lehetővé teszik bárki számára, hogy mikrovállalkozóvá váljon.

A SE sikerében az áttörést a technológia hozta, a felhasználók online és mobil alkalmazások segítségével tartják a kapcsolatot, oldják meg a logisztikát. A közösségi kertek és telekocsi, a Couchsurfing lehetővé teszi új típusú közösségek létrehozását, és adott esetben hozzájárul a környezetszennyezés visszaszorításához és a szegénység leküzdéséhez.

Végezetül el kell mondanunk, hogy a SE mögött még nincs elég tapasztalat, az intézményi ellenőrzés hiánya komoly veszélyeket hordoz, és nem biztos, hogy hosszú távon valódi munkát vagy bevételt teremt a társadalom tagjai számára, mivel lehet, hogy más szektorokban megszüntet állásokat, különösen a vendéglátóiparban és autógyártásban, de adott esetben az élelmiszerkereskedelemben is. Ha a SE lehetséges fejlődési irányait számba vesszük, bizonyos, hogy sor kerülhet például egyes egészségügyi szolgáltatások kiszervezésére úgymint a szakmai felügyeletet nem igénylő betegek vagy idősek gondozása.

További vizsgálati lehetőséget jelenthet a témával foglalkozó szerzők számára az új típusú, kollaboratív szellemi alkotófolyamatok, a creative commons górcső alá vétele, vagy éppen a jogi és szabályozási kérdések tárgyalása, olyan témák, melyek terjedelmi szempontból már nem értek be jelen cikkbe.

Irodalom

- Anderson, Chris (2006): *The Long Tail Why the Future of Business is Selling Less of More*. New York:Hyperion.
- Andruss, Paula (2015): How to launch a business in the sharing economy. *Entrepreneur*, (1), 78–85.
- Armstrong, Donna (2000): A survey of community gardens in upstate New York: Implications for health promotion and community development. *Health & Place*, 6., (4.), 319–327.
- Beilin, Ruth–Hunter, Ashlea (2011): Co-constructing the sustainable city: how indicators help us 'grow' more than just food in community gardens. *Local Environment*, 16., (6.), 523–538.
- Bendt, Pim–Barthel, Stephan–Colding, Johan (2013): Civic greening and environmental learning in public-access community gardens in Berlin. *Landscape and Urban Planning*, 109., (1), 18–30.
- Choi, Hyunsu–Park, Juntae 최현수-박준태 (2014): Study on the Local Factors Affecting Availability of Car-Sharing in Seoul 서울시의 카셰어링 이용도에 대한 지역적 요인특성분석. *Journal of the Korean Society For Railway 한국철도학회논문집*, 17., (5.), 381–389.
- Corrigan, Michelle P. (2011): Growing what you eat: developing community gardens in Baltimore, Maryland. *Applied Geography*, 31., (4.), 1232–1241.
- Corritore, Cynthia L.–Kracher, Beverly–Wiedenbeck, Susan (2003): On-line trust: concepts, evolving themes, a model. *International Journal of Human-Computer Studies*, 58., (6.), 737–758.

- Cusumano, Michael A. (2015): How Traditional Firms Must Compete in the Sharing Economy – Considering the evolving relationship between established companies and their sharing-economy counterparts. *Communications of the ACM*, 58., (1), 32–34.
- Delhey, Jan–Newton, Kenneth–Welzel, Christian (2011): How general is trust in “most people”? Solving the radius of trust problem. *American Sociological Review*, 76., (5), 786–807.
- Eizenberg, Efrat (2012): The Changing Meaning of Community Space: Two Models of NGO Management of Community Gardens in New York City. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36., (1), 106–120.
- Evers, Anna (2011): Food choices and local food access among Perth’s community gardeners. *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*, 16., (6), 585–602.
- Francis, Mark–Rice, Jay Stone–Lindsey, Pat (1994): *The Healing Dimensions of People Plant Relations: Proceedings of a Research Symposium*. UC Davis: Center for Design Research, Department of Environmental Design.
- Fukuyama, Francis (1995): *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York:Free Press.
- Garvin, Eugenia C.–Cannuscio, Carolyn C.–Branas, Charles C. (2012): Greening vacant lots to reduce violent crime: a randomised controlled trial. *Journal of Injury Prevention University of Pennsylvania*, 19., (3), 198–203.
- Golbeck, Jennifer (2009): Introduction to computing with social trust. In: Golbeck, Jennifer (ed.): *Computing With Social Trust*. London:Springer, 1–8.
- Gold, Seymour M. (1977): Social benefits of trees in urban environments. *International Journal of Environmental Studies*, 10., (1), 85–90.
- Guitart, Daniela–Pickering, Catherine–Byrne, Jason (2012): Past results and future directions in urban community gardens research. *Urban Forestry & Urban Greening*, 11., (4), 364–373.
- Hankiss Ágnes (2002): A bizalom anatómiája. In: Lengyel Zsuzsanna (vál.): *Szociálpszichológia*. Budapest:Osiris, 268–275.
- Hwang, Kee-Yeon–Jeon, Hyo-jeong 황기연-전효정 (2014): Applying Sharing Economy Principle on Transport with Focus on Car Sharing. *Practice and Research 교통부문에서 공유경제의 실행 -커리어링을 중심으로. 교통연구*, 21., (1), 35–49.
- Hynes, H. Patricia (1996): *A Patch of Eden, America’s Inner-City Gardeners*. Vermont:Chelsea Green Publishing Company.
- Jøsang, Audun–Ismail, Roslan–Boyd, Colin (2007): A survey of trust and reputation systems for online service provision. *Decision Support Systems*, 43., (2), 618–644.
- Kang, Pal-moon–Choi, Hyun-su–Prak, Jun-tae–Lee, Sang-jun 강팔문-최현수-박준태-이상준 (2014): Study on the Effect of Availability of Car Sharing based on rail stations in Seoul 철도역을 거점으로 하는 공유자동차 이용에 대한 영향도 분석 (서울시를 중심으로). 한국철도학회 2014년 춘계학술대회, 686–691.
- Kaplan, Rachel (1973): Some psychological benefits of gardening. *Environment and Behavior*, 5., (2), 145–162.
- Kim, Ki Youn–Kim, Hung Kyu 김기연-김홍규 (2013): A Study on Consumer Preference Typologing toward Sharing Economy Service Models Based on Collaborative Consumption: A Strategic Approach to Marketing Communications 협력적 소비, 공유경제 서비스 모델에 관한 소비자 선호 유형 연구: 마케팅 커뮤니케이션 관점에서. *Journal of KSSSS 주관성 연구 통권* 27., 23–40.
- Kurtz, Hilda (2001): Differentiating multiple meanings of garden and community. *Urban Geography*, 22., (7), 656–670.
- Lee, Sung Kyu 이성규 (2013): Social Web and Sharing Non Profit Sharing SNS Led by Individuals 소셜웹과 공유: 개인 주도 비영리 SNS를 중심으로. *문화연구*, 2., (1), 254–290.
- Lee, Yu Mi–Ri, Myung Hwan 이유미-임명환 (2013): A Study on the Smart Work Center Model Based on the Sharing Economy Using the BMC (Business Model Canvas) BMC를 활용한 공유경제 기반의 스마트워크센터 모델 연구. *Journal of Information Technology Applications & Management*, 20., (4), 165–189.
- Malhotra, Arvind–Van Alstyne, Marshall (2014): The Dark Side of the Sharing Economy and How to Lighten It. *Communications of the ACM*, 57., (11), 24–27.
- Putnam, Robert (2000): *Bowling Alone*. New York:Simon and Schuster.
- Rha, June-Young 라준영 (2014): The sharing economy and social enterprises: a WOOZOO case 공유경제와 사회적 기업: 우주(WOOZOO) 사. *서비스경영학회지*, 15., (4), 107–124.
- Rosta Gábor (2014): *Közösségi kertek*. Budapest:Leviter Kiadó.
- Rutter, Jason (2001): From the sociology of trust towards a sociology of ‘e-trust’. *International Journal of New Product Development & Innovation Management*, 2., (4), 371–385.

- Shinew, Kimberly J.–Glover, Troy D.–Parry, Diana C (2004): Leisure spaces as potential sites for interracial interaction: community gardens in urban areas. *Journal of leisure research*, 36., (3.), 336–355.
- Stolle, Dietlind (2002): Trusting strangers – The concept of generalized trust in perspective. *OZP State Institute of Science and Politics*, 31, (4.), 397–412.
- Stolle, Dietlind–Hooghe, Marc (2004): The roots of social capital: Attitudinal and network mechanisms in the relation between youth and adult indicators of social capital. *Acta Politica*, 39., (4.), 422–441.
- Szűts Zoltán–Yoo, Jinil (2013): A magyar civil crowdsourcing és crowdfunding jó gyakorlatai – Internetes közösségek új szerepben. *Civil Szemle*, X, (3), 31–43.
- Teig, Ellen–Amulya, Joy–Bardwell, Lisa–Buchenau, Michael–Marshall, Julie–Litt, S. Jill (2009): Collective efficacy in Denver, Colorado: strengthening neighbourhoods and health through community gardens. *Health & Place*, 15, (4.), 1115–1122.
- Turner, Bethaney (2011): Embodied connections: sustainability, food systems and community gardens. *Local Environment*, 16., (6.), 509–522.
- Ulrich, Roger S. (1981): Natural versus urban scenes, some psychophysiological effects. *Environment and Behavior*, 13, (5), 523–556.
- Yang, Chang-Sam 양창삼 (2007): The Economy of Sharing and the Social Responsibility of the Corporation
나눔의 경제와 기업의 사회 책임. *사회 이론*, 32 권, 단월호 7–34.
- Yoo, Jinil: (2014): A civil kérdések esélyei és kihívásai az okos (digitálisan behálózott) városokban a dél-koreai New Songdo City példáján keresztül. *Civil Szemle*, 11., (2.), 27–50.

Internetes hivatkozások

- Biggs, John (2010): Snapgoods: Like Zipcar for Gadgets. *Techcrunch.com*
<http://techcrunch.com/2010/07/26/snapgoods-like-zipcar-for-gadgets/> (letöltve: 2015. január 18.)
- Botsman, Rachel (2010): *The case for collaborative consumption*. [TED konferencia előadás]
http://www.ted.com/talks/rachel_botsman_the_case_for_collaborativeconsumption.html/ (letöltve: 2015. január 18.)
- Finley, Katie (2013): *Trust in the Sharing Economy*. Warwick: The University of Warwick, Centre for Cultural Policy Studies.
http://www2.warwick.ac.uk/fac/arts/theatre_s/cp/research/publications/madiss/ccps_a4_ma_gmc_kf_3.pdf
(letöltve: 2015. január 18.)
- Fisher, Ian (1992): A blessing for gardens where green is so rare. *New York Times*.
<http://www.nytimes.com/1992/05/25/nyregion/lower-east-side-journal-a-blessing-for-gardens-where-green-is-so-rare.html> (letöltve: 2015. január 18.)
- Friedman, Thomas L. (2013): Welcome to the 'Sharing Economy'. *The New York Times*.
http://www.nytimes.com/2013/07/21/opinion/sunday/friedman-welcome-to-the-sharing-economy.html?pagewanted=all&_r=0 (letöltve: 2015. január 18.)
- Geron, Tomio (2013): Airbnb And The Unstoppable Rise Of The Share Economy. *Forbes*.
<http://www.forbes.com/sites/tomiogeron/2013/01/23/airbnb-and-the-unstoppable-rise-of-the-share-economy/>
(letöltve: 2015. január 18.)
- Használd és használd ki: sharing economy. (2014): *HVG*.
http://hvg.hu/gazdasag/20140919_Kozossegi_vagyonmegosztas (letöltve: 2015. január 18.)
- KSH (2014): A háztartások életszínvonala 2014. november.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv.pdf> (letöltve: 2015. január 18.)
- Lendületesen terjeszkedik Magyarországon az AirBnB*. (2013): <http://hirlevel.egov.hu/2013/04/08/lenduletesen-terjeszkedik-magyarorszagon-az-airbnb/> (letöltve: 2015. január 18.)
- Matofska, Benita (é.n.): *What is Sharing Economy?* <http://www.thepeoplewhoshare.com/blog/what-is-the-sharing-economy/> (letöltve: 2015. január 18.)
- Matofska, Benita (2014): *Building a Sharing Economy*. <http://www.compareandshare.com/media/building-a-sharing-economy-benita-matofska/> (letöltve: 2015. január 18.)

- McDonald, Laura (2014): Share Now: Your How-to Guide to Getting More and Wasting Less. *Alternatives Journal*. 2014/04 23–27. <http://www.alternativesjournal.ca/sustainable-living/share-now-your-how-guide-getting-more-and-wasting-less> (letöltve: 2015. január 18.)
- Moseby, Andy (2014): *The new sharing economy: how the rise of Uber and AirBnb is challenging consumer law*. <http://l2b.thelawyer.com/home/insight/the-new-sharing-economy-how-the-rise-of-uber-and-airbnb-is-challenging-consumer-law/3028749.article> (letöltve: 2015. január 18.)
- Policies for Shareable Cities: *A Sharing Economy Policy Primer for Urban Leaders*. (2013): Shareable.net – Sustainable Economies Law Center. <http://www.shareable.net> (letöltve: 2015. január 18.)
- Singer, Natasha (2014): In the sharing economy, workers find both freedom and uncertainty. *The New York Times*. <http://www.nytimes.com/2014/08/17/technology/in-the-sharing-economy-workers-find-both-freedom-and-uncertainty.html> (letöltve: 2015. január 18.)
- Varga Kriszti (2014): *Miutcánk.hu, az új közösségépítő*. <http://socfest.hu/helyek/miutcank-hu-az-uj-kozossegepito> (letöltve: 2015. január 18.)
- Voith Hunor (2015): Uber: mennyit ér egy taxis app? *HWSW*. <http://www.hwsz.hu/hirek/53401/uber-ertek-taxi-kockazatitoke.html> (letöltve: 2015. január 18.)

FARKAS GABRIELLA ÉS KOVÁCS EDIT (SZERK.):
 A KÖZÖSSÉG DICSÉRETE.
 25 ÉVES A KÖZÖSSÉGFEJLESZTŐK EGYESÜLETE (2014)

[http://www.kozossegfejleszttes.hu/weblapok.nsf/23e5e39594c064ee852564ae004fa010/9ce773b74dbe4803c1256b00005e88ec/\\$FILE/KOFE_web.pdf](http://www.kozossegfejleszttes.hu/weblapok.nsf/23e5e39594c064ee852564ae004fa010/9ce773b74dbe4803c1256b00005e88ec/$FILE/KOFE_web.pdf)

Csongor Anna

■ A kötet szerzői: Bihariné Asbóth Emőke, Dér Miklósné, Fábiánné Pocsaji Magdolna, Farkas Gabriella, Gergely Attila, Giczey Péter, Groskáné Piránszki Irén, Gyenes Zsuzsa, Huszerl József, Keresztesi József, Kovács Edit, Mészáros Zsuzsa, Molnár Aranka, Monostori Éva, Péterfi Ferenc, Pósfay Péter, Sélley Andrea, Szeder-Kummer Mária, Varga Matild, Varga Máté, Varsányi Erika, Vercseg Ilona.

A Közösségfejlesztők Egyesületének jubileumi kötete az összetartozás manifesztuma. Egy újabb dokumentuma annak, hogy a közösségfejlesztés komoly szakma Magyarországon. Gyökerei, története, elmélete és mindig megújuló gyakorlata van, felelős, tudós, elkötelezett művelői vannak, egy közösség, amely képes ránézni saját múltjára, jelenére, képes meghatározni magát a jelen és a jövő társadalmi közegében. Azok számára, akiket a társadalmi részvétel kérdései foglalkoztatnak, megkerülhetetlen.

Nehéz az ünnepi kiadványok sorsa.

Felmutatni mindent, ami szép és jó, ami tanulságos, érinteni a nehézségeket, de mégis csak ünnepelni, tisztelni a teljesítmény előtt – tenni mindezt könnyű, közérthető módon, arányosan, nem egyszerű.

Őszintén áttekinteni egy hosszabb időszakaszt, kiválasztani a legjobb, legizgalmasabb, legelőremutatóbb emlékeket, visszanézni, honnan hová tartottunk, mit alakult a világ, mit alakultunk mi, hogyan láttuk akkor, és hogyan látjuk most, mi ebből a tanulság a továb-

biakra nézve különösen érzékeny feladat. Az emlékezés, írás, képek válogatása, szerkesztés, bonyolult önreflexiós folyamat.

Aztán ünnepi konferencia – a szakemberek szóban is megosztják, hogy hogyan látják most, kiteszik a hangsúlyokat. Ebből az alkalomból összegyűlnek azok is, akiket a közös gondolkodás már csak lazán fűz össze, inkább a hit, a közös bizalom, a bizás valamiben – jelen esetben a közösség erejében – mint a napi gyakorlat. Felelevenednek elhalványult emlékek, nagy a tét: vajon mi az, ami átadható, mi az, ami folytatható, hol vannak és tet-szenek-e az új irányok.

A kötetből kapnak a konferencia résztvevői. Szép a borítója, a kunbábonyi nagysátor meleg színeit hozza. Jó átlapozni. Örömmel nyugtázzuk, hogy ki mindenki van benne, milyen szép hosszú a névsor, mennyi érdekes téma. Aztán eltesszük, felkerül a polcra, és az esetek többségében az ünnepi kiadvány elmerül a dolgaink között, gyorsan emlékké válik, anélkül, hogy rendszeren elolvasnánk, anélkül, hogy a tartalma beépülne.

És majd csak véletlenül, egy beszélgetés során vagy a tanítási/tanulási folyamat részeként derül ki, hogy micsoda kincsek vannak benne. Amikor valaki azt mondja, hogy de hiszen ezt megírta valaki az ünnepi kiadványban. Ott van, olvasd el! Akkor kezdődhet a könyv új élete.

A recenzens segíthet abban, hogy ez a második élet hamarabb elkezdődjön, az írások eljussanak azokhoz is, akiknek a könyv ott van a polcukon, de még nem nyitották ki, és azokhoz is, akik még nem is hallottak róla.

Az ünnepi kiadvány egyik nagy előnye – hogy ne csak a nehéz sorsáról beszéljünk –, hogy az ünneplők színe java hozzájárul. Szakmai teljesítményük legjavát adják, és teszik ezt egy olyan formában, hogy az írások terjedelme – a mélységek megőrzése mellett – lehetővé teszi a gyors megértést.

Jó barátok, tanárok, harcostársak, tanártársak, kollégák írásait elfogultság nélkül kézbe venni, félretéve mindazt, ami összeköt, lehetetlen vállalkozás. Különösen sajátos a helyzet, ha ünnepi gyűjteményről van szó, amelyben a szerzők egy hosszú periódus közös munkájára reflektálnak. Személyes és szakmai életútjuk az elmúlt huszonöt év során – ahogy Gergely Attila írja az előszóban: az intézményileg is szervezett munka elindulása óta – sokszor találkozott, így az írások azon túl, hogy önállóan is megállnak, összeadják a szakma magyarországi alakulásának képét.

Nincs szándékomban a teljes tartalomjegyzéket felmondani. Remélem, akinek felkel tettem az érdeklődését, egy kattintással eléri az internetes változatot, és további izgalmas tartalmakra bukkan. Ismertetésem szubjektív, mint érdeklődő laikus igyekszem kiemelni a számomra fontos írásokat, elsősorban a tanulás és a tanítás gyakorlati szempontjából, de lényegesnek tartom megjegyezni, hogy az egész kiadványt, ahogy van, előkelő helyre teszem a közösségfejlesztéssel foglalkozó művek polcára, és azt szeretném, ha mások is ezt tennék.

Péterfi Ferenc írása a kezdetekről kötelező tananyag kellene legyen a társadalomtudományi szakokon, de szélesebb körben is: mindenkinek, akit a legújabbkori magyar történelmi, társadalmi folyamatok érdekelnek. Válaszokat kapunk az ilyen körülmények között lehet-e egyáltalán valamit csinálni típusú kérdésekre.

Az Elméletben fejezet két alapvetően fontos írást tartalmaz. Vercseg Ilonáé a „Kell-e nekünk elmélet?” provokatív címet viseli, és arra hívja fel a figyelmet, hogy a közösségi beavatkozás fogalmai és cselekvési területei a gyakorlat által változnak és nyerne igazolást. A másik szerző, Varsányi Erika az állampolgárok és az állam viszonyának kérdését taglalja „Példaképek, barátságok és vesztett illúziók” című írásában.

A Témák és terepek című fejezet Vercseg Ilonának az elmélet hasznával kapcsolatos felvetéseire rímelve a különböző közösségfejlesztői beavatkozások megközelítéseire példaként hoz személyes reflexiókban bővelkedő, izgalmas esettanulmányokat, szépen mutatva, hogyan fonódnak össze a személyes és a szakmai utak. Ugyanitt olvashatunk a különböző szakmai csapások, irányok, utak, hálózatok alakulásáról: a városi közösségfejlesztésről, a mélyszegénységben élők körében végzett közösségfejlesztés lehetőségeiről, a komplex kistérségi fejlesztésről és a közösségi gazdaságfejlesztésről. Mind-mind izgalmas lehetőség a továbbgondolásra.

A szakmafejlődés sokszereplős, több szálon futó folyamatának rövid áttekintése – Vercseg Ilona írása – megint alapírás. Alap tananyag.

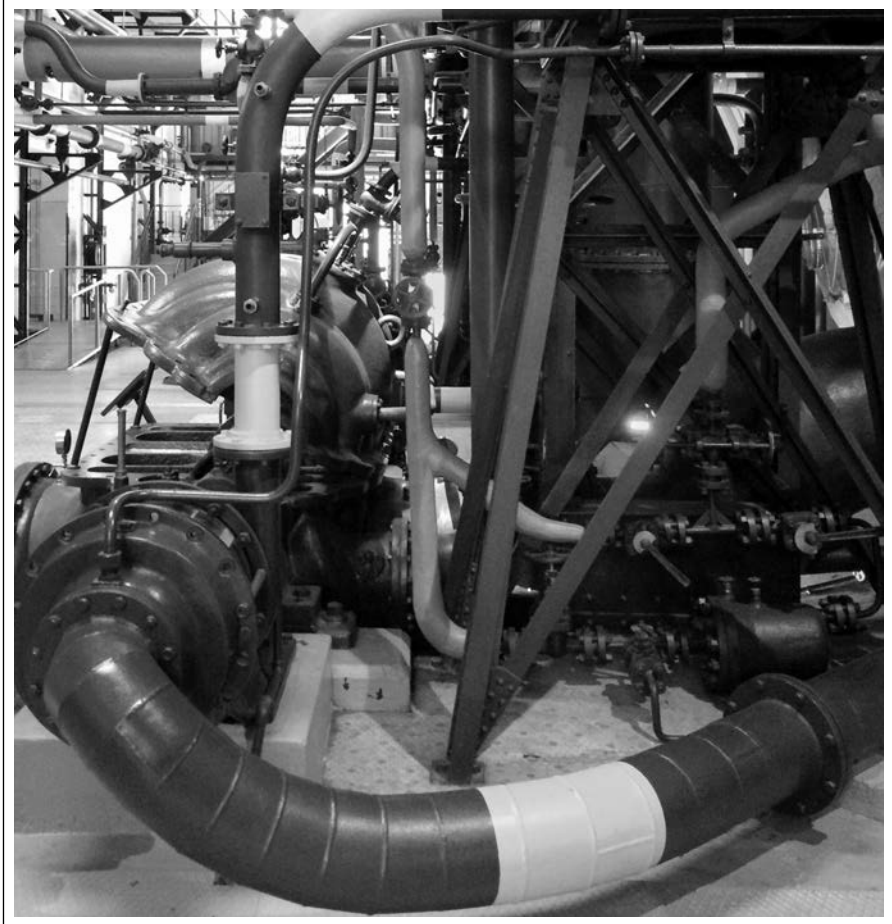
Amikor a nemzetközi kitekintés és a hálózatépítéssel kapcsolatos gondolatok után Kovács Edit, a kötet szerkesztője mintegy leltárt csinál, felsorolja a dilemmákat és a perspektívákat, és szándékosan nyitva hagyja a hogyan tovább kérdését. Jó lenne, ha nem kellene újabb 25 évet várnunk, hogy megtudjuk.

Még néhány szó a kötet fizikai megjelenéséről. Fura, félismerős képek, valami rémlik, ha nem voltál ott, vagy éppen nem ott voltál, de lehattél volna akár, csak éltél már akkor, vagy emlékeztet valamire, amit olvastál, hallottál... Előrelapozok, vajon benne van-e valahol a megfejtés, egy képjegyzék. Kicsit csalódom, hogy nem találok, de így nyitva maradnak a képek, újranezések új értelmezést kapnak, él a kötet.

A képeken túl meg kell említeni a gondos lábjegyzetelést, a szerzők igyekeznek a lehetőség szerint a legtöbb eseményt, nevet, irodalmi hivatkozást megosztani, így lesz tágabb körben is hozzáférhető a megosztott tudás. A kötethez DVD melléklet tartozik, amelyben a magyar közösségfejlesztés bibliográfiája, a Közösségfejlesztők Egyesülete 1975–2014 között szervezett eseményeinek naptára és számos fénykép található.

Ez azonban nem pótolja a tárgy és névmutató hiányát. Ezt talán érdemes utólag is az internetes változathoz elkészíteni, mert így, ahogy az ember előrehalad az olvasásban, sokszor van az az érzése, hogy ezt vagy azt a nevet, szerzőt, helyet egy másik írásban már felbukkanni látta, de visszakeresni nehéz.

Mindevel együtt: melegen ajánlom olvasásra, tanulmányozásra. Kicsi, vékony kötet, belefér a táskába. Rövid írások, lehetőséget adnak egy-egy gondolat végigkísérésére. Ne hagyjuk ki az alkalmat!

Fotó/Gönczö Viktor

KOUDELA Pál

Információ, nyilvánosság és a civil társadalom színtereinek és integráló erejének változása a nemzetközi migrációban

Új értelmezési keretek

A nemzetközi vándormozgalom társadalmi beágyazottsága napjainkban olyan jelentős átalakuláson megy keresztül, melynek megértéséhez, elemzéséhez a gazdasági kontextuson és a szociológiai elemzési kereteken túl, azok együttes és új rendszerének kialakítása is szükséges. Olyan nemzetközi civil társadalmi közeg, tér létrejöttének lehetünk tanúi, mely a virtuális közösségek szerepének megnövekedésén keresztül hat a migrációra. A virtuális közösségekben a civil diskurzusnak ugyan egyelőre csupán gyenge jeleit tapasztaltuk, ám a növekvő részvétel olyan öngerjesztő folyamatok beindítását teszi lehetővé, mely az egyén intézményekkel szembeni attitűdjeinek megkerülésével közvetlen emocionális integrációhoz vezethet, és ezzel a migrációs döntések egészen új kereteit hozhatja létre. Mindez azt jelenti tehát, hogy a korábban csupán információforrásként használt kapcsolatháló, nem valós közösségek átalakulhatnak, újfajta bizalmi kötődési kereteket hozhatnak létre, és az egyén negatív érzelmi viszonyulását, félelmeit is áthidalhatják, minek következtében a jelenleg hiányzó etnikai izolációt, és az ezen keresztül megvalósuló kisebbségi integrációt is pótolhatják a befogadó társadalomban. Mindez ugyanakkor jelentheti a migráns csoportok és a potenciális migráns csoportok rezilienciájának, társadalmi rugalmasságának új dimenzióját is. Jelen tanulmány célja ennek a logikai következtetési láncnak az empirikus ismereteinkkel való összevetése, alátámasztása.

Kulcsszavak: nemzetközi vándorlás, civil társadalom, reziliencia, virtuális közösségek

Koudela Pál szociológus, a Kodolányi János Főiskola Nemzetközi Tanulmányok és Történelem Tanszék docense, korábban az MTA Társadalomkutató Központ kutatója. Fő kutatási területe a nemzetközi vándorlás, Felvidék és Szlovákia társadalomtörténete, mely témából doktori disszertációját is írta. Számos tudományos tanulmány szerzője hazai és nemzetközi folyóiratokban.

E-mail: pkoudela@yahoo.com

Pál KOUDELA

Information, publicity and the changes of integration forces and fields of civic society in international migration

New frameworks of interpretation

The social embeddedness of international migration is going through such changes today, that we need to integrate both economical and sociological ways of interpretations and create a new synthesis of theoretical frames for better understanding. We are witnesses of the emerging of a new international civic social media and space, which effect migration through the increasing role of virtual

communities. In virtual communities we experienced only weak signals of the appearance of civic discourse for the time being, but the increasing participation makes the starting of a self-perpetuating process possible, and can cause the individuals to bypass their attitudes against institutions and can lead to direct emotional integration. This process can create a new frame for decisions on migration. All of these mean that networks and non-real communities, previously used only as information sources, can transform to new kind of integrational frames of trust. They can bridge individuals' fears and negative attitudes, whereupon they can replace presently lacking ethnic isolation and minority integration to society. At the same time this might be interpreted as the newly formed resilience of migrating groups and groups potentially involved to migration. The main scope of this study is to compare and confirm this causal chain with empirical knowledge about migration and its forms.

Keywords: international migration, civic society, resilience, virtual communities

Pál Koudela is a sociologist, associate professor at the Kodolányi János University College Department of International Relations and History. He was previously a researcher at the HAS Centre for Social Sciences. His main research fields are international migration, history of former Upper Hungary and Slovakia, of which he wrote his PhD dissertation. He is author of several scientific articles in Hungarian and international journals.

E-mail address: pkoudela@yahoo.com

FAZEKAS Anna—NAGY Ádám

Fiatalok. De civilek? A táborok ifjúságától a fesztiválok ifjúságáig

A fiatalok modern és posztmodern kapcsolódásai a civil társadalomhoz

A rendszerváltozás utáni nagymintás kvantitatív ifjúságkutatás gondolata az ezredforduló környékétől eredeztethető, adatfelvételre eddig négyévente (2000, 2004, 2008, 2012) került sor. A legutóbbi, negyedik nagymintás ifjúságkutatás a korábbi vizsgált évekhez hasonlóan a 15–29 évesekre reprezentatív mintán, 8000 fő megkérdezésével zajlott. E kutatás segítségével igyekszünk képet adni a fiatalok civil társadalommal való kapcsolattartásáról, a modern és posztmodern részvételi formákról és azok „évezredelő” óta látható folyamatairól. A korlátozott összevethetőség ellenére annyi azért állítható, hogy egyre kevesebb fiatal tagja valamilyen szervezetnek, illetve mutat velük bármilyen fokú kapcsolódást. Mind a modern, tagságon alapuló; mind a posztmodern szolgáltatásjellegű részvételi formák európai összevetésben erősen az uniós átlag alatt maradnak, s csökkenő trendet mutatnak. Ugyanakkor, ahol összevethetőek az adatok, ott a tagi viszonyok és szolgáltatás jellegű kapcsolódás közti különbség mintegy háromszoros.

Kulcsszavak: ifjúság, civil társadalom, tagság és szolgáltatás-alapú részvétel

Fazekas Anna 1989-ben született, Budapesten. 2014 januárjában abszolvált az ELTE Társadalomtudományi Kar szociológia MA szakán. Tanulmányai alatt több alkalommal vett részt az egyetem

általános és középiskolások politikai szocializációját vizsgáló kutatásaiban előkészítőként, elemzőként. Szakdolgozatában és TDK munkájában a fiatalok szabadidős szokásainak eltéréseit, valamint a gyakori plázalátogatók sajátosságait kutatta. Kutatási területei: ifjúságszociológia, szociálpszichológia, gender studies, médiaszociológia.

E-mail: anna.fazekas89@gmail.com

Nagy Ádám dr. habil 1972-ben született, Budapesten. Hat diplomáját a legkülönbözőbb tudományterületeken szerezte (műszaki, közgazdasági, politológiai, tanári, jogi, egészségügyi). Pedagógiából doktorált és habilitált, a Selye János Egyetem docense, Bolyai-ösztöndíjas. Az Új Ifjúsági Szemle és a Civil Szemle szakperiodikák alapító főszerkesztője, a Magyar Pedagógiai Társaság Szabadidő-pedagógiai Szakosztályának elnöke, a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúságszociológiai Szakosztályának alelnöke, a Nemzeti Civil Alap-program Tanácsának volt elnöke. Kutatási területei: szabadidő-pedagógia, ifjúságügy és a civil világ.

E-mail: adam@nagydr.hu

Anna FAZEKAS—Ádám NAGY

Youth. But civilians? – From the youth of camps, till the youth of festivals

The large-scale quantitative youth research is recorded every four year (2000, 2004, 2008, 2012). This research examines the 15–29 year olds with a representative sample of 8,000 persons. In this research, we try to show the relationship between civil society and young people, the modern and postmodern forms of participation and the trends of the participation. Despite the limited comparability it is enough to say, that fewer and fewer young people are member of an organization and shows them any degree of connectivity.

In European comparison all of the modern (membership-based) and post-modern (service-type) forms of participation are below the EU average and show a decreasing trend. However, where the data comparable is, there is a three-time difference between the membership and service-type connection.

Keywords: youth, civil society, membership and service-type participation

Anna Fazekas was born in 1989 in Budapest. She made his degree (sociology) in 2014. During her studies he attended several times in a research of testing political socialization of primary and secondary school students. She also reserched the differencies of young people's leisure habits and the particularities of the plaza visitors. Areas of research: youth-sociology, social-psychology, gender studies, media-sociology.

E-mail address: anna.fazekas89@gmail.com

Ádám Nagy habil PhD, was born in 1972 in Budapest. He has a degree from engineering, economy, political science, pedagogy, law and medical management. He has his PhD and

habilitation from pedagogy, associate professor of Selye Janos University, winner of the Bolyai Scholarship. He is the founder and first editor in chief of Civil Review and former president of the National Civil Funds Council. Nowadays he is the vice president of the Hungarian Sociological Association Youth Section of Sociology, and president of the Hungarian Pedagogical Association Section of Leisure-time Pedagogy. Areas of research: the youth affairs, leisure-time pedagogy, civil society.

E-mail address: adam@nagydr.hu

PÉTERFI Ferenc

Közösségi tervezéssel a városok, városrészek megújulásáért

Mire alapozzák a helyi közösségek, hogy bele kívánnak szólni a településük – városuk tervezésébe, átalakításába?

Egy budapesti városrész civil szervezetei elhatározták, hogy kezdeményezik a városközpont megújítását – ez az apropója tanulmányomnak. Arra keresek válaszokat, hogy lehetséges-e valódi közösségi részvétellel megvalósuló tervezés. Gyakori jelenség, hogy politikusok és mérnök-tervezők kisajátítják az ilyen tervezési és döntési procedúrákat, ezért is vizsgálom, hogy kinek van joga és hozzáértése a város tervezésébe beleszólni, abban részt venni.

A városmegújítás egy sajátos meghatározását vetem fel, és azt, hogy mit érdemes tudni a sikeres részvételi folyamatokról, annak módszereiről. Targyalom, hogy mitől lehet igazságos a társadalmi részvétel, kinek és miért éri meg a lakosság, a helyi közösség bevonása. Végül gyakorlati példákat idézek a társadalmi részvétel megszervezéséhez.

Kulcsszavak: Közösségi tervezés, városmegújítás, közösségi részvétel-bevonás, párbeszéd, helyi kezdeményezés

Péterfi Ferenc 1951-ben született Budapesten. Népművelés-pedagógia szakot végzett az Egri Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozatán, majd népművelés kiegészítőt az ELTE Bölcsészettudományi Karán 1986-ban. Az ifjúsági klubmozgalomban dolgozott, előbb a hajdani Kassák Klubban, majd a XV. kerületi Frankovics Ifjúsági Ház vezetőjeként. 1977-től az Újpalotai Szabadidő Központ alapító vezetője, majd 1987-től a Magyar Művelődési Intézet Közösségfejlesztési osztályán dolgozott munkatársként, majd osztályvezetőként.

Közösségfejlesztőként gyakorlati és elméleti tevékenységet is végez, több felsőoktatási intézményben tanít.

A Civil Rádió alapító elnöke, 2008-tól 2013-ig a Közösségfejlesztők Egyesületének az elnöke.

Legfőbb tématerületei: a civil társadalom, a társadalmi-közösségi részvétel, a szomszédosági közösségi munka és a helyi nyilvánosság.

E-mail: peterfi@kkapcsolat.hu

FERENC Péterfi*Community planning as a tool for urban, neighbourhood rehabilitation projects*

Why do local communities feel the need to be involved in the planning and shaping of their environment?

This study evolved as a result of an urban rehabilitation project initiated by local NGOs in a district of Budapest. The main question to be discussed is the feasibility of urban planning based on real community participation. It is a common phenomenon that politicians and architects monopolise planning and decision making procedures. Therefore I examine who has the right and expertise to have a say, to be involved in urban planning. In my study I propose a new definition for urban rehabilitation; I describe the key to successful participative processes and suggest methods to achieve it. I discuss the reason why social participation is just and why the involvement of the local community is worth it and for whom. Finally I provide practical examples for the realisation of social participation.

Keywords: community planning, urban rehabilitation, community participation and involvement, local initiatives

Ferenc Péterfi born in 1951 in Budapest. Graduated in cultural management and pedagogy at Teachers College, Eger. He received a degree in cultural management at the Faculty of Humanities of Eötvös Loránd University in 1986. He worked in the youth club movement at Kassák Club and later as the leader of Frankovics Youth Centre in district XV of Budapest. Founder and leader of the Újpalota Leisure Centre between 1977–1987. From 1987 on he was the employee of the Community Development Department of the Institute for Hungarian Culture, later as head of department. As a community developer he deals with both practical and theoretical issues, and teaches in several institutions of higher education. Founder and president of Civil Radio, a non-profit radio station. President of the Hungarian Association for Community Development from 2008–2013. His main fields of expertise are civil society, social and community participation, neighbourhood community work and local publicity.

E-mail address: peterfi@kkapcsolat.hu

RÁKÓCZI Attila—BARCZI Attila*A Körös–Maros Nemzeti Parkért Egyesület kunhalmok védelméért folytatott tevékenységének eredményei 20 év távlatából*

1993-ban néhány elszánt civil kezdeményezésére megalakult egy egyesület, melynek célja a viharsarok természeti és környezeti értékeire való figyelemfelhívás, saját nemzeti park létrehozása, valamint a kunhalmok védelme. A kunhalmok több ezer éves, ember alkotta

képződmények, melyek botanikai, tájképi, régészeti, vallási szempontból jelentősek, nemzeti értékeink. Pusztulásuk ez elmúlt évtizedekben felgyorsult. Az egyesület a halmok védelméért egy országos konferenciát rendezett, melyen ajánlásokat fogalmaztak meg. Ezen kezdeményezés olyan szintre jutott, hogy a halmokat védő jogszabályt 2010-ben közösségi szintre emelték, a védetség teljes értékű lett.

Az új szabály konfliktus forrása lehet a gazdák körében. E feszültség detektálására, a megoldás lehetőségeire empirikus kutatást, mélyinterjú módszerrel szociológiai felmérést végeztünk a Békés megyei gazdálkodók és a téma szakértői körében. Célunk annak megválaszolása, hogy a 20 évvel ezelőtti konferencián tett ajánlások mennyire realizálhatók ma a gazdák körében.

Eredményeink bebizonyították, hogy a halmok pusztulása a földművelő ember nem tudatos tevékenységének eredménye, mindinkább az ismeretek hiányára, a tájékoztatlan-ságra vezethető vissza. Munkánkban javasoljuk a gazdálkodók ismereteinek bővítését, megállapítottuk, hogy az egykori ajánlások megfelelnek a jelen igényeinek. A tanulmány bebizonyítja, hogy egy alulról jövő – néhány civil alkotta – kezdeményezésből is lehet európai szintű közösségi jogszabályt alkotni.

Kulcsszavak: civil összefogás, alulról jövő kezdeményezés, közös agrárpolitika, vidékszociológia, kvalitatív kutatás, kunhalom, kultúrtörténet, nemzeti érték

Rákóczi Attila 1982-ben született, családjával Kétegyházában élnek. Végzettsége okleveles vidékfejlesztő agrármérnök. Jelenleg a Szent István Egyetemen folytatja doktori (PhD) tanulmányait. Kutatási területe a környezettudományok, ezen belül a Közös Agrárpolitika tájvédelmi intézkedéseinek hatásait elemzi. Számos hazai és nemzetközi publikációval rendelkezik. 2006 óta dolgozik a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal Békés Megyei Kirendeltségén, helyszíni ellenőri munkakörben kezdte munkáját. 2009-től osztályvezető-helyettesi megbízatást kapott. 2010-től nemzetközi szakértő, részt vett Szerbia európai uniós csatlakozásának előkészítő munkálataiban. 2012-től a Szent István Egyetemen ad órákat, illetve az egyetemi kutatócsoport szakértője. 2014 augusztusától az MVH Békés Megyei Kirendeltségének kirendeltség-vezetője.

E-mail: rakoczi.attila@gmail.hu

Barczy Attila 1964-ben született Budapesten. Családjával Gödöllőn él. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen folytatta. 1997-ben szerezte doktori (PhD) fokozatát. Jelenleg a Szent István Egyetemen, a Mezőgazdasági és Környezettudományi Karon tanít, valamint témavezetői tevékenységet végez az Egyetem Környezettudományi Doktori Iskolájában.

E-mail: barczy.attila@mkk.szie.hu

Attila RÁKÓCZI—Attila BARCZI

The results of the Körös–Maros National Park Association's activities for the protection of cumanian mounds from the distance of 20 years

In 1993, upon the initiative of a few determined civilians the association was established, the goals of which were calling attention to the natural and environmental values of

Viharsarok, the creation of its own National Park, as well as the protection of cumanian mounds. Cumanian mounds are several thousand years old man made formations, which are significant from botanical, scenery, archeological and religious points of view, they are our national treasures. Their destruction has accelerated in recent decades. The association organized a national conference for the protection of the mounds, where they formulated recommendations. This initiative has reached such a level, that in 2010 the statute protecting the mounds was raised to a European Union level, thus their protection became comprehensive.

The new regulation became a source of conflict among small-holders. For the detection of this tension, and for the possibilities of a solution, we conducted an empirical study, a sociological survey with a deep-interview method among Békés-County small-holders as well as the experts of the subject. Our goal is to provide a response to the question, to what degree the recommendations, made at the conference 20 years ago, can be realized today in the circle of small-holders.

From our results it's evident, that the destruction of the mounds isn't the consequence of conscious activity by small-holders, it can rather be attributed to the lack of knowledge and to ignorance. In our study we recommend the expansion of small-holders' knowledge, we have determined that the recommendations made at the time conform to the requirements of the present. The study has proven that it's possible to enact a European Union level statute by an initiative coming from the bottom up, commenced by a few civilians.

Keywords: civil initiation, bottom-up initiation, common agricultural policy, rural sociology, qualitative research, kurgan, cultural history, national value

Attila Rákóczi was born in 1982, he lives in Kétegyháza with his family. His qualification is certified rural development agricultural engineer (MSc). He is currently involved in doctoral (PhD) studies at Szent István University. His field of research is environmental sciences, within that he analyses the impact of the Common Agricultural Policy's nature conservation measures. He has published several times in Hungary as well as internationally. He has been working at the Agricultural and Rural Development Agency, as directorate-head of the Békés County Branch Office. Since 2010 he has been an international expert, he participated in the preparatory tasks of Serbia's joining the European Union. Since 2012 he has been a lecturer at Szent István University, and an expert of the university's research team. Since August 2014, he has served of the Agricultural and Rural Development Agency.

E-mail address: rakoczi.attila@gmail.hu

Attila Barczy was born in 1964 in Budapest. He lives in Gödöllő with his family. He has gone to school Agricultural University of Gödöllő. He finished his doctoral studies in 1997. His field of research is environmental sciences. He works for Szent István University, Agricultural and Environmental Faculty as associate professor. Also he is a teacher in Doctoral School of Environmental Science.

E-mail address: barczy.attila@mkk.szie.hu

Szűts Zoltán—Yoo Jinil

Sharing economy: a civilek lehetőségei a közösségi gazdaságban

Példák és példázatok

A cikk a sharing economy közösségi fogyasztáshoz, szabad erőforrás és felesleg megosztáshoz kapcsolódó elveit, jó példáit, veszélyeit és a jelenséghez kapcsolódóan a civilek lehetőségeit vizsgálja. Valamennyi, a szerzők által példákkal illusztrált jelenség egy olyan közös elven, meggyőződésen alapul, mely számos civil szervezet sajátja, a felesleg megosztásán és közösség építésén. A cikkben bemutatott sharing economy és annak jó példái abban különböznek a már meglévő rendszerektől, hogy nem állami vagy nagyvállalati tulajdonban lévő járműveket, ingatlanokat, eszközöket bérelnek a sharing economyban résztvevők, hanem egymás vagy civil, nonprofit szervezetek, kisvállalkozások tulajdonát, ezáltal kapcsolatba lépnek egymással, peer-to-peer kapcsolatokat alakítanak ki, és gyakran mikro-lokális szinten osztják meg feleslegüket. A vizsgálat elemzi a közösségi kertek, a közösségi közlekedés, az újfajta lakóközösségek, illetve szomszédság jelenségeit. A cikk egyik fő állítása, hogy a sharing economy megjelenését és erősödését az informatikai eszközök mindennapi környezetünkbe való beépülése tette lehetővé. A tanulmányt SWOT-elemzés zárja.

Kulcsszavak: sharing economy, Web 2.0, városi kertek, carsharing, telekocsi, közösségi taxi, Uber, Couchsurfing, AirBnB, Miutcánk

Szűts Zoltán PhD. A Kodolányi János Főiskola Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékének főiskolai tanára, doktori értekezését a hipertextből írta az ELTE-n. Rendszeresen publikál az új média, az online közösségek és az internetes kommunikáció témájában tanulmányokat és ismeretterjesztő cikkeket a hazai tudományos lapokban. 2004 és 2007 között a szöuli Hankuk University of Foreign Studies vendégtanára volt. Kutatási területe az online kommunikáció, digitális pedagógia és online közösségek. Legutóbbi kötete, A világháló metaforái az Osirisnél jelent meg 2013-ban. Legutóbbi publikációja a Civil Szemlében: A világháló nyitott természetéből fakadó civil diskurzus lehetőségei – A Facebook magyarországi civil nyilvánosságának vizsgálata.

E-mail: szutszoltan@uranos.kodolanyi.hu

Yoo Jinil PhD. A szöuli Hankuk University of Foreign Studies magyar tanszékének tanára, doktori értekezését az ELTE-n írta. Korábban a Korean Association of Central & Eastern European and Balkan Studies munkatársa volt. Rendszeresen publikál tanulmányokat és tudománynpszerűsítő cikkeket koreai és magyar tudományos folyóiratokban. Kutatási területe a magyar kultúra, a közép-európai és koreai társadalmi kérdések. Legutóbbi publikációja a Civil Szemlében: a Civil kérdések esélyei és kihívásai az okos (digitálisan behálózott) városokban a dél-koreai New Songdo City Példáján keresztül.

E-mail: yoojinil@hufs.ac.kr.

Zoltán Szűts—Jinil Yoo*Sharing economy: civil oportunitates in collaborative economy*

Practices and Parables

This article looks at the topic of sharing economy. It discusses the issues of collaborative consumption, sharing of free or surplus resources. The study points out the principles, good practices, possible threats of sharing economy, as well as the civil opportunities in connection with the phenomenon. Every practice mentioned in this article is based on a common belief that is often shared by civil movements and organizations. First norm is the sharing of excess resources (that should from now on not be considered as waste than a 'resource in the wrong place') and the second the building of a community. Sharing economy and its good practices differ from long time existing systems in following way: the participants share vehicles, empty spaces or food with participants or NGOs, establish peer-to-peer connections and more often share on local levels. The authors examine the phenomena of community gardens, new generations of community transport and rent out lodging. The analyze shows that ascension of sharing economy was made possible by the arrival of ubiquitous computing, where info communication technology is made to appear everywhere and anywhere. The ending of the article offers a SWOT analysis.

Keywords: sharing economy, Web 2.0, community gardens, carsharing, carpooling, app-based transportation network, Uber, Couchsurfing, AirBnB, Miutcánk

Zoltán Szűts PhD (1976) is a professor at Kodolányi János University of Applied Sciences, Department of Media and Communications. Studied at Eötvös Loránd University, Budapest, earned his PhD degree in literary science. Was a lecturer at Hankuk University of Foreign Studies, Seoul, Korea, from 2004 to 2007.

His research interest is focused on the theory and practice of online media and communications, digital pedagogy and online communities. Latest publication in *Civil Szemle*: Possibilities of Civic Discourse Deriving from Open Character of the Internet.

E-mail address: szutszoltan@uranos.kodolanyi.hu

Yoo Jinil PhD (1969) is a full time lecturer at the Hungarian Department at Hankuk University of Foreign Studies, Seoul, Korea. Studied at Hankuk University of Foreign Studies and Eötvös Loránd University, Budapest, earned his PhD degree in literary science in 2002. Worked in Korean Association of Central & Eastern European and Balkan Studies.

His research interest is focused on Hungarian and Korean literature, culture and society. Author of numerous articles. Latest publication in *Civil Review*: Opportunities and challenges of civic issues in smart (ubiquitous) cities – The case of New Songdo City, Korea.

E-mail address: yoojinil@hufs.ac.kr

CIVIL SZEMLE

LEGYEN 2015-BEN ELŐFIZETŐJE
a negyedévente megjelenő
Civil Szemlének!

RENDELJE MEG A CIVIL SZEMLÉT,
melynek előfizetési díja egy évre
3600 Ft

Előfizetés
Civil Szemle,
Erste Bank: 11600006-00000000-23902934

CIVIL SZEMLE
szerkesztősége

www.civilszemle.hu
Levelezési cím
1137 Budapest, Pozsonyi út 14. II/9.

Kérjük, megrendelését (amely tartalmazza a nevet, postázási címet
és a befizetés igazolását) – a gyorsabb ügyintézés érdekében – küldje be a

civilszemle@gmail.com
e-mail címre

■ „Napjainkban egyre több ifjúsági közösség mutat túl a szervezetek, a szervezettség határain. Az ifjúság korábban szervezeti tagságon keresztül, de mostanában egyre növekvő mértékben azokon kívül éli meg részvételi céljait. A fiatal egyre kevésbé adja nevét a szervezethez, hajlandó hirdetni egy közösség szimbolikáját, egyre inkább szolgáltatásokat vesz igénybe, rendezvényeken vesz részt, az együttműködés magasabb szintjén programokat szervez, együttműködés részese. Kötődése, identitása gyengébb, ugyanakkor sokrétűbb, komplexebb. Ezen nem tagságra alapuló lehetőségeket »posztmodern ifjúsági részvételi formák« néven foglalhatjuk össze.”

(Fazekas Anna–Nagy Ádám)

■ „A tervezés folyamata, a tervek készítése stratégiai jellegű tevékenység, elvben sok érdekcsoportot együttesen megmozgató települési szintű terv létrehozására irányul, amelynek sikere különösen függ a szereplők közötti párbeszéd és együttműködés minőségétől. Tehát egy összjáték kellene, hogy legyen, amelyben a szakértők nem döntéseket közölnek, hanem segítenek a nem szakértőknek megérteni a különféle lehetőségeket, alternatív terveket: felkészíteni őket, hogy az egyik és a másik megoldásnak milyen várható következményei lehetnek; vagy a különféle szándékok milyen megoldásokkal valósíthatók meg. Felkészíteni a nem szakértőket arra, hogy dönteni tudjanak a saját életük alakításában.”

(Péterfi Ferenc)

■ „A civilek szempontjából összefoglalva tehát elmondható, hogy a hátrányos helyzetűek olcsóbban juthatnak eddig számukra nem elérhető szolgáltatásokhoz. Nem szükséges tulajdonossá válni. A felesleg elosztásával a környezetet is védik. Megjelenik a bizalom a társadalomban. Helyi közösségekben szomszédok ismerik meg egymást, nyújtanak segítséget egymásnak...”

(Szűts Zoltán–Yoo, Jinil)

Ára 900 Ft

ISSN 1786334-1

9 1771786 334009